

3-82.

პროლეტარებო ყველა ქვეყნისა, შეერთდით!

პროლეტარული მწერლობა

საპარტიო პროლეტარულ მწერალთა ასოციაციის
ყოველთვიური საზოგადოებრივ-პოლიტიკური
და
მხატვრულ-ლიტერატურული
ორბანო

№ 2

თებერვალი

1 9 3 0

წელიწადი მთლიანად

სახელმწიფო გამომცემლობა

ს ე ე უ ლ ი

ც ე ც ხ ლ ი

ღამეა. გორაკიდან ქარი ხანდახან ძლიერად წამოუჭროლებს. გამ-
ხმარი მოყვითალო ღეროები ტრიალ მინდორზე პატარა ორმოებს
აფარებენ თავს, თითქოს მტრის დასახვედრად ემზადებიან.

სოფელს ჩასძინებია! ორი საათი იქნება რაც მშვიდობიანად მოი-
სვენა. გაშლილი მინდორი სოფლის მარჯვენე დაფენების შემდეგ იწ-
ყება. ველს მტკვრიდან წამოსული ნისლი დასწოლია თავზე.

მინდორში მტკვერი ტრიალებს. ირევა ღეროები, ფოთლები. დღე
რომ ყოფილიყო, შეჯიბრი გეგონებოდათ.

კრამიტით და ისლით დახურულ სახლებში სიჩუმეს დაუსადგუ-
რებია. სივრცეში მხოლოდ მნათობთა კრთობა მოჩანს. შორეული,
მკრთალად მოციმციმე ვარსკვლავები სალამს უგზავნიან შრომის შემ-
დეგ მიძინებულ სოფელს.

კაცთ ხელუხლებელ, მიუვალ სივრცეში დაწვრილებული ვარ-
სკვლავები გარბიან. ნაკვალევი გრძელ ცეცხლოვან სარტყელს აჩენს.
სარტყელი ჩნდება და ქრება.

საერთო მყუდროება ძაღლის ყეფამ გაარღვია. ყეფის ხმამ ზრია-
ლით შემოირბინა არე-მარე. ლონიერი ნაგაზი ბრაზობდა, ყეფდა,
იღრინებოდა.

ორლობიდან გამოსული შავი ლანდი ნელა გაიძაბა. დაყნოსა
მტკვერში მოსვრილი ქუჩა, წარაგზა და რამდენიმე კამარა გააკეთა
სიბნელეში.

— იო! აქეთ! — მოიტანა ეკლის ძირებიდან ქარმა ჩუმი ხმა.

ლანდი შესდგა, შეჩერდა. დამფრთხალი თვალები სივრცეში და-
ატრიალა და ჩაჯდა. თითქოს გულზე მოეშვაო.

— ი ოსებ! — განმეორდა ხმა. დაჩოქილმა დახვერა მიდამო.
ახლადმომკილ პურის ღეროებზე ნელა, მაგრამ აჩქარებული ნაბი-
ჯით გასწია მარცხნივ, იმ ადგილისაკენ, საიდანაც ქარი ლაპარაკობდა.

— აქ ხარ?

— ჰო! მზად. — ნაპურალზე გართხმულმა ქვევიდან, აღედი ახეუქა
ლად მოსულ გულაფართხალეებულ იოსებ ხოდონაშვილს.

— მგონი დროა! — მალეით უთხრა დამხვდურმა და მიწიდან აი-
მართა — პატარა, კეფაზე დართხმული წავი ნაბდის ქუდი მარცხენა
ხელით გაისწორა.

— წავიდეთ! მე მაგათი დედაც... — ბრაზიანად მოსწყდა პირი-
დან იოსებ ხოდონაშვილს. ორივე მგლური ნაბიჯით გაეკრა ქალის
თავს. მათი გზა ქალაშია, გაშლილ ველზე.

— უკვე აქ! — შეაჩერა ხოდონაშვილმა ამხანაგი. მოხრილმა სხეუ-
ლებმა მოპირდაპირე გზით შემოუარეს კალოზე გორად დადგმულ
ძნებს.

ველიდან ცის მნათობთა ციმციმზე მიწიდან მალლა იყო ამარ-
თული პურის ზვინები. ნაყოფით დატვირთული ზვინები ელიან სა-
ლექ მანქანებს, მხენელ-მთესველის გარუჯულ სახეზე ღიმის ნაოქებს.

— შუაზე სჯობს!

ბნელი ზრახვებით გამსჭვალული ორი არსება ამოქმედდა. მზის
სხივებისაგან სახეგაშავებული კაცი ძნებს ანგრევედა შუაზე მედიდუ-
რად მდგომი ზვინიდან. ეს ზვინი კალოს გულში ამართულიყო. ირგე-
ლივ შემოხვევოდა მარჯვე ხელებით ნაწყობი ხუთამდე თავისიანი.
ბნელაში წუმწუმის სინათლეზე გამოჩნდა ორი სახე გაცოფებული
პურის ძნებს შორის. ცეცხლი უჩნდებოდა შუათანა ძნას.

სინათლეზე აელვარდა კობტა კალო. რომელზეც ახლათ გალე-
წილი პურის ღეროები ოქროს ფრად ბრწყინავდა.

ძნებში გამოხვეულმა ცეცხლმა ბოლი აუშვა.

ორი ლანდი სიბნელემ შთანთქა. მათი ფეხის ხმაზე ისმოდა
ნამკალი ყანების უმადური ხმაური.

კოლექტივის მომკილმა პურმა ცეცხლი მიიღო დაუპატივებელი
სტუმრებისაგან. თავთავებში შეხვეული მსუქანი მარცვლები სკდე-
ბოდა გაღვივებულ ცეცხლში. ნასიცხარი ძნები სწრაფად აენთო. ცო-
ტა ხანიც, და ჩაბნელებული ველი განათდა, უკუაგდო ღამის
წყვდიადი.

აღის სინათლეზე ირხეოდა შორს მიმავალი ჩრდილები. ჩრდი-
ლი გადადიოდა ყანიდან ყანაზე, ღობიდან ღობეზე.

— ესეც მათი კოლექტივი! მაგათი დედაც კი... — ღვარძლიანად
ჩაილაპარაკა იოსებ ხოდონაშვილმა, როცა ეზოს მიუახლოვდა.

დაშორდენ ერთმანეთს. სიბნელემ დაფარა მათი კვალი.

იოსებმა ჭიშკარზე მოგებებულ ყურშას თავზე ხელი დაყვავებით
გადაუსვა, რომ ყეფა არ დაეწყო, და ფეხაკრეფით შევიდა მეორე

სართულში. კიბის თავზე ფეხი გაიხადა, ქურღივით შეფარდა და დაეშინა სახლში.

გულში დაგროვილი ბოღმა ამაღამ ძირამდე დასცალა. კარებში შესვლისას უკანასკნელად მოიხედა ანთებული კალოსაკენ.

ტახტზე გაიშლართა. გულგაღელილმა ქმენა ამოუშვა, თითქოს ძლიერ დაღლილია, ოფლით გაიწურა და საზოგადოებრივი საქმე საქუთარი ზურგით აიტანა გამარჯვების მწვერვალზე.

— ესეც მათი კოლექტივი! ამ წუნწკლიანებმა არ გააკაჟკაჟეს საქმე! ახლა ნახონ მათი პური... რომ გაღეწონ, კოოპერატივს კოლექტიურად ჩააბარონ! როგორ ეგონათ მაგ ვირის თავებს, შეგვარჩენდი ჩემ ჯავრს? არა!.. მა ლატაკებმა პარტიაში არ მიმიღეს... მარა მე ვიცი მათი წამალი. მე და... ვიცით. ერთი ვნახოთ, ხვალ რაცხას იხამენ. ხახვი არ დამათაღონ ყურებზე... — ნეტავ ხომ არავის დაუნახავართ? — მწარედ გაუარა თავში იოსებ ხოდონაშვილს ელვის სისწრაფით ამ საბედისწერო აზრმა. და ის მოუსვენრად გადაგორდა.

— ფიქრობდა კულაკი. მის წინ ლაპლაპით იხატებოდა თანჯრებზე ცეცხლის ენები, ცას რომ სწედებოდა კალოზე.

სამინელმა შურისძიებამ გააცამტვერა ათეული ოჯახების წლის საზრდო.

შურისძიების სიმწვავე ამ დროს შეუძლია განიცადოს მხოლოდ მან, ვისაც განუცდია საკუთარ სხეულზე ოფლის აბაზანები. სიცხისაგან აგუზგუზებულ მანქანებთან და ენაგადმოგდებულ პირუტყვებთან თანამშრომლობა საერთო ჭაპანწყვეტაში. ამას იგრძნობს მშრომელი, შრომისგან დამკლავებული.

ქალა აენათ. მთელი მიდამო იხატებოდა აღმოდებულ კალოზე. იწვოდა ოფლით მოწეული პური. კულაკურმა შურისძიებამ ცეცხლს მისცა კოლმეურნეობის ნამუშევარი.

ცეცხლის შუქმა შეანათა სოფელში, ჩაძინებული ქონების კარებზე დააკაჟუნა. ამცნო ხალხს კოლექტივის პურის დაწვის საზარელი ამბავი.

შუქისაგან გამოღვიძებული გლეხები ახმაურდნენ. შეინძრა სოფელი. მშრომელი გლეხობა თავგანწირული გადაეშვა კოლექტივის ტებთან ერთად, მგზნებარე კალოსკენ.

იბრძოდა ცეცხლი დასაწვავად. ებრძოდა მას ასეული დაკორებული ხელი. გადასარჩენი იყო საღეწად გამზადებული ძნები.

აზღვავებული სოფელი, კომკავშირელები, ღარიბი გლეხები, მოჯამაგირეები ცდილობდნენ პურის გამოტაკებას.

გალიზიანებული ცეცხლი ძლიერდებოდა. მუშის წინაწოდან კომუნისტების წლიური ნამუშევარი.

თავგამეტებულმა ბრძოლამ ვერ დასძლია ბოროტი ხელის დიდი ხნით ნაჩუმთანევი საქმე. ასეული ხელი დაიწვა მარცვლებთან ერთად — დასაწვავი იყავით და დაიწვით! — ხმამაღლა წამოაქაღნა გიორგი თოთრაშვილმა ფიწლებით, ნიჩბებით, სარებით შეიარაღებულ კომუნარებს. გიორგი თავის კალოზე გულ დამშვიდებული იდგა.

მისი ირიბი თვალეზი გესლიანი ღიმილით ზორიდან უმზერდა კოლექტივის გაჭირვებას.

გ ა მ რ უ ღ ე ბ უ ლ ი ხ ა ზ ი

გაზაფხული ახლოვდება. სუსხიანი ამინდები თშილმა დღეებმა დაფარა.

აერიამულელებული სოფელი მზის გულზე თბებოდა.

სახლის ყურეზე მზის დასვლამდე დგას დედა პატარა ბავშვებით და ნელა საქმეს შეეჭყავა.

ზამთრისაგან მოტეხილი საქონელი ეზოში იბერტყება ღონე მიხდილი. ლასლასით მიდიან ძროხები წყალზე.

კარგი ამინდის დანახვაზე დაფაცურდა სოფელი. გლეხები საგაზაფხულო მუშაობის თადარიგს შეუდგენ. სამუშაო იარაღები მიიქვთ მჭედლებთან.

სამუშაოდ მზადებას ადრიდანვე იწყებენ გლეხები, რადგანაც ქართლის მიწებზე მალე იცის მიწამ გამოშრობა. გამზმარი, გამოფიტული მიწა დასკდება და გაუმადლარი გულით იყურება.

ასეთ დროს მიწის მოხვნა არ შეიძლება. ან-და რათ გინდათ, რომ მოხნათ. კლდეებით ამართულ ბელტებ ქვეშ მოქცეული თესლი ვერ იხეირებს, შესწავას მწველი მზე.

სანამ მაღლიანი წვიმა მოვიდოდეს, თესლი გაიბზარება, კარგავს ნაყოფს და შემდეგ სულ წყალშია. რომ ამყოფოთ, აღარ ამოვა.

გაცდება ყანა იზარალებს მარჯვენა.

ეს კრავდ იციან სოფლელებმა, ამიტომ თესვისათვის მზადებას ადრიდანვე შეუდგენ. შეაკეთეს სამუშაო იარაღები: თოხი, კავი, გუთანი. ბარი, საკვეთი, ვისაც გუთნის გამწვევი არ ჰყავდა, ხარ-კამეჩი შეამხანაგა. ღარიბმა გლეხებმა ცალეზი შეაუღლეს. ზოგმა გუთნეული წინდაწინვე დაიჭირა, რომ გახურებული ხენის დროს ერთი-ათად არ გადაიხადოს.

საერთო მოძრაობას არ ჩამორჩა იოსებ ხოდონაშვილიც. მანაც დაიწყო წყო თადარიგი. ეს მას არც უძნელდება, რადგანაც ხელმომთბარი გლახია.

სოფლის ერთ კუთხეში დგას ორთვალისანი სახლი, რომელიც დოვლათიანი თვალთ იყურება. ამ სახლის პატრონი ნიკოლოზის ერთგული მამასახლისი იყო ერთ დროს. მამასახლისმა ოჯახი მდიდრულად ააფერადა. იოსებს ახლაც ტკბილად გაახსენდება წარსული: მშვენიერი ლაფში, გრძელი უღვაშები, ყურებამდე გადაგრებილი, შავი ჩოხა-ახალუხი, სირძით მორთული ნაცრისფერი ყაბალახი, ყელზე გადაგდებული, კახტა კახური ქუდი თავზე. ოქროს წყალში ამოვლებული ქამარი. „კაზიონი“ რევოლვერი, მამასახლისის გრძელი ჯაჭვი და ხელში დაგრებილი მათრახი.

შექინჩული შეიმართებოდა სოფლის კანცელარიაში. მათრახი ლაშვავზე უფრო ხშირად მის მეზობლებს ხვდებოდა. ზივით შორიდანვე ქუდმოხდილი დგებოდნენ გლახები. სალამს აძლევდნენ...

აივსო ოჯახი ხორავით. ხოდონაშვილის მეუღლე ცოტას აღარ კადრულობდა. თავის დამცირებათ მიაჩნდა ცოტა „მოსაკითხი“. თუ თვალში არ დაუჯდებოდა გოდრებ აკიდებული, ტვირთით ოფლში გაწურული, ქიშკართან პატრონთან ერთად დაყუდებული სახედარი, კინწისკვრით და ქორქოლის დაყრით, ვაი უბედურობით გააგდებდა ეზოდან.

ლარიბი გლახები „პატარას“ მირთმევას ვერ შეკადრებდნენ „კნიაენას“.

დრო გამოიცვალა. ხოდონაშვილის ცხოვრების პირობებიც გადატრიალდა.

ჩამოაგდეს მუშებმა და გლახებმა მეფე ტახტიდან. გაუვიდა ვადა მამასახლისობას. გამოქექილმა მამასახლისმა მენშევიკების დროს ახალ ყაიდაზე დაიწყო სიმღერა.

ახლა ის „სამშობლოს“ პირველი მოტრფიალვა. საპატიო სახელიც დაიმსახურა სოფელში. კომისრის თვალში პირველი კაცი გახდა. წელში გამართული, რაიონში საჩინო შეიქნა მენშევიკებისათვის. ამოჰყო თავი რაიონის კომისრის გვერდით. ჩაურია ძველებურათ ხელი „სახაზინო“ ქონებაში. მენშევიკურმა ხელისუფლებამ მას მხოლოდ მამასახლისობის ტიტული წაართვა. უშრომელი მისი ცხოვრება ისევ გრძელდებოდა.

მეორე სართული დაადგა სახლს. მორთო ქალაქის ყაიდაზე დარბაზი. თემში 'თუ ვინმე „დიდი“ კაცი მოვიდოდა, აუცილებლად მის სახლში გაათევდა ლამეს.

ლარიბ სოფელში შიმშილი ჩამოწვა. ქოხები ააკანკალო შიმშილმა. ხოდონაშვილს და „მისიანებს“ საესე ჰქონდათ ხორბლით მარანი. ყელამდე დიოდა მარცვლეული.

ერთ ფუთ პურში მთელი კვირის განმავლობაში დაჭირავებულ გლეხებს ნალველს აქცევინებდა ყანაში.

ცხოვრება არ ჩერდება. მას არ ახასიათებს ერთფეროვნება. იოსებიც მიჰყვება აწყვეტილ გემს.

— ახლა რალა მეშველება? — დიდიხნის ფიქრის შემდეგ წარმოსთქვა დამწუხრებულმა იოსებ ხოდონაშვილმა საქართველოს გასაბჭოების შემდეგ. ღარიბი გლეხები ამიერიდან მას აღარ უდებდენ თავს. მისი ფრთები დიშსხვრა. რევოლუციამ გადაყარა უფსკრულში.

— არა, ახლა სხვა ხერხია საჭირო... — მოისაზრა ხოდონაშვილმა. ამის შემდეგ შეეცადა თავისი ცხოვრების გზისთვის სხვა მიმართულება მიეცა. აუღო ცხოვრებას ალლო და გადასწყვიტა თავისი ყოფის გამოცვლა.

გავლენიანობას დაჩვეული დაძრწის აქეთ-იქეთ. გამოსავალს ეძებს. იოსები „გააქტივდა“, კომუჯრედში იწყო სიარული და მსჯელობს სახალხო საქმეებზე. ენა გაიმახვილა. ყოველ კრებაზე სიტყვას აუცილებლად ითხოვდა.

მარტის რიცხვები დგება. სამეურნეო მზადება მთავრდება. ზვალზეგ მზის ამოსვლისთანავე აგუგუნდება აქამდე დაყრუებული მინდვრები. სინესტით გასუქებული შავი მიწა ელის დაკუნთულ მუწას, რომ გადაუვარცხნოს თმა და მარჯვედ მოფხანოს ზურგი.

— ქალო! მუშა უნდა ვიშოვო დღეს. სოფელში წავიდე, — უთხრა იოსებმა თავის მუცელდამჯდარ ცოლს და კარი გამოიხურა.

ორლობეში ტალახი იდგა. ფეხარჩევით გასწია ოთხწლედისაკენ, სოფლის სკოლაში იციან გლეხებმა თავის მოყრა. იქ შეგიძლიათ ნახოთ ის, ვისი ნახეაც გასურთ. იქ მიდის ოსებიც, რომ იჭირაოს ხარკამეჩი და ორნაბათიდანვე ესტუმროს ყანას.

— ეს მიწათ-მოწყობა ხომ კარგად ჩავატარე!.. სწორედ, რომ სასურველად წავიდა საქმე. რაც მოვაწყვეთ სწორეთ დიდებულათ მოვიწყვე... სულ, რომ კარგი შემხვდა!.. მოსავალი კარგი მომივა, თუ დროზე დავამუშავე და არ გამოგვალა — ფიქრობდა ხოდონაშვილი გზაზე. ფიქრმა შუბლი გაუხურა. ოფლის მოსაწმენდათ ქრელი (წითლით) ცხვირსახოცი ამოიღო.

— საწყალი რაქდენი, როგორ შეშინდა, როცა მის ყანებს მიეუახლოვდით. ეგონა, რაც კარგი მიწა იყო კოლექტივს მივსცემდით. კოლექტივისტებსაც კარგი მადა ჰქონდა აშლილი... — შარა ვერ მივარ-

თვი... რამდენს მეხვეწებოდენ, ითხოვდენ მაგრამ... ამ ტიქტებში იოსებ ხოდონაშვილს სიცილი წასკდა, რომ არავის გაეგონა, ხმამალალი ხველა შეაბანა.

იოსები ტალახში იზნიჭებოდა. მხარული, დანაოქებული სახით დინჯათ მიაბიჯებდა.

სოფელში 4-წლელი შუა ადგილზეა აშენებული. სოფლის გულშიო, რომ იტყვიან ეს არის სწორედ. დაბალ ხის სახლს ორივე მხრივ ბალკონი უვლის. მარჯვნივ შესასვლელ კართან დერეფანი ცერალმართული ლამფით არის გადატიხრული. ეს სამასწავლებლოა.

აქ არის სოფლის კულტურის კვანძი. აქედან უნდა გამოვიდენ ახალი ადამიანები, აქტიური მებრძოლი ხალხი. ახალგაზრდობა აქ გადაიხარშება საზოგადოებრივი ცხოვრებისათვის. სკოლის წინ კედლებზე რამდენიმე პლაკატი. მოშორებით პატარა მიწის ნაკვეთი შემოფარგლულია. ეტყობა საცდელი მინდვრისათვის, ბავშვების მიერ მოტანილი სარები, ქვები და წკნელი ჯერ სკოლის კუთხეში აწყვია. მიწის ნაკვეთი გასუფთავებულია. საბოსტნე რამდენიმე კვალათ არის დაგვეგმილი.

დღეს აქ მოწაფეების ყრიაშული არ ისმის, ალბათ სკოლის დასვენებაა. არ ისმის ბავშვების მკვირცხლი, ცოცხალი ხმები. სასკოლო ოთახებიდან ერთი კარია ღია. შიგ გლეხები ჯგუფ-ჯგუფად დგანან. ათვლიერებენ ბავშვების ნამუშევრებს, „შემოდგომის“ და „ზამთრის“ მოდელები უფრო იზიდავს მნახველებს.

„პიონერთა კუთხე“ — არის წარწერა ერთ კუთხეში. აქვეა ფერადი პლაკატები, გრძელ თაროზე აწყვია ყურნალ-გაზეთები. მოშორებით პიონერი გაზეთს კითხულობს. მის ირგვლივ ხალხი შეჯგუფულა. პატარა აგიტატორს შეკრული წრე თავზე დასწერებია. მორიგე პიონერმა გლეხების მოსვლით ისარგებლა და გაზეთს უკითხავს შათ. ბავშვის კოცხალი კითხვა მთელ დარბაზში ისმის. მოხუცი გლეხები ყურადღებით ისმენენ.

— ჯან. ბიჭებო! როგორ კობტად გადაბრუნდა დროება! განამე კი არ შემეძლო სწავლა. მაგრამ ჩემი ბატონი სახედარივით მდევნიდა აქეთ-იქეთ და თუ რამეს შემატყობდა მათრახში გამომიყვანდა;— მოიგონა ხანში შესულმა გლეხმა თავისი წარსული. ნახევრად გათეთრებული წვერი იდგა დარაჯად სახეზე. მისთვის გაზაფხულის ენახში მუშაობას ხელები დაესერა.

— ახლა ჩვენი ხელისუფლებაა და მაშინ ვერა ხედავდი? — შენიშნა პირისპირ მდგომმა.

გლახები ბაასში გაერთენ. გვერდით სასკოლო ოთახში სამხანაგობის ამხანაგობის გამგეობის წევრებს მოეყარათ თავი.

ამხანაგობის გამგეობის ყველა წევრები მოსულია. დაფიქრებული სახეები პატარა მაგიდის დასიერებოდა. ვანო მაგიდაზე დაყრდნობილი რალაცას სწერდა. დანარჩენებიც მას უცდიდენ. ზოგი მუხლზე დაყრდნობილი ფიქრობდა, ზომავედა დიაგრამებით აფერადებულ კედლებს და გულში მრავალ წლობით ნაცად ჯანს ამხნევებდა. ოთახი სიჩუმემ დაიპყრო.

ახალკაცი მერხზე მუშტდაბჯენილი ვანოს მისიერებოდა. ვანიერი სახე, მსხვილი ღონიერი თვალები სინჯავდა ამხანაგს. ზომავედა მებრძოლის სახეს.

ერთი შეხედვით იფიქრებდით: გამგეობის წევრთა შორის რალაც უკმაყოფილება, განხეთქილება უნდა იყოსო.

მათი გარეგანი გამომეტყველება თითქოს ჯიუტობას, გათიშულობას ხატავდა.

მაგრამ ეს გარეგანი სახეა.

მყუდროება ახალკაცმა დაარღვია.

— ვანო! რას უყურებთ? — დაბალი, გაუწმენდელი ხმით სთქვა მან...

— არაფერს!.. მაგრამ სანამ პირდაპირ საკითხზე გადავიდოდეთ, მანამდე ერთ საყურადღებო გარემოებაზე უნდა ვილაპარაკოთ... ღრმით შესუნთქული ჰაერი თავჯდომარემ ნელ-ნელა ამოუშვა. გამოცდილი თვალი გადაავლო ამხანაგებს, რომლებიც საქმეს მოითხოვდენ.

— კარგი! ასე იყოს.

— დროს ნუ ვკარგავთ!

— დრო ფული ღირს!

— მართალია, მართალი!

დაეთანხმენ სხვა წევრები.

— მიწათ-მოწყობის შედეგებზე რას იტყვი, ვანო! რატომ არაფერს ამბობთ? — იკითხა ერთმა.

— დამასწარი, ნიკო! ახლა ამაზე მინდოდა ლაპარაკი. მიწათ-მოწყობა ჩვენ სოფელში ჩატარდა. მომწყობი სხვაგან მიდის, მაგრამ მიწათმოწყობა ჩვენდა სასარგებლოდ არ ჩატარებულა. ამაშია მთელი უბედურება... ჩვენ მოვითხოვეთ კომისიისაგან პირველ რიგში ამხანაგობის მიწები მოეწყოთ, კომისიამ ზოგიერთი წევრების მეოხებით ეს არ დააკმაყოფილა. მიწათმოწყობით ტრაქტორის შემოტანის საშუალება გვექნებოდა, გაერთიანების, ახლა კი...

— სწორია ამხანაგო ვანო! — დაეთანხმა ნიკო.

— მიწათმოწყობა ჩვენდა სასარგებლოთ არ ჩაატარა კომისიამ. ჩემი შეხედულებით საჭიროა ზომების მიღება. — დამთავრა ვანომ. მისი ხედვა ამხანაგებს მოუწოდებდა: „გამოდი, სთქვი სინამდვილე. ამხილე კლასიური მტერი და გამოვნახოთ ბრძოლის საშვალება“.

— შე ვეთანხმები ვანოს!

ახალკაცი ადგა.

— დაჯექი კაცო! ისე სთქვი, რაღა! —

შენიშნეს ამხანაგებმა. ის მოიხარა და წინ გამოიწია.

— ამხანაგობაში შემოიპარა ზოგი წვერი, რომელიც სახელს უტეხს კოლექტივს, სჯობს მათი გარიცხვა, თუ არა ასეთი შემოფარებული ხალხი დაშლის გზაზე დაგვაყენებს.

უკანასკნელი სიტყვები ახალკაცმა აღელვებით დაამთავრა. სიტყვებში ჩანდა კაცი, რომელსაც კოლექტივში ყოფნა ურჩევნია ყველაფერს და მისი გულისთვის გადადებს თავს, დაღვრის სისხლს წვეთ-წვეთობით თუ კი ამას საჭიროება მოითხოვს.

— რატომ მოვტყუვდით იოსების არჩევაში!

— მართალს ამბობ, ნიკო! აქ დასამალი არაფერი გვაქვს. იოსებ ხოდონაშვილს უჯრედი ასახელებდა. ენდობოდა. ის აქტივი იყო და ნდობა ბოროტად გამოიყენა. დავასახელებთ კანდიდატად — ხალხმა ხმა მისცა. ჩვენ არ გვეგონა, თუ ასეთ ქურქში იყო გახვეული, ეს ახლა გამოაშკარავდა.

— მას განცხადება მივეცი. აღმასკომიც დაგვეთანხმა, მარა მერეთ შეაბრუნეს სხვა გზაზე კეხი...

მსჯელობამ მწვავე ხასიათი მიიღო.

ამასობაში ფიქრებში გართული ხოდონაშვილი სკოლას მოუახლოვდა.

ხალხის დანახვაზე დალუნა თავი და სკოლაში შევიდა.

— გამარჯობათ! — რიხიანი ხმით მიმართა შესვლის უმალ დამხვდურებს.

ზოგმა თავი დაუქნია, ზოგმა „გაგიმარჯოს“ უთხრა და ზოგმაც სრულებით არაფერი უპასუხა.

იოსებს გლეხებში ჩამჯდარი ბავში არაფრად მოეწონა. სახე შეიკმუხნა.

— რას მისჩერებიხართ მაგ ღლაპს? — თითქოს ხუმრობით სთქვა, მაგრამ რადგანაც არავინ უპასუხა, უხერხულობიდან თავის დასაღწევად თვითონვე დაიწყო სიცილი.

ჩაიზუხლა. ვერ მოისვენა. გარეთ გამოვიდა. კარზე დებულ ბაგრატას მიმართა.

— აქ რა ამბავია? — უჩვენა სასკოლო ოთახი საიდანაც ხმაურობა ისმოდა.

— გამგეობა!

ბაგარაშვილი სვეტს მიყრდნობოდა. ისმენდა ლაპარაკს. მის გონებაში ბრძოლა იყო: — დარჩეს თუ არა კოლექტივში?.. რომ გამოვიდეს, ხალხში სახელი წაუხდება, პირი გაუტყდება, ნდობას დაკარგავს. ამიტომ დროს უცდიდა.

— კრება?.. — გაიკვირვა იოსებმა. გადაწყვიტა შესვლა. ან რატომ არ უნდა შევიდეს? რატომ არ უნდა დაესწროს გამგეობის სხდომებს? ის ხომ კომისიის წევრია?..

შეყოყმანდა.

— წერი, რომ არა ვარ... მერე რა, განა კოლექტივში შესვლა სავალდებულოა? — გაიფიქრა მან და კარი შეაღო.

იოსებ ხოდონაშვილის მოსვლა გამგეობის წევრებს არაფრად მოეწონათ. არც სწყენიათ. იოსები უხმოდ დაჯდა. ხმა არაეინ გასცა. ყურადღებაც არ მიუქცევიათ.

— განაგრძეთ, — წარმოსთქვა მან უხერხულობიდან თავის დასალწევად. მოულოდნელმა სიჩუმემ შეაძრწუნა ხოდონაშვილი. გულმა ბაგა-ბუგი იწყო, თითქოს ბუდიდან ვარდება.

ახალკაცმა თვალით უთხრა ვანოს, რაც იოსებს არ შეუმჩნევია, მაგრამ თავი კი ჩალუნა.

— ხოდონაშვილი სწორედ კარგ დროზე მოვიდა. ის დაწვრილებით გვეტყვის, თუ რატომ არ დააკმაყოფილა კომისიამ ჩვენი მოთხოვნა, რატომ არ მოაწყო პირველ რიგში ამხანაგობის წევრთა მიწები მომწყობმა კომისიამ; — სთქვა ვანომ.

ხოდონაშვილი გველ ნაკბენივით შეხტა. შეკრთა და ცივმა ყრუ-ანტელმა ფეხებამდე გაუარა. შეისწორა სხეული. დაბნეულობა იგრძნო. მან არ იცოდა, რა ეპასუხნა ამ მნიშვნელოვან კითხვაზე, რომელსაც ის აქამდე ანგარიშს არ აძლევდა. უხერხულად ადგა ფეო-წყაული. გადახედა ხალხს და სიმწრის ცივი ოფლი სახელოთი მოიხოცა. რადგანაც ყველა უსმენდა, პასუხი მოიმარჯვა.

— თქვენ ნაწილობრივ დაგაკმაყოფილეთ... მიწები მოგიწყვეთ... სხვებსაც უმიწოდ ვერ დავსტოვებდით. ხელისუფლება ამბობს. მიწა გლებებს მიეცითო. ჩვენც ასე ვქენით. აბა რა უნდა გვექნა!.. მიკიბ-მოკიბულად უპასუხა იოსებმა.

ამოისუნთქა. სიტყვის შემდეგ ცოტა თავისუფლება იგრძნო, მაგრამ ჰაერი მაინც არ ყოფნიდა. დამფრთხლივით ატრიალებდა თვალებს.

— არა, ამხანაგო! მიწის საკითხის თქვენი გაგება არ არის სწორი. ამბობთ: „გლებობას მიწა უნდა მისცეთ“—ო. ჩვენც ასე ვიქცევით. მიწას ვაძლევთ გლებებს, მაგრამ აქ ამ დროს კლასიური ხაზი არ გვაეიწყდება. მტკიცედ ვადგივართ მას. გლებებია: ღარიბი, საშუალო და კულაკებიც. მიწას მივცემთ ღარიბებს, მოვეწყობთ ღარიბებს და საშუალოთა საუკეთესო ნაწილს, ჩვენს შეგობრებს, მაგრამ არას დროს კულაკებს. თუ სადმე კოლექტიური მეურნეობაა, მას პირველ რიგში აკმაყოფილებს ხელისუფლება. მარა თქვენ ჩვენი ხაზი გაამრუდეთ. დაამახინჯეთ მიწის კანონი. ამით მტერი ხართ მეურნეობის კოლექტივიზაციის.

ახალკაცის გაბედულმა სიტყვებმა ხოდონაშვილს გული დაუსერა. ახლა მიხვდა, რომ აქ მისი შემოსვლა უდროო იყო. რა უნდა ქნას ახლა!.. საჭიროა პასუხის მიცემა... მაგრამ როგორ?.. ამის ფიქრის დრო არ არის. საჭიროა მოკლე პასუხი ყველაფერზე, ხოდონაშვილმა აქ ნათლად, აშკარად დაინახა თავისი შეურთიგებელი მტრები. ეს ხომ კოლექტივის გამგეობაა?.. მაგრამ ამავე დროს პარტიის წევრებიც. თვითონ კი... ამას აქამდეც ხვდებოდა. იცნობდა მათ საქმიანობას. იოსებმა იცოდა ყველას უნარიანობა. მაგრამ მათ შორის ასეთი რამე აქამდე არ მომხდარა. ხოდონაშვილმა ახალი ხერხი მოისაზრა.

— ამხანაგებო! ამ საკითხზე აქ ლაპარაკი არ შეიძლება. სხვა ადგილზე დავსვათ. თქვენ პარტიულები ხართ და ამაში კარგათ უნდა ერკვეოდეთ. პასუხს აგებთ უჯრედის წინაშე!... — მოიწველია პარტიის სახელი იოსებმა, თითქოს დიდი რევოლიუციონური და პარტიის სტაჟით დამსახურებული წევრია.

გამგეობაში აღელვებამ იმატა. ყველას, სახეზე ტრიალებდა სასტიკი შური მოწინააღმდეგისადმი. მათი სახე აშკარად ხდიდა ერთსულოვნურ ბრძოლას კოლექტივის მტრების წინააღმდეგ. ხოდონაშვილმა თავისი სიტყვების სიმძლავრის დასადასტურებლად მუშტი დაჰკრა მერხს და მაგიდას მიუახლოვდა.

— თქვენ სცდებით! სტყუით...

ბრაზმორეული სიტყვები ესროლა ვანომ. ამ დროს გარეთ სკოლაში ხმაურობამ იმატა. გამგეობის სხდომის გაგრძელება ასეთ პირობებში შეუძლებელი იყო. არ შეიძლებოდა ისეთი მნიშვნელოვანი საკითხების გადაჭრა, რომელნიც ამხანაგობის წესდებას ეხებოდა.

ვანომ სხდომის გაღობა აძგობინა.

— სხდომა გადავდეთ!

გამგეობის წევრები აიშალენ. ღარიბი გლეხები გულმოსულ სახით გამოვიდნენ გარეთ. მათ გამოჰყვენ ვანო და ახალკაცი. იოსებ ხოდონაშვილი ისევ ძველ ადგილზე იდგა. მან ვერ გაარკვია, რას ნიშნავდა მათი მოქმედება. მიმავალთ თვალი გააყოლა. შეამჩნია, რომ ახალკაცმა ვანო გაიხმო. ალღევებით დაუწყო ლაპარაკი.

ხოდონაშვილის გამკვრივებული სხეული ერთხანს უმოძრაოდ იდგა. შემდეგ ჩაიქნია ხელი და თავისთვის ჩაილაპარაკა:

— ვნახავ თქვენს კოლექტივს!..

ამ დროს სკოლიდან მოშორებით რამდენიმე კაცი ადგილზე წელა ტკეპნიდა მიწას თოთრაწვილის ჭიშკარზე. მაგარ ბოძებიანი, გადახურული ეზოს შესასვლელი შორიდანვე ახდენდა გავლენას მგზავრზე. მოსაუბრეთა ხმა, დაბალი და ამხანაგური იყო. თვითეული სიტყვა ნაწამები და საშიშარი, გულიდან ამონახეთქი და ნამალავი.

— ლუკა! რა გვეშველება? ხომ ხედავ ამ ეშმაკის საზრდოებს, რავე ირევიან. პირდაპირ დღესასწაულობენ სოფელზე გამარჯვებას. ხალხიც გამოიცვალა... საკვირველია... ყველა კოლექტივს იძახის...

გაბერილი მკერდიდან წელ-წელა ამოუშვა ღრმად წესუნთქული ჰაერი. ყბები გაიქნია და ამხანაგებს თვალებში ჩააჩერდა. გიორგის მალული ხედვა სკოლისკენ მიისწრაფოდა.

— ამ მიწაწყალზე კი გვალებინებენ ხელს და... კოპერტივში აღარ მიშვებენ, ვაჭარი იყავიო... დღეისწორს სათესლე მიწოდდა და მებეებია მარა...

— ახ, დედიჩემის ღმერთს!! — წარმოსთქვა ბიჭაშვილმა და შეტრიალდა.

— ე! კოლექტივი დასაწვავია, სულ დასაწვავი. გადარია ხალხი პირდაპირ. კაცი ვერაფერს ანერხებ. მოჯამაგირის დაყენება მიწოდდა, მარა ვერ ვამიბედნია...

— არ გადირიო, კაცო! რა დროის მაგეებია. მაინც ამოჩემებული ყავხართ და გინდა მოუთავო!.. — ჩამოართვა სიტყვა ლუკა ბიჭაშვილს გიორგი თოთრაწვილმა.

— ამბობენ, არც შიგნი აქვთ კარგად საქმეო. გუშინ გიორგი გაბარაშვილი გვეუბნებოდა, აღმასკომის ძმა, იმას ეცოდინებოდა ალბათ, თუ არა ტყვილს არ იტყოდა. თემშიაც გაბახდა მათი სახელი. „კოლექტივის ხელმძღვანელი ყელში ბაწრის მოჭერის ღირსია“, ეწერა თურმე კედლის გაზეთში.

— ახლა ერთი სამეურნეო აწერას გადავურჩეთ და მერეთ ქვას ახალონ თავი, — დაასკვნა რაედენმა.

— ეს ყველაზე ვარესია. მოგვადგა კარზე და ვიცხას ემისთანასა... აირჩევენ, რომ არ დატოვებს ერთ მტკაველს დოუწერელს.

— ჩვენ უნდა მოვასწროთ დასახლება, — ჩაილაპარაკა პირგამ-შრალმა, ნერწყვ გამოლულმა რაუდენმა. ენა გაასავსავა, მაგრამ ნერწყვი მაინც ვერ იზოვა და ხმა მაღალი ხველა აუვარდა.

მოსაუბრენი დაიშალენ. თოთრაშვილი ზურგზე ხელებ დაწყობილი შევიდა ეზოში, რადგანაც სკოლიდან გამოსული გამგეობის წევრები მოდიოდენ.

მათი ასეთ მდგომარეობაში დახვედრა აუტანელი იყო. დაიბნენ და გულის ნადები ჭიშკარს შეაფარეს.

კ ა ნ დ ი დ ა ტ უ რ ა

სუსხიანი ზენაქარი ქრის. ადამიანი თავსუფლად ვერ მოძრაობს. თუმცა ზამთრის თვეები წავიდა, მაგრამ სოფელში დაბუდებული სიცივე ფეხს არ იცვლის.

ამ დილით აღრიანად ამდგარი მარო მზად არის წასასვლელად. თავშალი მოიხვია. კარს გახედა შავი წყლიანი თვლებით. კარი გაიღო. შემოვიდა ბოსლიდან დაბრუნებული დედა, მაღალი კუნთოვანი დედაკაცი. შუაყეცხლს მიუახლოვდა. გალურჯებული ხელები ცეცხლზე გადააელო.

დაბალ ქოხს ქარი ყოველი მხრიდან სცემს. შუაყეცხლიდან ასული კვამლი სახლში ტრიალობს, გარეთ არ უშვებს ქილიქებში აწივლებული ცივი ქარი.

— დედა, მე წავალ! — მიუბრუნდა დედას მარო. უცბად კარზე ძლიერად მოხეთქილმა ქარმა სახლი ააფორიაქა, გაფანტა ნაკვერჩხლები. რცხილის ოქროსფერი ნაკვერჩხლები აკამკამდა ლოგინებს ქვეშ. კერიიდან ავარდნილმა კორიანტელმა დაფარა დედა-შვილი.

— სად მიხვალ, ქაჯო, ამ ქცევის ამინდში? — გულმოსული მიუბრუნდა დედა, როცა გაფანტული ნაკვერჩხლები წყლით ჩააქრო.

— აბა რა ვქნა, დედა! დღეს კომფრაქციის სხდომაა თემში. დაკლება არ შეიძლება. საბჭოთა არჩევნებისათვის ვემზადებით. შენ ახლა ამინდზე მელაპარაკები. ჩვენ, რომ გამოამინდებას ვუცადოთ, საქმეს როდის გავათავებთ!..

მარომ თავშალი უფრო შემოისკვნა და დედის ნაწყენ სახეს დააჩერდა.

— შენ, შვილო! ამდენი წოწიალი კარგ საქმეს არ გიზამს. სად გაგიგონია შენხელა ქალის სიარული?.. რა შენი საქმეა კაცებთან ხე-

ტიალი... აწი ოცი წლის ქალი ხარ და შენ შენი საქმე გაქვს... სწვინ საქმეზე ხეტიალი არ გარგებს. — მშობლიური გულის ტრენით უთხრა დედამ.

მოხუცი მშობლის გული სხვარიგათ აფეთქდა ქალიშვილზე — დედა 48 წლის ქალია. გამრჯე, დაუზარებელი. კაცური სახის. მას დიდი ხანია ქმარი მოუყვდა. დაქვრივებულს ზურგზე გადაქონდა ოჯახის მთელი გაქირვება. გაქირვებულმა დედამ მაროს ცოტა ასწავლა. ის არც შვილზე არის უკმაყოფილო. მარო ნიჭიერი ქალი გამოდგა. ღარიბი ქალი კომკავშირში აღიზარდა. ისწავლა საზოგადოებრივი საქმიანობა. სამკითხველოს გამგეთაც დანიშნეს, რამაც დედის გული გაათბო. მარომ თემში ქალთა სადღეღებატო პუნქტი ჩამოაყალიბა. ჩააბა მუშაობაში გლეხი ქალები და მთელ თემში ქალთა წრის შესანიშნავი წარმომადგენელი გახდა.

დედის გაზარებული გული ხანდახან მოიღრუბლებოდა. ვერ ურიგდებოდა თავისი ქალის ამდენ სიარულს რაღაც კრებებზე... მაგრამ მაინც არ სწყინდა, არ უშლიდა წასვლას. ახლა ცუდი ამინდით შეშინებული მშობელი მოვალეობას იხდიდა შვილის წინაშე, არიგებდა.

— არა, დედა. მაგაზე ლაპარაკის დრო ახლა არ არის. მაგვიანდება. იქ მოსული იქნებიან ამხანაგები. შინ ჯდომა რას გვარგებს. ჩვენ საერთო საქმეს ვაკეთებთ, წიში არაეის გამოადგება.

მაროს შუბლი შეეკრა. შეკრული, შავგრემანი წრეები ერთმანეთში გაიხლართა.

— არა, შვილო! კკუთით იყავი. მაინც რაღაცები უთქვამთ შენზე და თავი არ გაიბახო. ცეცხლზე წყალი არ დამიქციო—ამ სიტყვებმა მაროს გული ააწვოთა. გაუღადრა. სიტყვები ისარსავით ჩაეშვა სხეულში. თავზე რაღაც ნემსებივით სჩხვლევდა თმის ძირებში.

ახალგაზრდა ქალი აენთო. გაწითლდა. მაგრამ არ იცოდა რა ეპასუხნა დაიქვებული დედისათვის. მან იცოდა, რომ ეს მოხუცი დედის იქნეული სიტყვებია. მაგრამ მასაც ხომ უნდა გაუწიოს ანგარიში.

ასეთი იქვები თან სდევს ქალის საზოგადოებრივ მუშაობას. გამოუცდელი, უჩვეულო ხალხი ათასგვარ რამეს შეთხზავს ქალების შესახებ გაიფიქრა მარომ და გადასწყვიტა დედის იქვების გაფანტვა.

— დედა!.. შენ არ იცოდი ასეთი ლაპარაკი. რატომ აყოლიხარ ვილაყას ლაპარაკს. წენ შვილში იქვები გეპარება!.. მაშ შენ არ იცნობ საკუთარ შვილს. მე თუ ვმუშაობ, განა ეს იქვებს იწვევს? დედა. ეს ტყუილია ყველაფერი და გულიდან ამოიგდე...

მარომ მერის თქმა ვერ მოახერხა. გული ყელში მოაწვა. მოიგლიჯა თავშალი და ყურით ხელში დაიჭირა.

ფართე სახეზე სქლად გადაფენილ თმას ძალზე შეენოდა მაგი წამწამები. წავგვრემანმა სახემ და მგრძნობიერმა გამოხედვამ დაათქრა დედა. მაროს მკერდი აღი-ჩაღიოდა. სცემდა გული. დედის იჭვებით ნაწყენი ახალგაზდა ქალი იდგა, ფიქრობდა: „რატომ ხდება ასე“? — თუმცა ეს მისთვის დღის სინათლესავით ნათელი იყო.

პატარა აბურცული გამკვრივებული მკერდი გარკვევით მოჩანდა კაშიმირის ერთიანი კაბის ქვეშ. ვაშლა ძუძუები აწვებოდა ქვევიდან შავ ქსოვილს.

ვარანდებული ქალი დედისკენ შეტრიალდა. დედამ უხერხულობა იკრძო, შეენანა შეილის გული.

— არა, შეილო, გაგაჯავრე. — მხიარულად უთხრა მას, როდესაც შეატყო, რომ მისმა სიტყვებმა მარო ააღელვა. დედა მიხვდა, რომ მაროში ანგარების ნატამალიც არ არის, ის სუფთა გრძნობისაა.

დედამ მხურვალედ ჩაიკრა ერთად ერთი ნუგეში გულში. წამით გულმოსულობა მშობლიურმა სიყვარულმა შესცვალა. მაროს ათროლებულ ლოყაზე გარკვევით მოჩანდა მხურვალე კოცნის ნიშანი.

ეს იყო მშობლიური კოცნის გამოუთქმელი სიამოვნება. მარომ იგრძნო კოცნის სიმძლავრე და მღიმიარე სახეზე ხელი მოისვა გახურებული ლოყების გასაგრილებლად.

— წადი, შეილო! იზრომე, და იყავი ქალი, — გაუწოდა შალი დედამ დაძარღვული ხელით.

მარო, შალში გამოხვეული, ჩქარი ნაბიჯით გაუდგა სათემო საბჭოსკენ მიმავალ გზას. ეჩქარებოდა. აქამდე მთელი მუშაობა მისდა განუყრელად მიდიოდა. კედლის გაზეთის სპეციალური ნომერი უნდა გამოუშვას საბჭოს არჩევნების წინ.

ქარი ძვალ-რბილში ატანდა. მაგრამ შრომას მიჩვეული მარო არაფრად აგდებდა ამას.

ოტა ხნის შემდეგ სამკითხველოში პატარა მაგიდის ირგვლივ ისხდა მაროსთან ერთად რამდენიმე კომკავშირელი, რომლებიც პარტამხანაგებთან არჩევდენ საკედლის-გაზეთო მასალებს. მარო ასწორებდა წერილების ტექსტს.

— როგორ მოგწონთ ახალი სათავმჯდომარეო კაცი?... დაარღვია მყუდროება ვანომ და თვალები მაროს გაუსწორა. წერილი გვერდზე გადასდო გალურჯებული ხელი ლუმელს მიუცხუნა.

— ივარგებს! ეტყობა კარგათ მომზადებულია წითელ ყაზარმაში... ენერგიული მუშაკი იქნება.

მარო ლაპარაკში წერილს კითხულობდა. არ აუღია თავი, თუმცა ხანდახან მალულად გადახედავდა აგზნებული თვალებით ახალკაცის გაეკაცურ სახეს.

— არჩილი კარგი პარტმუშაკი დადგება. თუ არ ჩაითრიეს ჰაობში.. ახლავე უნდა დავარიგოთ ამხანაგურად და მანაც რჩევა გამოცდილებად უნდა მიიღოს, რომ გაამართლოს იმედი. ჩვენი კოლექტივის საქმე მასზე იქნება დამოკიდებული. მიწათმოწყობა თუ ჩაატარა რიგიანათ მაშინ იქნება ნამდვილი თავმჯდომარე.

ახალკაცის სიტყვებზე მარომ კითხვა გაათავა. მათი აზრი სოფლათ მუშაობაზე გადავიდა. სოფლის მუშაკის პრაქტიკულ საქმიანობაში მრავალფეროვანი გზაა. ერთი მოხვეული ბილიკი დაგაბნევს კაცს და შეგიყვანს გამოუვალ უდაბნოში, სადაც განადგურდები, სხვისი ანაბარა გახდები სწორ აზროვნებას მოკლებული. ამიტომ არის გამოცდილი ხელი საჭირო. ყველა ცდილობს დაუახლოვდეს სოფლის მუშაკს. მით უმეტეს აღმასკომს — ღარიბი, საშვალო და კულაკი. კულაკი: ვაჭარი, მღვდელი და „ყოფილი ხალხი“, მოთაფლული ენით, გაქეჩილი ჯიბეებით ძვრებიან ძველის ხერელში. იქიდან ამომძვრალნი იწყებენ სისინს... საკუთარი ფანდებით გადიან ხალხში. ცდილობენ გრებით, თავის კატუნით ჩასწვდენ ადამიანს გულში და ამოგლიჯონ იქიდან ის, რაც მათთვის სასარგებლოა.

ამხანაგების საუბარი გამოცდილებათა გაზიარებაა და მტკიცება საერთო საქმიანობაში.

მარო თავის ამხანაგებით სკოლის შენობაში წავიდენ, სადაც კონფერენცია იყო მოწვეული. სოფლებიდან მოსული ამხანაგები ყურადღებით ისმენდენ სიტყვებს... თვითთული სახე აღბეჭდილი იყო მოფიქრებული, მოაზროვანე გამოხედვით. გრძნობდენ პასუხისმგებლობას მშრომელთა წინაშე. აქ უნდა შეარჩიონ საუკუთესო მუშაკები საბჭოსთვის.

ამაზე იყო ფიქრი მთელი დარბაზის.

გამოკვეთილი სახეები იყურებოდა.

— მეტი ყურადღება, მეტი გასინჯვა თვითთული კანდიდატის, — ამზობდა ხელმძღვანელი თემკომიდან და თან დასახელებულთა სიას ადგენდა.

— არჩილ გაბარაშვილი, წითელ არმიელი, აქტიური მუშაკი. მოველით მისგან მეტს... — გაუკეთა რეკომენდაცია თავმჯდომარემ.

— ვის გაქვს საწინააღმდეგო?

სიჩუმეა. არავინ იძვრის. ღუმილი ამ დროს თანხმობის ნიშანიად დროის მოგების მიზნით. განსაკუთრებით იმ ხალხში, სადაც ცოტა ლაპარაკით ბევრ საქმეს აკეთებენ.

— მაშ კარგი?

— ვინ არის მომხრე?

— ყველა. ერთხმად არის გასული.

შეწითლებულმა არჩილმა თავი ჩაღუნა. წითელი არმიიდან ახლათ დაბრუნებული შევებული დააჯილდოეს. ხელებ აწვდილი ხალხის შეხედვამ დააფიქრა ის და თავი მკლავებში ჩამალა. მის საქციელზე ხალხში სიცილმა გაიარა.

სალამოს ახმაურებული სკოლა დაცალიერდა და თვლებმა დაიწყა. კმაყოფილმა სახეებმა დასტოვა სათემო საბჭოს შენობა. სოფლებში მიმავალი გზები გამხიარულდა. სიმღერები ეფინებოდა არე-მარეს.

ტ რ ა შ ტ მ რ ი

გაზაფხული წვიმიანი დარით დადგა. განუწყვეტელმა წვიმამ თავი მოაბეზრა სოფელს. შაბათს ცოტა გამოიღარა, მაგრამ შაბათის დარის ჩვენს გლეხებს არაფერი სჯერათ.

— შაბათს გამოდარებული კვირას სადილობამდეო! — იტყვიან ხშირად...

მზის დანახვაზე გამხიარულებული გარემო ალაპარაკდა. ახმაურდა მინდვრები. სოფლის გვერდით მდებარე ტყემ პატარა კუკური ფოთლები შეიშმუნა. გაისწორა. მალალი აყრილი ხეივანი მწვანედ გამოიყურება. ასწლოვანი ხეები თავზე ადგია სახერხად წამოწოლილიდ მორებს და დარაჯობენ. თვითეული ხე იცავს მთას, რომ ადამიანს მისცეს ძვირფასი მასალა — ააშენოს ახალი სახლები, მუხის გამოკუთხული მორები, სითხეში გამბალი დაუდვას შლაპლებად ახალ ცხოვრებას.

ამ ტყიდან კომუნამ გამოიტანა თავისი საერთო საცხოვრებლის საშენი მასალა. მართლაც, რომ მშვენიერია ეს ტყე, როცა სიღრმეში ისმის მოკრილი ხეების შხუილი. განიერათ წამოწოლილი სახერხავი იძლევა ყვითელ ნაოთხლებს ახალი წარმოებისათვის.

ლილისფერად მოკამკამე ციდან ღრუბლები გაიკრიბა. მხოლოდ მთის წვერვალზე მოჩანდა მზის სხივებისაგან აფერადებული ღრუბლები. დანარჩენებიც მთისკენ მიიჩქარიან.

სოფელმა ღრმად ამოისუნთქა. ატალახებულ ორლობებში გლეხები მიდიოდნენ. ბაჭში დამწყვედული საქონელი მინდვრებისაკენ ამო-

ძრავდა. სიცივისაგან თმაბურძღნული კამეჩები თავაწეულნი მღვრიდან დაოღნენ.

— ჰამო, კამეჩო!... გამო, ნიკორა, შე ზანტო! — შეუბრუნა ვანომ პირი კამეჩებს და სოფლის თავზე მდებარე სათივებისკენ გასწია. მშვიდი პირუტყვები კულის ქნევით შეეჭკუნ გაზაფხულის რძიან ბალახს. დიდი ხნით წვიმა ნარტყამ ზურგს მზეზე იფხანდენ.

ვანომ ამხანაგობის საქონელი საძოვარზე დასტოვა, თვითონ კი ახალკაცის სახლის გზით დაბრუნდა.

— დათიკოჯანი! გამოდი, რაღა! — შორიდანვე გადასძახა ვანომ ახალკაცს, როცა დაინახა, რომ თვით სახლის ირგვლივ რაღაცას უტრიალებდა.

— ვანუა ხარ?

— გამოდი, ველარ მიცანი?

მოსული ჭიშკარზე მესერს მიეყრდნო.

— რას აკეთებ ამ სახლში?

ვანოს მლიმარე სახე შეეგება ახლად მოსულ ამხანაგს. დათუა გამოვიდა.

ახალკაცი 22-3 წლის ვაჟაკია. მის მკლავებში სჩქელს დაუშრეტელი ძალა. რომელიც რკინის დაგრეხასაც იკისრებს, თუ ამას მოითხოვს კოლექტივის საჭიროება.

მოსვლისას ვანომ გულში ხელი დასტაცა, მაგრად შეაჯაჯგუნა.

— ხომ არ დასუსტებულხარ? — თამამად შესძახა პირის-პირ მდგომს.

— ვა! გინდა ემწამსვეე გააშრო შარა?...

ახალკაცის ღონიერმა მკლავმა გადმოიღო გულთან მიტანილი ხელი და მეორე ხელი მარჯვედ დაარტყა ზედ.

— გამოიღარა. ორშაბათს გავაჩაღებთ მუშაობას. მიწა გამამძლარია. ორი დღის სახნავს ერთ დღეს მოვრჩებით. — მაღიანად უთხრა დავითმა და თვალები გორაკზე გადაწოლილ მზეს გაუჩერა.

— შენი რკინის ხარი რას შერბება? არ შეგვარცხვინო. თუ არა გაგაქრობ, — ხუმრობით დაათვა კოლექტივის ხელმძღვანელმა ვანომ.

— ჩვენმა ამხანაგობამ ტრაქტორით უნდა ისახელოს თავი. წელს თუ კარგი მოსავალი მოგვივიდა, მერე უყურე, როგორ წავიდეს წინ ჩვენი საქმე!.

— მაშა! როგორ გგონია. სულ მას ვადგივარ თავზე. ის ჩემთვის ყველაფერი... მას რომ ვწმენდავ და ვაწყობ ისე მგონია. ვანუა, ეს არის შევედი სოციალიზმიში-თქო. მის სიმარჯვეს დაინახავ ორშაბათს. თვალებს დავუმსებ კულაკებს, კოლექტივის მტრებს.

ახალკაცმა მუშტები მოიმარჯვა. მის შარვალზე ახლაც უცხო ტრაქტორის მაჭუთი.

ორი მებრძოლი ეკეცი ტრაქტორისაკენ გაემართა. გრძელ თავლაში განიერად მოსვენებულ რკინის ხარს დაუწყეს სინჯვა.

— ვარჯხარ, დავით! რიგზეა დაზეთილი.

მხიარული სახეები უვლიდა კოლმეურნეობის მიერ ახლათ შეძენილ ტრაქტორს.

— პირველად ჩვენ უნდა ავაგუგუნოთ ტრაქტორი ამ სოველში. ჩაუყაროთ საფუძველი ახალ მეურნეობას...

— შენ მართალი ხარ დავითჯან! — მანქანის ცქერით დამშვიდებული ამბობდა მწყესათ სხვასთან ნამყოფი ვანო.

— მაშინ უნდა ნახო; როცა მუშაობას დავიწყებთ კოლექტივიდან ხელის შემშლელები გამოვრიცხეთ, რას აკეთებდენ აქამდე!.. რა უნდოდა საბა, ბაქუს კოლექტივში?... მათი ყოფნით ამხანაგობამ იზარალა. მათ მაგიერ ღარიბებს მივიღებთ. განცხადებაც არის მოსული... გეგმა შევასრულოთ და მერე ნახონ როგორ შეტრიალდება საქმე!..

— დავით! წელს, რომ გავიმარჯვებთ, გაისად კომუნათ გადავაკეთოთ ამხანაგობა. სამთავისში რომ ვიყავი, სული და გული იქ დამრჩა. რა კარგად მოვეწყობით კომუნაში?.. ამ სიტყვებს ვანო მთელი გრძნობით ამბობდა. მას არ შეეძლო სხვა რამეზე ფიქრი, მისი ფიქრი მუდამ ამას დასტრიალებდა.

— ხვალ სათესლე ჩამოიტანე! ორშაბათს ტრაქტორს რომ ავამუშავებთ, მაშინ უფრო მეტ მიზნებს დავისახავთ, — დაემშვიდობა ვანოს დავითი.

ორშაბათი მშვენიერი დარით გათენდა. სამუშაოდ მომზადებული სოფელი გაელაგა მინდვრად. შინ არავინ რჩება, გარდა თოხის უნარმოკლებულ მოხუცებისა და ბავშვების. მოლიდინე გლეხები სტოვებენ ქოხებს. ადამიანის მხიარულებას უერთდებოდა ველში გაშლილი სოფელი გაელაგა მინდვრად. შინ არავინ რჩება. გარდა თოხის ქნებოდა.

დილით ახალკაცმა ადრიანათ შეუმზადა რკინის ხარს საზრდო-საწვავი მასალის მარაგით და გასწია ყანისკენ.

სოფლიდან გამოსულ ტრაქტორს „გამარჯობა“ ვანომ უთხრა. სიციცხლით სავსე ორი ახალგაზრდა გაემართა პირველი ყანისაკენ, სადაც უცდიდათ ამხანაგობა. სამუშაოთ მიმავალ აგუგუნებულ მანქანას გუნდებათ აედევნენ ყანაში მიმავალი გლეხები. ასეული თვალი კმაყოფილებით მისჩერებოდა რკინის ცხოველს. განუზომელი იყო

მისი გავლენა ხალხზე, მათი ფიქრი ახლა ნატვრით იფარებოდა. მათი სურვილი დათუად ყოფნა იყო, რომ მარჯვედ დაეჭირა საქე.

ტრაქტორის ველზე გამოსვლა გაიგო მთელმა სოფელმა. გუთნეულს ადევნებული გლეხები შორიდან ადევნებდნენ თვალს. შორეული სალამი მოჰქონდა დილის გრილ სივს.

შრომის გმირების მხიარულება ზოგიერთისათვის ცეცხლი იყო დამდღღრღულზე. ტრაქტორმა დაიპყრო მინდვრების გონება.

რამდენ ვაბარაშვილს გუთნეული ფერდობზე მიეყენებინა. სამუშაოდ ემზადებოდა. ტრაქტორის დანახვაზე აირია, აიღეწა, არ იცოდა რა ექნა.

— ამ ლატაკებს არ უყურებთ?... მოიცადეთ, მალე გადაშენდება თქვენი კოლექტივები, — ბრაზიანად ჩაილაპარაკა მან და გულამღვრეულად დაუწყო სახრეს ტყლაშუნი. გუთნეული უსიამოვნოდ მიიხლანებოდა.

მოსულ მანქანას გლეხები მხიარული სახეებით შემოეგებენ. ახალკაცმა გაუდგა ღრმა ნოყიერი კვალი და მტკიცე ნაბიჯით გასწია წინ. კვალგადარღვეულ ყანაში ბლუოდა რკინის ხარი. მისი უდრეკი ძალა არ ცხრებოდა. ვერ უძლებდა ყამირი მიწა და გაფხვიერებული ნაკვალევი რჩებოდა უკან ამოყრილ საზღვრებთან ერთად. გახარებულნი გლეხები თვალს ადევნებდნენ მათ სიამაყეს.

მზისგან დამწვარი. შვენარევი სახეები დანაოქდა. შუბლზე გაიქრა გრძელი ღარები. ეს იყო სიმხიარულის განუყრელი ნიშნები.

— ამხანაგებო! აი ის, რაც მიგვიყვანს სოციალიზმში. რა დაგვიდგება გზაში და გვასწავლის მშენებლობას.

— ვაშა ტრაქტორს!

— ვაშა! — ვანოს ცეცხლივით მდულარე სიტყვები საერთო შეძახილმა დაფარა. მქუხარე ტაშის ხმა გაიბნა ველებში. სიომ წაიღო ის, ყველას ამცნო ტრაქტორის გამარჯვება.

ტრაქტორთან ერთად წითელი დროშა ფრიალებდა შრომით მოგუგუნე ყანაში.

ა ნ ე უ ლ ი

ამაღლებულ სცენას მოზრდილი ტილოს ფარდები ფარავდა. შავ ქსოვილში სინათლის სხივები მეორე მხარეს ატანს, პატარა სასოფლო კლუბი შელამაზებულია, წარწერებით, ლოზუნგებით:

— გავერთიანდეთ კოლექტივებში!

— კოოპერაცია გზაა სოციალიზმისაკენ!

— გავდევნოთ მამა-პაპური კავი, შევიძინოთ გაუმჯობესებული იარაღები, ტრაქტორები!

ლენინის მოზრდილი სურათი მომხიბლველად გამოიყურება, დიადი მასწავლებელი თითქოს გახარებული უსმენს კოლექტივის თავდადებულ მებრძოლთ. ოდნავ იღიმება კიდევაც წითელი სხივებით გაბრწყინებული მისი სახე.

პატარა, დანით დაჩივნილი მაგიდის ირგვლივ ისხდა ოცდახუთმეტამდე გლეხი. სახედაფიქრებული ხალხი გულში იხედებოდა. მაგიდასთან იჯდა კობიაშვილი, მოჯამაგირე, რომელიც შვიდი წლის განმავლობაში ხელიდან ხელში გადადოდა. მას სწუწუნდა თვითებული „ხაზინი“. ახლა ის კოლექტივის თვალსაჩინო წევრია. მომქმედი. უსარიანი. მის გვერდით ტრაქტორისტი დათუა ფანქრით სწერდა. ახალკაცი მეორე წელია ტრაქტორისტია, ამხანაგობის იმედს ატრიალებს, უვლის. ტრაქტორი გახდა მისი განუყრელი მეგობარი. სახე გაბრწყინებული მიიზრბენს ხოლმე, სინჯავს, არაფერი წაუხდესო. ის ჩვეულებრივი ბოხი ხმით გადასძახებს ხოლმე ახლო მდგომთ:

— ბიჭებო! სოციალიზმში მივალ, წამომყეთ!.. და ზედ შეხტებოდა. მაღიანათ მიაბრ-მოაბრუნებდა საქვს.

— სიტყვა ვანოსაა!

კობიაშვილის სიტყვებმა ყურები გაამახვილა. წამომდგარ ვანოს ცეცხლივით მგზნებარე თვალეები შეანათა სახეში. ვანო გასწორდა. გაშიწია და თანამებრძოლებს მიმართა.

ამხანაგობის წევრები ჩვეულებრივი ყურადღებით ისმენენ. შხეზე დამწვარი სახეები ლამპის შუქზე ელავენ. პატარა თვალეები სჭრიდა სივრცეს. სიბნელეს იქეთ სჭვრეტდა მომავალს. ვანოს ორგანიზაციულმა უნარმა შექმნა მტკიცე წესრიგი.

შრომამ იმატა. სამუშაო დღეებს აღარავინ აცდენდა. საერთო შრომას შეჩვეულები სმენა გამახვილებით უსმენდენ გამგეობის თავმჯდომარეს. კობიაშვილის დანაოქმებული ლითონისფერი შუბლი შორიდან მოსჩანდა.

— ბევრი სათქმელი გვაქვს ყველას. მაგრამ მე მოკლეთ მოვსკრო. პრტყელი სიტყვები საქმეს არ შევლის. ჩვენ ახალი წლის საქმე უნდა გადავსწყვიტოთ. ამხანაგობამ 27 წლიდან კარგათ იხეირა. მოსავალი გაიზარდა. მანქანები გვაქვს. 80 დესეტინამდე მოვხანით გასულ წელს. მოსავალი რომ ერთი-ორად გაზარდა მანქანებმა, ეს იცით.

— მართალია! მართალი! — შენიშნა ხმებმა.

კოლექტივისტებს მოაგონდათ მანქანის გუგუნე ყანაში და ახალკაცზე თვალით ანიშნეს.

— ჩვენ ამხანაგობას მეტის გაკეთება შეეძლო, მარა ჩიქოვანის კულაკებმა შეგვიშალა ხელი; დააგდეს ხმა: ამხანაგობა ილუპუბა, ვათახსირდაო. ამან ზოგი ამხანაგები ჩამოგვაცილა. აწი მეტი ბრძოლა დაგეჰირდება. მარა ახლა გამოცდილებაც გვაქვს. მომავალი წლისთვის საჭიროა სამანქანო ამხანაგობის არტელათ გადაკეთება. მეტი გაერთიანება.

— უნდა გადავაკეთოთ, მაშ! — გულიდან ამოხეთქა რამდენიმე ხმამ ვანოს დასმულ კითხვაზე.

— მეც ასე ვფიქრობ. როგორც ერთი წევრი, ჩემი ქონებით შემოვიდვარ. დავაარსოთ მეტი მკიდრო გაერთიანება.

ვანოს თვითიული სიტყვა მოჰრილი იყო. გულწრფელი თქმა ააშკარავებდა კოლმეურნეობის უდიდეს სიყვარულს. ნდობას.

ამ სიყვარულშია გლახაკის თავდაფიწყება. ვანოს სხეულში სანთლით რომ გეძებნათ, საწინააღმდეგო აზრს ვერ იპოვიდით.

სიჩუმე ჩამოწვა.

მთელი დარბაზი ჩაფიქრებული ისმენდა ვანოს დამაჯერებელ აზრებს. იბეჭდებოდა გონებაში ღარიბი გლახის ნათქვამი და სწედებოდა გულის კუნჭულებს. მაგრამ ვანოს დაჯდომის შემდეგაც მყუდროება გაგრძელდა.

ყველამ ამოისუნთქა, განთავისუფლდა ტვირთისაგან მოხრილი სხეულები. უმრავლესობის სახე გაიშალა, განათდა. გლახობა სტოვებს უკან საუკუნოებრივ ცხოვრების დაბნელებულ გზებს. ძველი პირ-მორიდებულათ აღარ უყურებს ახალს. არამედ ებრძვის მას და აფიქრებს მღუმარეს. აქვე იყო რამდენიმე ჩაკიდებული თავი.

— მე, როგორც მხედავთ, მოხუცებული ვარ, მაგრამ გული ჯერ კიდევ ახალგაზრდაა. ჩვენ პირველი მუშაობა ნაყოფიერად ჩავატარეთ. ახლა ვუერთდები ამხანაგებს და კოლექტივში შემოვიდვარ.

მოხუცებული ტაბუცაძე იღვია. მიასი თეთრი წვერები დარაჯობდა დაღარულ სახეს. დანაოკებული შუბლი მოწმობდა მრავალ გაჭირვებას. ეტყობოდა, რომ ეს კაცი არ არის მოკლებული ჭკუამახვილობას. მას ხშირათ ეკითხებოდნენ გლახები სოფელში საქმის გამოსარჩევად. დაუდგრომელი მუშაობა უყვარდა.

— თანახმა ვართ!

— მეც!

— გავერთიანდეთ.

— კოლექტივი! კოლექტივი.

ერთად გამოსთქვა თავისი შეხედულება რამდენიმემ.

— ამხანაგებო! მე მემანქანე ვარ და ისე შევეჩვიე, თქვენთან მუშაობას, რომ აღარ შემიძლიან მართა ყოფნა.

ახალკაცის სიტყვებზე რამდენიმემ გულიანათ გაიცინა. საკუთარ გულში ჩაიხედა და დიდი ხნის ნადები ამოიკითხა.

— კულაკები ცდილობენ ჩვენი ამხანაგობის დაშლას, მარა მანამდე ნურას სკამენ! 40 წევრი გვყავს. ამათგან ოცდაათიც, რომ დარჩეს, საკმარისი იქნება. ვისაც წასვლა უნდა, არ შეეხვეწებით. მერე თვითონ ინანებენ. ნიადაგი პოხიერია, ამიტომ სამანქანო ამხანაგობა გადავაკეთოთ სასოფლო-სამეურნეო არტელად და მას „ანეული“ დავარქვათ.

— კარგი აზრია, კარგი!

დაუთანხმა ამხანაგობა. ამ დღიდან ამხანაგობა უფრო რთულ გაერთიანებაში გადავიდა.

„ანეული“-ში 19-ტი წევრი დარჩა, მაგრამ შეთანხმებული კოლექტივისტები არ სწუხდნენ წევრთა რიცხვის დროებით შემცირებას. მათი საერთო მუშაობა სანიმუშო გახდა. მის მაგალითზე გაიშალა თემში კოლმეურნობათა ქსელი. კიდევ დაარსდა 14 კოლექტივი.

„ანეული“-ს გაძლიერება გულს უდაღვედა კულაკებს. სოფელში დღითი-დღე ვრცელდებოდა ახალ-ახალი ქორები, მაგრამ „ანეული“ მაინც წინ მიდიოდა.

კოლექტიურმა შრომამ გაახალისა გლეხები. დარკინებული კუნთები უერთდებოდა მანქანების ქშენას და არღვევდა ყამირი მიწის გულს.

ძ ნ ე ბ ი

ხანგრძლივმა სიცხებმა სოფელი ჩააფიქრა. დახეტიალე მიწამ გაუმადლრად გააღო პირი, შეელას ითხოვდა. ორ თვეზე მეტია წვიმით არ გაგრილებულა ქართლის გული.

გულამღვრეული მტკვარი-ლიახვი ნელა დუღუნებდნენ. შესუსტებული ტალღები ნელა ბერტყავდა ნაპირებს. ხეივნებში ჩამოწოლილი დახრილი ხის ტოტები მდინარეში იზნიჭებოდნენ წყლის შესრუტისთვის.

მწველმა მზემ გადატრუსა ველები. გამხმარი ბალახი იფშენებოდა ქარის ქროლვაზე. დასერილი ველები ხახვამშრალი იყურებოდნენ. გარუჯული მთები სოფელში სულის შემხუთავ სიცხეს აყენებდა.

მოიხარშა ვენახები. დაისრიმებული ნაყოფი გაშავდა. მტევნები ცვიფა. გამშრალი მარცვლებით იფარება ვახის ძირები.

გლებებმა მესამეთ უწამლეს ვენახს, მაგრამ მაინც ფუჭდება. ფოთლებდაკრუნჩხული ვაზი უსიამოვნოთ გამოიყურება. მშრომელის გული სწუხს, მაგრამ არ იცის რით დაეხმაროს. თვალებამღვრეული გლებები აღარ შედიან ვენახებში.

პურის ყანებსაც არ დაადგა კარგი დღე. ფოთლებდაშვებული სიმინდის ღეროები დატყვევებულ, იარაღაყრილ ჯარს მოგაგონებსთ.

პურის ყანები მაინც უფრო კარგად დგას. გვალვას მოასწრო პურის მარცვალმა ზრდის დამთავრება. რძით სავსე მარცვლებს სი-ცხე აღარ ენებდა.

პური სამკალია.

გლებებმა კალოები მომართეს ყანებში. ყანის შუაზე გათოხნეს მიწა, და კალოებიც მზად არის. პირდაღრენილ ადგილებს წყლით უსველებდენ ყელს.

„ანეულ“—მაც დაიჭირა რიგი.

— მაშ ასე! ხვალ დავსცემთ ყანას, — მადიანად დაჰკრა ხელი-ხელზე ვანუამ დათოს, როდესაც კოლექტივმა კალოს მზადება და-ამთავრა და სახეები სოფლისკენ შებრუნდა.

— რა დაგვიშლის! — ერთხმით შესძახა კოლექტივმა და გზაზე გამოსულმა კოლექტივისტებმა ურმული შემოსძახეს.

ცას ბინდი გაეკრა.

ე... ე... ე...

აღზევანს მივალ მარილზე.

მარილს მოვიტან ბროლსა ო-ო... ო

ე... ე... ე...

ტკბილმა ლილინმა დაიპყრო ახმაურებული შარა. თითოეულ მათ-განში ჩქეფდა უდიდესი სიამოვნება. ასეთი რამ მათ არ განუცდიათ თავიანთ ცხოვრების გზაზე, თუმცა შრომით მეტსაც შრომობდენ.

— „ნიშა-ნიკორა აქ არა გვყავს, არც არის საჭირო. მისი ადგი-ლი ტრაქტორმა დაიჭირა“ — ფიქრობდა ვანო, როცა „ჰამო“-ს შე-საძახებლად მოემზადა დამწყები.

კოლექტივი დაბრუნდა სამუშაოდან. ხვალ გაპრიალებულ ნაშ-ვლებს დაატრიალებენ ყანაში, და ვაი მისი ბრაღი, ვინც ვერ გა-ჰყვება მოწინავეს კადემდე.

— პურს დაყრის ჩვენი ყანა? — შეუბრუნდა მოხუცი კოლექ-ტივისტი ამხანაგებს თავისი აზრის დასადასტურებლად.

— მოსავალი მოვა, არც ისე სატირლად არის საქმე, — ზოგი-ერთს რომ ჰგონია.

— პური კარგია. პურის დამზადების კომპანიასაც ნაყოფიერით ჩავატარებთ!

— კონტრაქციაში კოლექტივი პირველი იქნება!

ამ სიტყვებით შევიდენ სოფელში. ქოხებში წავიდ-წამოვიდნენ სხეულის მოსატყვილებლათ.

მეორე დღე ჩვეულებრივმა სიცხემ დაბუგა. მზე სწვავდა მიწას. ფეხშიშველი გლეხები გრძნობდენ დედამიწის მხურვალებას.

დილის მზემ შორიდან შეასწრო თვალი სოფლის თავზე მდგომ გორაკებს. შორეულ მთის წვერზე ობლად ამოსული ღრუბლის ნაგლეჯი შეწითლებული ილიმებოდა.

სოფელმა ადრე გამოიღვიძა.

ახმაურებული ხალხი დილის სიგრილეს მოხარბებული მიეშურება ყანებში. წინიდან მოხეთქილი ქარი შლის თმას და ტკბილათ ეალერსება გაშლილ მკერდებს.

— დილის მუშაობა ბარაქიანია! — იტყვიან ხშირად გლეხები. გამოცდილი მშრომელი დასვენებული იწყებს ხალისიანად მუშაობას. დილით თავგამოდებული ნამუშევრის მზერა ერთი-ორად მატებს ძალას ყანაში გასულთ.

„ანეული“ ყიფინით ეწვია ყანას. გამოცდილი თვალეები თავს დატრიალებს წლიურ ნამუშევარს, კოლექტივის ბურჯს.

ფაფარაყრილი ყანა ოჭროსფრად ღელავს.

კოლექტივისტები ძახილით მოედვენ ყანას. გაშლილი რკალი გუგუნობდა. თითოული მათგანი მძლედ ტრიალობდა, ჰყრიდა თავთავებით დამძიმებულ ნამუშებს.

ყანა დღესასწაულობს თავისი უხვი ნაყოფის გადაცემას მზენელ-მთესველზე.

კოლექტივის მუშაობაში სამკალი მანქანა არ ჩანდა. ეს აფიქრებდა მათ. მაგრამ მომავალი წინ არის. შემდეგი წლისათვის შეიძენენ. ასე ფიქრობდა „ანეული“, თუმცა სოფლის გლეხკომი დაპირდა, მაგრამ ვერ შეასრულა დაპირება გლეხკომმა. შეიძინა ერთი უბრალო სარკვევი მანქანა, მაგრამ მოუვლელობით ისიც გაფუჭდა. სკოლის გვერდით მიგდებული ბავშების სათელავი გახდა.

ერთი კვირის გაცხოველებული მუშაობით მომკა „ანეულ“-მა პური.

ძნები დაზინეს კალოზე. მოტიტვლებულ ყანას ახლა დარაჯად მაღალი კოხტათ აგორავეებული ძნების ზვინები ედგა.

ძნები სიცხისაგან ნაპერწყკლებს ისროდა და საღეწად აჩქარებდა კოლექტივს.

მუშაობით დაღლილი კოლექტივისტები დღეს შედარებით ადრე დაბრუნდნენ. მუშაობას ადრე მორჩნენ. შეგროვილი პური უყარაულოთ დასტოვეს, რადგანაც ირგვლივ ჯოგი არ ჩანდა. სხვა საფრთხეს არ მოელოდნენ.

მ ჯ ი ლ ი

— აა... ა შეგკამათ მგლებმა! დეიქცა თქვენი პატრონის სახლი და კარი... დაგერიათ საქონლის ქირი, რაღა, თქვენს პატრონებთან!.. მომაცილეთ საქონელი! აღარ გვაყენებს ეს ხალხი სოფელში! ჯერ ყანები არ აუღიათ... გვახრჩობენ, გვკამენ.

მე თქვენი...

ორთითით ხელში მისდევდა გიორგი თოთრაშვილი კოლექტივის საქონელს და, რაც ძალი ჰქონდა, სცემდა. დედის გინებით და ლანძღვით აყრუებდა მიდამოს. ცალიერ კალოზე მოსულ მუშა პირუტყვეებს აურზაური დააყარა და შეზობლები შეყარა. ანეულზე გამწარებული თოთრაშვილი საქონელზე იყრიდა ჯავრს. ახალ ნამკალზე გაშვებულ საქონელს ერეკებოდა.

— ე, რა გაღრიალებს, კაცო! რა მოგივიდა, რო იკლებ აქაურობას? — შეაგება სიტყვები ყარამანმა კალოზე მოსვლისას გიორგის თოთრაშვილი დორბლს ყრიდა გაცოფებული.

ყარამანი „ანეული“—დან საქონლის საძებრად წავიდა. უნდა დაეთვალე რებია საძოვარზე გაშვებული ხარ-კამეჩი. რაკი დანიშნულ ადგილზე ვერ იპოვა, ძენას შეუდგა.

სწორედ ამ დროს მოასწრო, როდესაც გიორგი საქონელს ფიწალ-გაშლილი დასდევდა. ცალიერ კალოდან კინწისკვრით გადმოყარა საქონელი. საბრალო პირუტყვები გარბოდნენ გვერდებში ფიწლის ჩხვლტით შეშინებულნი. გიორგის შეკურთხებაზე ყარამანი აიმრიზა. თმა აეშალა.

— ვაა... რა მომივიდა და ის, რომ ავიშვიათ თავი და არავის დაეძებთ. ემოტელა ჯოგის გადაჯირგალება კალოზე, რავე შეიძლება! აღარ გვაყენებთ და.... — შეუტია კალოსთან მოსულ ყარამანას გიორგი თოთრაშვილმა.

— გიორგი! აქ არაფერია წამხდარი. პური არ არის და სხვა რა იყო, პური არ მოგიტანია და მიწას ხომ არ შესკამდა საქონელი. კმარა, გეყო ამდენი ლაყბობა. ნუ ილანძღები!

— გასალანძლავი კი არა, ჩამოსახრჩობი ხართ სუყველა. აიკლეთ სოფელი და მეტი რაღა იქნება! ვადამაშორეთ თქვე წუნკლებო! თქვე...

ამ სიტყვებზე გიორგი შუა კალოზე გამართული ორთქით ემზა-
დებოდა მოსულის დასახვედრათ. დაწყნარებული ყარამანს კალოში
შევიდა. ახლოს მისვლა გიორგის არ მოეწონა. გული სხვას ეუბნე-
ბოდა: „ახლა არის დრო ერთი ჯავრი ამოვიყარო, რაღა“ — ტრია-
ლობდა ფიქრები თავში. მომარჯვებული პურის გადასაბრუნებელი
სამთითა ხელში ასწია.

— კმარა, ნულა რატრატებ. ვინ მოგცა კოლექტივის ლანძღვის
უფლება?

ქორული თვალები დაატრიალა ყარამანმა კალოზე. მის წინ იდგა
საზღვარგადასული კულაკი და ანთხევდა დაგუბულ შხამს კოლმე-
ურნობის წინააღმდეგ. გოგრის მოყვანილობის სახეზე აღმური ასდი-
ოდა. განიერ შარვალს აფარფარებდა სალამოს ქარი.

ყარამანმა კუნთების შეკუმშვა იგრძნო.

— თქვენი კოლექტივი და უფლების...

კიდევ რაღაც უნდოდა ეთქვა გიორგის, მაგრამ კოლექტივისტის
რკინისებურმა მკლავებმა მუხრუქებივით მოუჭირა. შებოჭა. შემო-
სალტულ თოთრაშვილს ფიწალი გაუფარდა. წამით შეტრიალებულს
მარჯვედ შესთავაზა ყარამანმა გვერდებში მუშტები. წაფორხილე-
ბული ღიპშესიებული კაცი ფაცფაციტ კალოს მეორე მხარეს მიე-
ნარცხა. გიორგი აღარ მობრუნებულა, ეზოს ყორეს მიეყრდნო და
გულის მოსაფხანად დვარძლიანი სიტყვები გამოუგზავნა ყარამანს.
რომელიც ამ დროს კალოს შუაგულში იდგა და აღეწილი მოპირ-
დაპირეს მისჩერებოდა.

— დასაწვავი ხართ და მალე დაიწვებით!

გვერდებგაღეწილმა გიორგიმ ძლივს გადააღაჯა ეზოში.

ყარამანი მობრუნდა, გაიქნია ხელი და კოლექტივის საქონელს
გამოუდგა ორლობისაკენ მიმავალი გზით.

გიორგიმ მიმავალს გაადევნა შურიანი თვალები. გადმოკაკულულ
ქუთუთოებზე ჩასისხლიანებულ ფოსოებში ტრიალებდა თვალის
რკაები. ყორეზე მიყრდნობილი კენესით ისვამდა ხელს კოლექტივის-
ტის ნამჯილარზე.

შ უ რ ი ს ძ ი მ ბ ა

მზე ცისკიდურზე დაეკიდა. დაალმაცერებულ სხივებზე ხეებმა
ჩრდილები დააგრძელა. მინდვრებს გაეკრა სხივთა კონების ზოლი.
სალამოს გრილმა სიომ ნულა დაჰქროლა. აიტაცა ჰაერში მსუბუქი
სიფრიფანები და ვრიგალის მსგავსათ ატრიალებული სვეტები გორის
წვერს მალა სცილდებოდა. მზე მოსასვენებლად მოემზადა.

სამხრეთ-აღმოსავლეთის ლილისფერ ცაზე მოჩანდა ფერმკრთალი მთვარე. ერთის შეხედვით ნახევრად მონამგლული მთვარე ახლად გამოღვიძებულს მოგაგონებდათ, რომელსაც კბილის ტკივილის გამო ნახევარი სახე აეხვია.

მზის მოთამაშე სხივებმა „ანეული“-ს ძნებს თვალი დაადგა. ჩრდილი გადაწვა კალოზე. კოლექტივისტები შეუსვენებლად ეზიდებოდნენ ძნებს. მოხუცი ბოძივით იდგა ზვინის შუაზე და ნელი ნაბიჯით, აკანკალებული მუხლებით მიყვებოდა ზევით ზვინს.

მარჯვედ შეკრული, მარცვლებით თავდამძიმებული კონები დაღვდა ორთითით ამღების ღონიერ მკლავებს. შორით დაღმართზე მომავალი მტვერით გათეთრებული საურმე გზა ჩანდა.

მიმავალი საქონელი ბოლს აყენებდა.

გზაზე სწრაფი ნაბიჯით დაეშვა უცნობი.

უცნობი სოფლისკენ მიეშურებოდა. სიარულზე ეტყობოდა პატარა საქმე არ უნდა ჰქონოდა გასაკეთებელი.

მგზავრი მოულოდნელად შეჩერდა, შეკრთა.

კოლექტივისტების ხმამ, ემჩნევა, გავლენა მოახდინა მასზე, დაიპყრო, შეიპყრო კოლექტიური შრომის უნარმა. მან თვალი წამით ძნებზე შეათამაშა.

— ეხ! ამათი დედის ძვლებიც კი... აღარ ვიქნები კაცი, თუ მაგენის...

ეს ხომ იოსებ ხოდონაშვილის ხმას ჰგავს!

მისი სახე იღრინებოდა. კბენდა. კბილები კვებტდა ტუჩებს. გული კი ბოღმით იყო სავსე. ამის შემდეგ ის შეეფარა სოფლის ორღობეს. მისი თვალიდან მოსწყდა საზოგადო შრომით გაღალღებული ყანა და ერთგული მუშები, რომლებიც რიგის თანახმით ამთავრებდნენ მიჩენილ საქმეს.

სოფელში ასეთ სამუშაო დღეში ხალხი ცოტაა.

— ოი, სად მიიჩქარი? — დაბალი ხმით გადაუქრა გზა შუკაში აქოშინებულ კაცს.

ხმაზე შეჩერდა. თავი ხმისკენ გადახარა. ღობესთან დისწულის სახე იცნო.

— არჩილი ხარ? არსად. შინ.

— ხვალ სად იქნები? — მიუცვალა კითხვა პასუხისათნავე იოსებმა აღმასკომის თავმჯდომარე დისწულს.

— სად უნდა ვიქნე. აღმასკომში.

— კარგია... ამბავზე დინჯად იყავი. არ აჩქარდე. გიორგი ვაფროთხილე, იქ დამხვდეს. არ დაიგვიანოს. სახლიდან ფროთხილად... ამელამ გათავდება მათი...

პირისპირ თვალეზში შეჰყურებდა ბიძა. პასუხს ელოდა: „ხელისუფლების წარმომადგენელისაგან“. ამ პასუხში იყო რამდენიმე მტედიანი უბედობა. გამარჯვება ან დამარცხება. სიკვდილი ან სიცოცხლე.

— კარგი!

ამ სიტყვაზე იოსები გაბრუნდა. აღარ მოუცადა საუბარს. პირდაპირ სახლში შევიდა. აღასლასებული ნაბიჯით.

— ქალო! ვახშამი მაქამე მალე. მეძინება. დღეს დავიღალე. ბევრი სიარული დამქირდა იმ სატიღალეში...

მოიმძინარა თავი ხოდონაშვილმა. დაბინდებისათნავე ლოგინს შეუყო ხელი.

დაღამდა. დღის სინათლე საღლაც გაიკრიბა. ღამის შავმა ნაბადმა ქვეყანას მხრები მოხვია, გულში ჩაისვენა.

აციმციმდა ცაზე ვარსკვლავები, მათი ჰერეტა კაცს ელექტროსანათურებს წარმოუდგენდა, შორეულ სივრცეში გაბმულობაზე რომ ეკიდა.

ხოდონაშვილმა ლოგინში ხერინვა ამოუშვა. ჯალბიცი დაწვა, გულიანად ჩაიძინა. ოთახში მხოლოდ ფშვინვა და ლოგინზე უძილო ტრიალი ისმოდა.

იოსებმა ვითომც ჩაიძინა. მაგრამ ოჯახის დაღაგების შემდეგ ლოგინიდან თავი გადმოჰყო. გარეთ სიბნელეს დაუწყო ჰროლა თვალებით ჰერეტა.

— უკვე დროა! — გაიფიქრა მან.

ზნელი სივრცე სხეულმა გააპო. გაკვეთა ოთახი. რამდენიმე წამის შემდეგ წუმწუმით და ნავთში ამოვლებული ჩვრით შეიარღლებული ჰიშკარს მოსცილდა.

და მწვა რიხელი

აქამდე დამშვიდებული კალო კოცონად იქცა. ვაზვიადეულმა ცეცხლმა შთანთქა წლის ნაოფლარი.

კალოზე ამართული ცეცხლის ენები ცას ეწეოდა.

ფეხზე დამდგარი სოფელი მირბოდა კალოზე. მიჭონდათ: ვედრები, კასრებით წყალი, მაგრამ გამძვინვარებულ ცეცხლიან ბრძოლა ამო იყო.

ცარიელი ხელებით იბრძოდენ თავგანწირული კოლექტივისტები.

გარუჯულ ხელებს გაჰქონდა ცეცხლმოდებული კონები, მაგრამ გაყოლილი ცეცხლი იქვე ბუგავდა მას.

აღლევებული სოფლის ხმა სწვდებოდა შორეულ მთებს. თავგადატრუსული მთები იზნიქებოდენ ლანდებათ შორეულ სივრცეში.

იგრძნო უდიდესი ბოროტების სიმძლავრე არემარემ და გლო-
ვის ზარი შეიქმნა.

ხალხის ყრიაშულში იყო მწუხარება, ზიზღი, თავალებული შუ-
რისძიება მტერზე.

„ანეულ“-თან.

ამ დროს რაჟდენ გაბარაშვილი გულდამშვიდებული იდგა თავის
ეზოში. დოინჯშემოდგომული, ის საპატიო ყარაულივით უმზერდა კა-
ლოს. აღრევე შენიშნა კალოზე ცეცხლის ენები, მაგრამ სანამ ზვინები
მთლად არ გაეხვია ბურანში, ხმა არ ამოუღია. პირზე ქაფმორეული
იციხოდა.

— აი, ახლა გააწყვეთ თქვენი კოლექტივი, საზოგადო შრომით
მოიყვანეთ მოსავალი და კონტრაქტიაში მიეცით, — ჩაილაპარაკა,
ზურგი უჩვენა ცეცხლთან მებრძოლთ და სახლში შევიდა.

დილის მზემ სხივები სვეტებივით გადმოუშვა მთის მწვერვა-
ლიდან. სუფთა აბრეშუმის გრეხილებივით გაიბა სხივთა კონები მთე-
ბიდან ბარად. მზემ კალოები გადააფარა უძილო სოფელს.

გლეხებმა უკვე დიდი ხანია გამოიღვიძეს. ნაშუალამევიდან სოფ-
ლად ჩვეულებრივი მოძრაობა დაიწყო. ზიდავენ კალოზე ურმებით
წყალს, მაგრამ გაჭირვებას ეს მაინც არ შეელოდა.

მზის ამოსვლის შემდეგ მთქნარებით ბალკონზე მხოლოდ არჩი-
ლი გამოვიდა. ის ახლა ეკითხებოდა თავის ძმა-გიორგის, — რა ამბავი,
ყვირილი ისმოდა წუხელისო.

გიორგის პასუხის შემდეგ ის აუჩქარებელი, დინჯი ნაბიჯით შე-
ბრუნდა სახლში. სიცილით აიღო ღვედი, ნაგანი, გაისწორა წელი
და გამობრუნდა.

სიცილი ძმასაც დაუმალა. თითქოს არაფერია.

ეზოდან გამოსული არჩილი თემალმასკომისკენ მიმავალ გზაზე
შედგა. ჩვეულებრივზე უფრო ზღაზენით წავიდა.

— არჩილ! თავმჯდომარე! გვიშველე, დაგვეხმარე. დავიწვით.
მთელი წლის საზრდო დანაცრდა. დაგვეწეს კულაკებმა და ბოროტ-
მოქმედი აღმოაჩინე.

— ახლა! ახლა! ცხელი კვალია. ამ თბილ გზაზე დავიჭერთ; თო-
რემ მერე დაგვემალება.

— წამოდი, ნახე, კაცო, რაღა!

— გავახრჩობ! საკუთარ ხელებით გავუტეხ თავს!

ასეთი სიტყვებით შემოეფეთა აღმასკომის თავმჯდომარეს ვანო
გლეხების ჯგუფით. ხალხი ითხოვდა მტრის აღმოჩენას. სისხლადუ-
ლებული მშრომელი გლეხობა ითხოვდა ხელმძღვანელისაგან დახმა-

რებას. ითხოვდნ თემალმასკომიდან სასწრაფო განკარგულებას; ამას
რასაც მოითხოვს ღარიბი გლეხების ინტერესები კულაკებთან ზრიალში.
ლაში. კოლმეურნეობის აღდგენა, წლიური ნაოფლარის ანაზღაურება.

— სიკვდილი! სიკვდილი!

იყო შეურყეველი პასუხი კლასიური მტრის წინააღმდეგ და ამო-
ძრავებული მასსა კბილებს იღესავედა მტრის დასაგლეჯად.

— სიკვდილი კოლექტივის მტრებს! — ცეცხლივით მწველი, ან-
თებული სიტყვები ეფინებოდა შარას, კეტებით შეიარაღებული ისევ
კალოს ეხვია. მიძინებული ცეცხლიდან ნაცრათ ქცეულ ძნებს არ-
ჩევდნ.

ბ ა ს ა მ ა რ თ ლ ე ბ ა

— დღეიდან იწყება კოლექტივის მტრების საჩვენებელი გასა-
შართლება!

ელვის სისწრაფით მოედო ჰმა თემს. გაზეთებმა აცნობა მთელ
საქართველოს გასაშართლების დრო და მნიშვნელობა. ლელავს სა-
ზოგადოებრივი აზრი. კლასიური მტრის წინააღმდეგ მოითხოვს
სასტიკ განაჩენს.

სოფლელები დაფაცურდნ, ყველა ემზადება პროცესზე დასას-
წრებად.

მთელი თემის მცხოვრებლები იკრიბებიან გასაშართლების
აღვილზე. მშრომელი გლეხები კბილებს ახრჭიალებენ წლიური მო-
სავლის განადგურების მოგონებაზე.

წინასწარმა გამოძიებამ ნათელყო საქმის ვითარება. მიაგნეს ნამ-
დვილი კვალი.

დაპატიმრებული თაიგული მოელოდა გასაშართლებას.

— ჯან, გენაცვალეთ ბიჭებო! რა კობტად მიყვნენ კვალს!

— რას ვიფიქრებდი ისინი თუ...

ეუბნებოდნ შორიდან მოსიარულე გლეხები ერთმანეთს. მიწა-
რობას მიჩვეულნი მიწას მიჩერებოდნ გზის გასწვრივ და უკან გი-
დაწოლილ ჭალაში ნაცეცხლარს ხშირათ ნალვლიან თვალს გადი-
ავლებდნ.

— ამდენი ჭონების გატიალება ვის შერჩება! ულუკმოდ უნდა
დაყარონ ოჯახები? არა. დასახვრეტია ყველა.

— მტრები არიან და მტრულად უნდა მოვექცეთ!

— არა!.. არა! დასახვრეტი არიან. დასახვრეტი.

მსჯელობენ გლეხები გასაშართლების ირგვლივ. ამ ჯგუფს შორი
გზიდან დაგვიანებოდა. გასაშართლება დიდი ხნის დაწყებული იყო.

სათემო კლუბში ხალხი არ ეტეოდა. დარბაზი ღრმად სუნთქავდა უადგილოთ დარჩენილი გლეხები ფანჯრებიდან ისმენდნენ, სასამართლოს მალალი ადგილი ეკირა. კლუბის სცენა უბრალოდაა მორთული. ეტყობა აკლია მზრუნველი.

წენობაც უნუგეშოთ იყურება. სწუხს.

სოფლებიდან მოსული გლეხები კისერგადაწვდილნი უსმენენ-ათასეული თვალი მისჩერებოდა სასამართლოს. რევოლიუციონური კანონიერების წინაშე თავჩაქინდრული იდგა რამდენიმე ბრალდებული. მათი ჯგუფი თვალის გამართვას ვერ უბედავდა შორიდან მოთვალთვალე მშრომელ გლეხებს.

— ბრალდებულო გაბარაშვილო! უამბეთ სასამართლოს, რა იცით ამ საქმის შესახებ! სად იყავით „ანეული“-ს პურის დაწვის დროს, რა ზომები მიიღეთ.

სასამართლოს თავმჯდომარის სიტყვებზე დარბაზში მხოლოდ სუნთქვა ისმოდა. განაბული ხალხი უსმენდა „თავმჯდომარის“ პასუხს. აძგერებული გულები მოუთმენლად ელოდნენ არჩილის პასუხს.

— შინ! — ქურდულათ უთხრა არჩილმა.

— რატომ ზომები არ მიიღეთ?

— მუცელი მტკიოდა ძლიერ, სიარული არ შემეძლო!...

ამ პასუხზე ხალხი შეირბა. ზიზღნარევემა სიცილმა მიმოიარა კუთხეები.

— თავს სცნობთ თუ არა დამნაშავედ?

— მე... მე... დამნაშავე არა ვარ. ბრალი არ მიძევს. არ ვიცი დაწვა...

სასამართლოს უკანასკნელ პასუხზე არეულად უპასუხა არჩილმა. მისი სახე ჩამოფლეთილი იყო.

სასამართლოს განკარგულებით გაბარაშვილი ყარაულმა ჩაიბარა.

„თავმჯდომარე“ ახლა თავის მეზობლების შეხედვას ვერ ბედავდა. შიშობდა.

— ბრალდებულო ხოდონაშვილო! თქვენ რას იტყვით სასამართლოს საქმის შესახებ?

— მე... მე... არაფერს მე კოლექტივის მომხრე ვიყავი თავიდანვე და როგორ დაწვევადი. ამ საქმეში არაფერი ბრალი მიმიძღვის. მართალი ვარ...

თავჩაქინდრული სხეული გულზე იხედებოდა.

— სამეურნეო ობიექტების შესახებ იყავით თუ არა პასუხისგებაში მიცემული?

— ვიყავი, — მზრების აჩეჩვით უპასუხა იოსებმა.

— გლეხისათვის ხომ არ გიცემიათ?

— არა. ისე... შემომელახა. ჩემი ბრალი არ იყო. სიმთვრალეში გადამეკიდა...

ბრალდებულების დაკითხვის შემდეგ სასამართლომ მოწმეებს დაკითხა. წინასწარი გამოძიება მოწმეების ჩვენებით დამტკიცდა. მოწმეები უჩვენებდნენ, როგორ ებრძოდა კულაკების კომპანია კოლექტიურ მეურნეობას. ისინი ყოველ ფეხის გადადგმაზე ანთხევდნენ შხამს „ანეული“-ს წინააღმდეგ.

შეგუბებული ჰაერი პროკურორის სიტყვებმა გაარღვია. გლეხების დაკვირვებული სახეები გულმოდგინეთ უსმენდნენ მათ მეჭომაგეს.

პროლეტარული კანონმდებლობის წარმომადგენლის სიტყვები სწვდებოდა სხეულის თითოეულ კუნჭულს, იშლებოდა სხეულში და ერთხელ დაბადებულ აზრს კიდევ უფრო აღვივებდა, აძლიერებდა ცნობიერებაში.

ღარიბი გლეხები ხედავდნენ, რომ სანიმუშოთ უნდა დასჯილიყვნენ კოლმეურნეობათა მტრები.

მხარეთა კამათის შემდეგ სიტყვა მიეცა ღარიბი გლეხობის და მოჯამაგირეთა დელეგაციის წარმომადგენელს.

დელეგაციის წარმომადგენლის შევერცხლილ სახეზე გულწრფელობის ბეჭედი იყო აღბეჭდილი.

— კულაკების გამოსვლას ჩვენ ვუპასუხებთ კოლექტივებში გაერთიანებით. „ანეულ“-ში 10 ახალი წევრი შევემატეთ. ჩვენ მშრომელი გლეხობა მოვითხოვთ დამნაშავეთა სასტიკ დასჯას.

დაასრულა სიტყვა მოხუცმა ტაბუცაძემ. მის სახეს გაყვა ათასეული თვალის მოძრაობა, რომელნიც კიდევ სათქმელად იწვევდა მას.

— ამხანაგებო! სასამართლოს სხდომა დროებით შეწყვეტილია, — გამოაცხადა სასამართლოს თავმჯდომარემ.

ამ სიტყვებზე სმენად გადაქცეული ხალხი ახმაურდა. წამოიშალენ, 10-15 კილომეტრის მანძილიდან მოსული მაყურებლები.

სალამომ ბინდი ჩამოიფარა, როდესაც გლეხები გაბრუნდნენ სახლებისაკენ. ვანაჩენის გამოცხადებისათვის მეორე დღე დაინიშნა.

ბრალდებულთა ჯგუფი ცალ-ცალკე მოათავსეს. დაფიქრებული სახეები მხოლოდ სიცოცხლეს გრძნობდა.

დამსწრეთა კმაყოფილი გუნდები სტოვებდა კლუბს. მიდიოდნენ ნელი ნაბიჯით გლეხები, მიჰქონდა ცეცხლოვანი გულები მტკიცე ნაბიჯებს.

ზ ა ნ ა ჩ ი ნ ი

ქართული
ენის ინსტიტუტი

მეორე დღეს აგვისტოს მწველმა მზემ შორიდან მომავალ გლეხებს გზაზე მოუსწრო. გუშინდელ პროცესზე ნაყურები გლეხები მსჯელობდნენ კოლექტივის მტრების განაჩნის შესახებ. არცერთ მათგანს ექვი არ ეპარებოდა „ანეული“-ს ძნების დამწველთა სასტიკად დასჯის აუცილებლობაში.

თემში მიმავალთა პირის სახეზე კრთოდა დაკვირვება.

— დაწვის შემდეგ „ანეულ“-მა ახალი წევრები შეიძინა. ღარიბი გლეხები უფრო გაახალისდნენ, — ეუბნებოდა ერთი ჩამრგვალეული გლეხი თანამგზავრს.

მომავალთა შორის უმრავლესობას გახურებული მაზარები ეცვა. ერთი შეხედვით კაცი იფიქრებდა, ეს არის დამახასიათებელი ნიშანი აქაური გლეხების სიღარიბისა, მაგრამ ეს ასე არ არის. რევოლიუციის შემდეგ მტკვრისპირელ გლეხს ძვირათ შეხვდება კაცი, რომ კალთებშემოხეული მაზარა არ ეცვას. პირველად ეს მართლაც სიღარიბის ნიშანი იყო, მაგრამ შემდეგ ქურჭში განვეულმა კულაკებმაც ისწავლეს ტყავის შენახვა. ყველა მალავს საკუთარ სხეულს უბრალო ქსოვილით. გარეგანი ელფერი ფარავს ზოგჯერ შინაგან ბუნებას. ამბავი თემში ყუმბარასავით გავარდა, აფეთქდა.

მოედო ხმები სოფლებს.

დაინტერესებული ხალხი აწყდებოდა იმ ადგილს, კლუბი ისევ ხალხით გაივსო.

— განაჩენი! განაჩენი!..

— ე, მა როგორ ეგონათ?...

— ეს კლასიური მტერის ორგვარ დამარცხებას უდრის. ჩვენ გავიმარჯვეთ და დასახულ მიზანს მივადწიეთ, — მგზნებარე თვალეებით უთხრა ტრაქტორისტმა მაროს.

ისინი განაჩენის მოლოდინში ტკბილად მუსაიფობდნენ. ორი ჯანსაღი სხეული გრძნობდა სიახლოეს. მაროში ამიერიდან ორი ქალი იყო შეხორცებული. ახალკაცი გრძნობდა და ამას და მისი გული სამუდამოდ ენასკვებოდა მეტრძოლი ქალის გულს. განუყრელობის აზრები თამაშობდა მთრთოლვარე ბაგეებზე.

— სიჩუმე.

განაბულ დარბაზში ამალღებული სცენა მხიარული თვალეებით ალყაშემორტყმულ ადგილს წარმოადგენდა. გაფაციცებული მაყურებლები მოელოდა „ანეული“-ს მტრების განაჩენს.

— ამხანაგებო!

სესიის თავმჯდომარის ხმამ დაიპყრო ათასი გული.

თავმჯდომარემ განაჩენს წარუძმდვარა შურისძიების მოხდენის პირობები, ამბავი. განმარტა, რომ ეს არის ჩადენილი იოსებ ხოდონაშვილის მიერ კულაკური ზრახვების განხორციელებისათვის.

— სასამართლომ, იმსჯელა რა წარმოებული ძიების შესახებ აღგნს: „ბრალდებული იოსებ ხოდონაშვილი ცნობილ იქნეს დამნაშავედ სისხლის სამართლის კოდექსის 58⁰ და 58¹⁰ მუხლებში გათვლილი წინებულ ბოროტმოქმედებაში, რისთვისაც მიესაჯოს უმაღლესი სასჯელი — დახვრეტა. ბრალდებულებს არჩილ და გიორგი გაბარაშვილებს დაუმტკიცდათ სისხ. სამართლის კოდექსის 58¹⁰ მ. გათვლისწინებული დანაშაულის ჩადენა (ავიტაცია კოლექტივ „ანეული“-ს ჩასაშლელად), რისთვისაც მიესაჯოს პირველს 10 წლით და მეორეს რვა წლით თავისუფლების აღკვეთა სასტიკი იზოლიაციით“.

სათემო კლუბი დასტოვეს რამდენიმე წამის შემდეგ კმაყოფილმა სახეებმა.

გლეხები აღფრთოვანებული ბაასობდენ განაჩენის ირგვლივ. მათი გონება ხედავდა პროლეტარულ კანონმდებლობაში უდიდეს დამცველს კლასიური ბრძოლის გამწვავებულ ხანაში.

ახმაურებულ გზებს მიჰქონდა განუზომელი ნდობა და მხიარულება „ანეულ“-თან.

ამის შემდეგ „ანეული“ უფრო განმტკიცდა.

გამაგრდა და ფრთები გაშალა ახალ რელსებზე შემდგარმა სოფელმა.

ბ რ ი გ ა ღ ი რ ი ს ს ი ტ ყ ვ ა

ამ „დიდ გარდატეხის წლებში“

თუ ერკვევი —

ღირს მრავალ-ათას პოემად;

მე — ბრიგადელი

ვარ ერთი დამკვრელი

და...

ბრძოლის უნარიც

მომეპოვება.

დღეს

ჩემო მკითხველო,

ისეთი მსურს გითხრა,

რომ აღარ გავდეს

ამბებს ყურმოკრულს,

მე

ამ დღეებში

შორს წასვლა მომიხდა

და მტრებს ვხედავდი

გულმოკლულს...

მე იმათ საუბარს

გულდასმით უსმენდი:

— „ვიძენდით სიმდიდრეს

ბრძოლებში დანაკლისს,

ენლა კი

რას ვხედავთ —

ჩამოდგა ხუთწლედი

და კვლავ არ გვასვენებს

წითლების ბანაკი.

აწვდიან კოლექტივს

ხორბალს და ტრაქტორებს,

ჩვენ კი —

საკუთარ უნარით ვმდიდრდებით;

ჩვენთან რა უნდათ, —

ჩვენთვის დაგვტოვონ

საკუთარ გუთნით და

საკუთარ მინდვრებით?!”

მე ვნახე

ზობოლებს

შეექმნათ ბრიგადა

და ჩვენვე გვებრძოდენ

ჩვენივე ხერხებით,

კომკავშირელი

დაჭრილი მიყავდათ

გულამხედრებულ

კომუნარ გლეხებს.

მე ვიცი მკითხველო

ჯანგატეხილი,

ბევრი თქვენთაგანი

მტერს ისევ მონობდა,

ეხლა კი —

თქვენივე ხელით გიხდებათ

ტყვე ზობოლებით

გაავსოთ რონოდა.

ლოკომოტივის

გრიალებს მატორი,

ბევრია ორთქლი და

ნახშირის მარაგი:

დამკერულად მოვდივართ,

არა ვართ მარტონი

კომუნებს ვამაგრებთ

გმირული ბანაკით!..

დ ლ ე ე ბ ი*)

მზიანი დღე იყო. მთიდან ჩამოქრილი ნიავი ბერავდა. ნელა არ-
 ხევდა ჩითის ხალვათ საცვამებს და საამოდ ეხვეოდა ბრინჯაოს ფერ-
 მკერდებს. ვილაკამ დაიყვირა. ხალხი გაიკრიფა ნაპირებში და მოე-
 დანი გაიწმინდა. მუხებ ქვეშიდან გადმორბოდენ რიგ-რიგობით
 გრძელ ძუა და ფაფარ გადმოშლილი მერნები. მხედრებს ეცვათ ჩო-
 ხა-ახალუხები. ესურათ ბუხარული ქუდები. მათ ყველამ მოიბრინეს.
 ბოლოში და ჩამწყკრივედენ.

— ბუჩუკურს სთხოვეთ! მთავრობის კაცია!

დაიძახა ვილაკ იმერულად ჩაწყვებულმა ვერცხლის ხანჯლიანმა.
 ამ ხმაზე ბუჩუკური თვით გაჩნდა და მიესალმა კიდევაც:

— ვეზირიშვილს ვახლავართ.

— ჩემი უღრმესი პატივისცემა და სალამი ბუჩუკურს, გაუმარ-
 ჯოს ბითარაშვილს.

თავადმა ორივე მხრით დაბალი სალამი მისცა.

— გაგიმარჯოს ვეზირიშვილს, თავადობას სიცოცხლე.

ბითარაშვილმა საერთო სალამი მისცა ქალების და კაცების ერთ-
 გროვას, რომლებიც მოედნის ერთ მხარეს იდგენ ქოლგებ ქვეშ.

ჯირითი... ჯირითი... ჯირითი...

გადადიოდა ყურიდან ყურში. მიღეთი ხალხი აიშალა და მოაწვა-
 მოედანს. მსაჯებად თავი წამოყვეს ბითარაშვილმა, ვეზირიშვილმა
 და ბუჩუკურმა.

მოჯირითეები თავებს უკავებდენ ცხენებს და ადგილზე ტოკავ-
 დენ. ცხენოსანთა გროვიდან გადმოხტა „თურქის“ ჯიშის ჩასხმული-
 თეთრი ცხენი. მხედარმა ვაყელმა მემამულე ბეგთაბეგიშვილმა მსა-
 ჯების დასანახავათ ცხენს სადავე მოსწია და ხალხის წინ დააყენა.
 მას უკან გადმოყვა ცხინვალელი აზნაური ბროძელი, თავლა ცხე-
 ნით და გვერდით დაუდგა.

ბუჩუკური დაყრილ მორებზე შესდგა და აცხადებდა:

— სამშობლოს საამაყო მოჯირითე ვაყელი ბეგთაბეგიშვილი!

*) დასაწყისი იხ. „პროლეტარული მწერლობი“-ს № 1-ში.

— ცხინვალელი ბროძელი!.. გაქანებულ ცხენს ლაჯებში ვა და ყანწს სჯლის.

— ლოპან ლოხონის ორბი, ქიათურიდან გორამდე ხუთი საათი უნდება!..

— ყველასათვის ცნობილი ალის საკირეებიდან გლეხი ხარაი-შვილი მეტ სახელად „ტყვია“.

— მეგრელი გვარად თურქია თვალზე უფრო სწრაფი და ქარივით მხატე!!!

ვეზირიშვილი კიდევ აცხადებდა, რომ ხალხში უკმაყოფილება შეიქნა ხარაიშვილი გლეხობისაგან მარტო ერთი სხანდა. და მისთვის შესაძლებელი იყო რამე მოეხერხებიათ. თავისი მხრით ბუჩქკურიც საგონებელში ჩავარდა. ხარაიშვილის ლურჯა ოთხი წლის ულაცი ბუმბლივით მსუბუქი, მერცხალივით ფრთხოდა და ჭიხვინებდა. ვეზირიშვილს ცოტა იმედი მიეცა. ლურჯას ჯაფური მოუფენავი კეხი ედგა უნაგირში. გაშმაგებულ ჯირითის დროს ადვილი შესაძლო იყო, რომ ტახტები ნიდაოსა და ნეკნებში ჩასწოლოდა და ხარაიშვილს წაეგო. საშიშროება მაინც დიდი იყო და, რომ ჯირითი ხელდან არ წასვლოდა ძველ ნაცად ხერხს მიმართა.

მოატანინა თვითეულ ცხენოსანზე თითო ბოთლი არაყი. ყველას დაალევია. ხარაიშვილის ლურჯას კი ოთხმოც გრადუსიანი შეაპარა მოჯირითეებს ვილაცეებმა მოცდა სთხოვეს და დოდი ათი წუთით გადასდეს. ლურჯამ წყლისაკენ გაიწია. პატრონმაც გაუწევა. გახურებულ გულზე ცხენმა ხარბად დალია წყალი. ამასობაში მოვიდა ერთი სამხედროც და შეუერთდა მოჯირითეებს.

ცხენოსნები ჩამწკრივდნენ. გაეკრნ მინდორს, ხალხი ცხენის ძარღვებივით დაიჭიმა. მისჩერებოდნენ ნალებში და თითქოს აგდებულ ნაფხურს ყლაპავდნენ. უამრავი თვალეები გულის ძგერით უყურებდა გაშვერილ და აბურძგულ ძეებს. თეთრმა წაიფორხილა განზე გაჰკრა და ბეგთაბეგიშვილი მორგევივით გადატყორცნა მინდვრის პირში. ხალხმა ველური სიცილი და კივილი მორთო. მაგრამ ყველას უურადლება მიიპყრო მეორე წყვილმა. ხარაიშვილს ჯიბრში ჩაუდგა ბროძელი და მხარში ჩამუჭრა. საყემდე რამდენიმე ათეული მეტრი დარჩა, რომ ხარაიშვილის ლურჯამ ნესტოებიდან წყალი წამოაუშვა. ლაგამს ქვედა ყბა გაკრა, გაიძაბა და გადამორძიკდა. ბროძელმა უჭირა და საყე აიღო. ხალხი მომსკდარ ზვავივით აიძრა. ასეთი ვერაგობა ასის წლის მოხუცებსაც არ ენახათ ძველი თავადებისაგან. მაგრამ მაშინ სულ გონება გამორეკილ სტიქიად გადაიქცა, როდესაც ბროძელმა ყველას გასაგონად განაცხადა.

— ბატონებო. მე გამარჯვება ჩემს ბედსა, ილბალსა და პატიოსნებას მივანდე და საყუც ავიღე-ო.

აძრულმა ხალხის ზვირთმა და ყვირილმა ჩაყლაპა ყველაფერი. ბროძელი სადღაც გაქრა. გულ მოსულმა ხარაიშვილმა ულაცი გვერდზე გაიყვანა და ბასრი ხანჯალი ისე მაგრად გამოურია ფაშეში რომ წელები გადმოაზავა. ცხენი დაეცა და ოთხივე ფეხები თავისივე ნაწლავებში გახლართა. ელეტა აუცილებლად მოხდებოდა. ბუჩუკურმა წინდაწინ იცოდა, რაც მოხდებოდა, გვარდიელები ჩაასაფრა. ქალებს დაემუქრა, თუ ისინი თავისიანებს არ დაიჭერდნენ, სროლა ატყდებოდა.

ურცხვმა მუქარამ ქალები უფრო გააბრაზა და ჩხუბი ქალებიდან იწყებოდა, ყველამ აიღო ხელში რაც მოხვდათ.

ამ დროს ვილაცამ ხალხის დამშვიდება სცადა და გამოაცხადა რომ ჯინიყაშვილი მოვიდა თუ მას ჯირითის ნებას მისცემდნენ. ჭიანჭველასავით არეული ხალხი წამს დამშვიდდა და ეხლა ცნობის მოყვარეობით ზედაგორად მოაწვა ერთი-მეორეს და შეეგებენ ჯინიყაშვილს.

ჯინიყაშვილი წაბლა ლაფშას მოათამაშებდა. ცხენი ტოროლასავით ხტებოდა. წევარივით გაქნილი ტანი, მალლა გაწვდილი პატარა თავი, წვრილ და მალალ ფეხებზე შედგმული ნაფერავეები და ნაწრობი ძარღვები. ის მხედარიანად გული და გამბედაობა იყო.

— მაგათი დედმამის სულისა მაგათი!!! შეიგინა ჯინიყაშვილმა და მსაჯებს წინ დაუდგა.

— ჯინიყაშვილი ნაძლევესა ედებ, რომ მოედნის შუამდეც ვერ მიმყვეს თქვენი ცხენები.

მოულოდნელობამ ყოველგვარ საზღვარს გადააქარბა. ჯირითი უნდა გაგრძელებულიყო, მაგრამ ბუჩუკურმა ოსზე უარი განაცხადა ხალხს სიტყვით მიმართა.

ბატონებო! ჩვენ ოსებსა და ქართველებს შორის შეჯიბრი არ მოგიწყვია და არც ვფიქრობთ. ამიტომ ჯინიყაშვილმა თავი უნდა დაანებოს ჯირითში მონაწილეობის მიღებას.

ხალხმა იყვირა. და ისე სტიქიურ გამოუთქმელ პროტესტით, რომ ყველა ჯირითის მონაწილენი მოუფიქრებლად დადგენ ჯირითის მეორე ჯერში. კვლავ გაინაბა ყველანი. ეხლა კი ძარღვების საკითხთან ერთად დლეუბის დაჯგუფების საკითხიც სწყდებოდა. ველი გაინაბა დიდი შედეგის მოლოდინში.

— გამოდით სულ გამოდით, — ყვიროდა ჯინიყაშვილი, თანაც წილ გულში კი ძალიან სწყუხდა, რომ აჩქარდა. ბუჩუკური იქ იყო

და თუ გინდ საქმე ჯირითში არ ყოფილიყო მაინც კარგი დღე არ დაადგებოდა. გულგატეხილმა გლახობამ დაინახა, რომ ჯინიყაწვილის ცხენს ვერავის ცხენი ვერ მოსწვდებოდა. დღეობა მიტინგად გადააქცია. ურმის თავზე იდგა სოსნა ლომსაძე და მოუწოდებდა ყველას მოედანი გაენთავისუფლებიათ და ჯირითი გაგრძელებულიყო. მსაჯებმა დაიკავეს კვლავ თავისი ადგილი. ვეზირიშვილი მაშინვე მიხვდა, რომ ჯირითი სამარცხვინოდ წააგო და თან მთელი გლახაკობა ისედაც ყალყზე ამდგარი უფრო გადაიკიდა, და რომ როგორმე გამოიმძვრალიყო ისევ ჯინიყაწვილის დამარცხების გზა აირჩია. იცოდა, როგორც არ უნდა ჩაეგლო ჯირითს, მას მაინც თავისას მიუხლავდენ. ამიტომ ყველა თავისიანებს ანიშნა და ხალხის აქა-იქ გუნდებში გაჰფანტა იარაღით თუ კეტებით.

წყვილები დაეწყვენ. ბითარაშვილმა ჩამოაქნია მათრახის ტარი და ჯირითი დაიწყო. მოედნიდან ადიოდა კორიანტელი, ძნელი შეიქნა გარჩევა ვისი ცხენი იწინაურებდა. ვილაცამ შორს მოედნის პირში დაგროვილ ხალხიდან გამოისროლა კეტი. ჯინიყაწვილის წაბლამ კინალამ კისერზე გადაიარა. მაგრამ მხედარმა მოსწია და ისევ უცებ მოიყვანა ულავი გონს. ტოლები რამდენიმე საყენით წინ იყვენ. ხალხმა იგრიალა. ყველამ გაისვა იარაღზე ხელი. ქალები აკივლდენ, ბავშვები ლეკვებივით შეძვრენ ურმებ ქვეშ. საქმე გართულდა. ბუჩუკურმა გვარდიელები გააფრთხილა და ბრძანება ვასცა. ისინი ხალხს დაშორებოდენ. ჯინიყაწვილმა კი ჰკრა ქუსლი და ისეთი ძალით გაუშვა, რომ ცხენის თავი გამოკუთხულ ყუმბარასავით აპობდა ქარს, რომელსაც უკან თითქმის გაქიმულ ზოლივით მისდევდენ თვით ცხენის ტანი და მხედარი. უცებ პირ ქარმა დაჰბერა და ხალხმა გააჩია. რომ ჯინიყაწვილი ისევ დაეწია. მაგრამ ერთი ტოლი მაინც საქმეს უჭირებდა. ბროძელის ცხენი წაბლას უკანა ფეხების სწორა გვერდზე შირბოდა სულ ნახევარი მეტრის ინტერვალით. წაბლამ მოიხვდა. ადამიანივით მოიაზრა რალაც საშინელი და სანამ ასეთს ვინმე მოიფიქრებდა უკანა ფოლი რბენის დაქნევის მოზომაში გაჰკრა მოქიშპეს. მოჯიბრემ გადაიბორძიკა. ბროძელი გადაგდებულ მორივით დაასკდა მიწას და გონი დაეკარგა. ცხენს კი საიათაღეს კვირისტავი გასტეხოდა ისე, რომ ტახკაში შესაბამელადაც აღარავინ იყიდდა ჯიბრად გადაქცეულმა ხალხმა კი გრიალით მოგლეჯილი ზევისის სრბოლასავით გადაიარა მინდორზე და ანადგურებდა გზაში ყოველივეს. არც ერთი მეწვრიმალის და მოვაქრის ფარდული არ დარჩენილა დაუღწეავი. გახარებულმა ლომსაძემ აუწია წაბლას ტორი

და შვილის ტუჩებივით აკოცა აპრილებულ ნალში და თან ეტუბნებოდა:

— იცი წაბლა... დაგკლავდი... მგლის პურო... ძუა... ძალი...-

ლაფშა კი საყვარელ ორატორივით, შემოხვეულ უამრავ სახეთა შუა გულში აქეთ-იქით გადაყრილ ფაფარით სიამოვნებით ტოკავდა. პატრონმა ახალუხი გაიძრო, გაოფლიანებული ზურგი და ღლიავები გამოსწმინდა, ყურები დაუქიმა, დაისადავა და გაემართა სოსნა ლომსაძის ურმისაკენ გემრიელ სადილის საქმელად.

ჯირითში გამოსვლა აღარავის შეეძლო და მით გათავდა. ყველა სადილისთვის ემზადებოდა. ლომსაძეს ცოლმაც ამოალაგა სანოვაგე. ჯინიყაშვილმა ერთი რქა გადაჰკრა და ცხვრის კანქის ხარშლამა ჩაატანა.

სანამ ლომსაძე და ჯინიყაშვილი ისადილებდნენ, ჩოდრებმა ხმა გაავრცელეს, რომ ბუჩუკური საყვერეებს უპირებდა ყიდვას და ვინც არ დასთანხმდებოდა ძალასაც იხმარდა. დღეობას მოსული ხალხი მიხვდა რომ მოხერხებულად ხაფანგში გაებნენ. მაგრამ უკვე გვიან იყო. სალამომ მოატანა. ხალხმა რალაც დამფრთხალი სიჩქარით შეაბა ურმები და გზას გაუდგნენ.

დღეობა ცხრა მუხას, ჩვეულებრივ სამს დღეს გრძელდებოდა. ბინდისას კი გრძელსა და ფართო მოედანზე აღარავინ იყო. ხეებს ქვეშ აქა-იქ ეყარა საქონლის ნეხვი და თივა-ჩალის ნამჯა-ნაკვრები. ძაღლებს კი გული მოსდიოდათ ძვლებზე და იღრინებოდნენ. დაღამდა. ცხრა მუხა თვალს მიეფარა. ქარავანი ტყის პირს მიუახლოვდა. მებრეებმა თითქმის ყველამ შეუძახა ხარებსა და როგორც მშიშარა ბავშვები ნაძრახ ხევში, ყველანი ჟრჟოლამ შეიპყრო. ყველა იჩქაროდა ტყის პირის გაცლას. ჯინიყაშვილის მარგალუმაც გააჩქარებია ხარებსა, თუმცა სიბნელეში ტყეში არა იხედებოდა რა, მაგრამ მან მაინც შეამჩნია ტყის გულში რალაც მბზინავი და ცხენის ფრუტუნიც გაარჩია. მოწინავე ურმებზე სოსნა ლომსაძის ბიჭმა ურმული წამოიწყო. მალე ისევ მოწყვეტილად ჩაიგდო ხმა. თვით სოსნასაც ტანმა უაზრა და ახლად ნასყიდ ცხენს მოაჯდა. ჯინიყაშვილს კი ურემში ეძინა და ლაფშა სვენებით მოდიოდა. ისიც თავის და უნებურად გადმოხტა ურმიდან და ლაფშას შეაჯდა.

ტყიდან სათითაოდ გადმობოდნენ გვარდიელები. ხალხს გადაულობეს და საყვერებს გამოშვება დაუწყეს. ზოგნი ცხენებიდან ჩამოახტუნეს.

ბუჩუკური დიდ აბგიდან ჯერ კიდევ გაუტეხავ „გეგეჰკორი“-ს ათთუმნიანებს ძალით არიგებდა, ვითომდა ყიდულობდა. ძალადობა

აღარ იქნებოდა. ლომსაძეს თავლა მოზვრები გამოუშვეს უღლიდან ჯინიყაშვილს არ ეზა ყევარი. ბუჩუკურსაც ეს უნდოდა. რამდენსაც მოერეოდა ცალი ხელით იმოდენი ბონი ამოიღო, ხელში მიაჩეჩა და ჟუბრა.

— ჩამოხტი გერისო ჯინიყაშვილო. ფული მიიღე და თანაც ჩემმა მზემ არას გერჩი. წინ კი შეგინება ისმოდა. სოსნას ხარები ერთმა გვარდიელმა გაირეკა. ამას სოსნა არ ეთანხმებოდა და მას ფციელი ფალავანდიშვილი ამწვიდებდა. მაგრამ სოსნა უფრო ჯავრობდა და დედაც შეიგინა. თავადმა სამაგიეროდ ცოლი და დედა შეაგინა და ერთიც სილა გაარტყა. გაბრაზებულმა ლომსაძემ ხანჯალი გაიძრო და ფალავანდიშვილს მარჯვენა წარბი გადააჩეხა. მან ყვირილით დააწია. ჯინიყაშვილს აღარ უფიქრია, რომ ურემში, მარგალუჰ და მისი უნცროსი ვაეი იჯდა, ცხენს ქუსლი ჰკრა, მიაგდო პირდაპირ იქ. სადაც სოსნას ხელ ფეხს უბორკავდენ და ის იყო ცხენზე მუცლით გადაკიდეს, ორიოდ გაისროლა ცაში და ხანჯალი დაატრიალა. გვარდიელები გაფრთხენ და სოსნაც განთავისუფლდა. მაგრამ სროლას ერთი ათეულიც მოეწველა ტყიდან და ჯინიყაშვილსა და ლომსაძეს ალყა შემოარტყეს. საქმე ცუდათ იყო, რომ გვარდიდან ვილაცას სროლა არ აეტეხა. ამან ერთის მხრით ალყა გასწყვიტა და სიბნელეში ორივენი გაბტენ წრეს გარედ დიდ მინდორზე.

ყველას ეგონა, რომ საქმე გათავდა, მაგრამ გვარდიელებმა მაინც გამოუშვეს საყევრები. ქალები ცხენებიდან ჩამოახტუნეს და ჩამოართვეს. გლეხები თითქოს ბედს შეურვიდენ, არათფერს ამბობდენ, მაგრამ ურმიდან გადმოიყვანეს მარგალუჰ და ტყეში გადაათრიეს. მაშინ კი ველარ მოითმინეს მათ. მონახეს ვისაც კი რა იარაღი ქონდა, მაგრამ უკვე მომზადებულმა გვარდიელებმა გაისროლეს და გლეხები წამს ყველანი შეჩერდენ. არამც თუ შეტევის არამედ თავდაცვის საშუალებაც აღარ იყო. ერთმა გვარდიელმა ბრძანება გასცა ურმები დაძრულიყვნენ. ტყეში მოისმა ყვირილი და მეურმეებმა დაამტკიცეს, რომ ქალს აწვალდენ.

მარგალუმ ვერ გაიგო ვინ გაიტაცა. მდგომარეობიდან გამორკვევა მაშინ დაიწყო, როდესაც ის ვილაც მაღალმა და სქელმა კაცმა დიდი მუხის ქვეშ გააჩერა გაშლილ ნაბაღზე და ხელები გაუნთავისუფლა. ბითარაშვილი საქციელ წამხდარი ხვანწვალუბდა და ამოდ ცდილობდა ალერსი მოეხერხებინა. ღამე არც ისე ბნელი იყო, რომ კაცს ვერაფერ გაერჩია. ვარსკვლავებმაც გამოიხედეს, გაიპარენ ტყის

გულში და მკრთალად გაანათეს ტყის ძირები. მარგალუპ ნაბადზე იჯდა. მისი ქერა თმები ვარსკვლავის შექვე ოქროს ფერად ელვარებდნენ და ორსულობისაგან თეთრად გათეთქვილი სახე ვერცხლის ფერად უპრიალებდა. ბითარაშვილი ერთბაშად დაიძრა ქალს ხელები მხრებში მოჭხვია.

— მარგალუპ... მარგალუპ... რაც მაქვს სულ შენი იყვეს. სულ... თუ გინდა... მთელი... ოსეთი...

— დაიკარგე ძალის ჯიშო... დამეხსენ...

უტევდა მარგალუპ, მაგრამ ბითარაშვილი გაომებულ ქალს კიდევ უფრო მოყავდა ეინზე და უფრო უქერდა მკლავებსა. გადასწია ზურგისაკენ და ნაბადზე გაშალა. ძალა გამოლეულმა მარგალუმ ნიკაპნი ჩაავლო კბილები და ისე მაგრად უკბინა, რომ ბითარაშვილმა ველარ გაუძლო და თავი დაანება.

— რა გინდა მარგალუპ მხოლოდ ერთხელ ერთხელ... პა.. მაინც... შენი ქირიმე...

— არ შემძლია... არ იქნება... დღეში ვარ... დათვო... მხეცო...

ძალა მოკრეფილი ბითარაშვილი არ ეშვებოდა. ქალში გაიღვიძა თავდაცვის ძალამ. ხელებით მიწის მოწიწება უნდოდა, რომ ბითარაშვილისთვის პირში ჩაეყარა, მაგრამ ხელში მოყვა ხმელი ჯოხი და თავზე გადაამტვრია. გამხეცებული კაცი მაინც არ შედრკა. წამოწეული ქალი ისევ გულაღმა გაშალა. ხელები გადაუწია. ღონე გამოლეულ ქალს გული წაუვიდა, ბითარაშვილმა დრო იხელთა. ქალს ტანს გაძრობა დაუწყო და გადაშვერილ ყელში ჩაკბინა. ქალი მიხვდა, რომ რაღაც საშინელი უნდა მომხდარიყო. ხელი დამუშტა და როგორც შეეძლო გამეტებით ჩაარტყა ფერდში. ბითარაშვილმა ფუტკარ დაკბენილ დათვივით დაიღრიალა და გადაბრუნდა. მარგალუპ ზეზე წამოვარდა და გაქცევა სცადა, მაგრამ ისევ ძირს დაეცა და პუცელში რაღაც საშინლად აღძრა. ქალმა თავის უნებურად დაიკვილა. ტკივილმა კვლავ წამოუარა და ტყეში გაჩნდა მესამე ადამიანი, ოომელიც კნავილით ალბად ვილაცას ებრძოდა. უცებ ქალს დაავიწყდა ყველაფერი და მოეჩვენა, რომ მთელი ქვეყანა მას იმ პატარა ადამიანისთვის ეომება და ისე გააფთრდა, რომ მუხაც, რომ ისე ბოროტი ყოფილიყო, როგორც ბითარაშვილი მასაც კი კალიასავით კბილით გადახრავდა. ბითარაშვილი წამოდგა. ხანჯალს ხელი წაივლო, მაგრამ ამ დროს მუხის ძირზე შენიშნა პატარა კიბოსავით წითელი სხეული. დასუსტებულ მარგალუს კეტი ეპირა ხელში და იქვე იდგა. ბითარაშვილმა ბავშვისკენ გაიწია. გამწარებულმა დედამ გადაუქნია კეტი ბითარაშვილს, რომელმაც კენესით დააგდო ხელიდან

ხანჯალი და მაჯის ძველ გატეხილი გულწასული დაეცა. მარგალუმ იარაღი აჰყარა დამარცხებულ რაინდს და ხელში ნაგანის დაიჭირა. ბავში თავშალში გაახვია და ნაბადზე ხის ძირში დადო. ბითარაშვილი მუცლის ხოხვით გაჰყვა და ტყეში შთაინთქა. დარჩა მარგალუპ ზვილით და ციყვი, რომელიც მოუსვენრად შტოდან შტოზე გადაბოდა, გლეჯდა ფოთლებს და ფრიალით ყრიდა ძირს. ვინ იცის იქნებ ციყვსაც ყავდა სადმე ხვრელში პატარა თრიები და მასაც გამოუცდია დედის გული, გაიფიქრა მარგალუმ და გაიღიმა, დაეწაფა დაუბანელ ბავშს და თავდავიწყებით აკოცა. მას თავში აზრადაც არ მოსვლია, რომ ბავშვის სახე ქუჭყითა და სისხლით იყო დაფარული. კოცნა იყო პირველი, მისთვის გამოუცნობი სიხარულით აღსავსე და რომელიც არ ვავდა არც ერთ კოცნას მანამდე განცილდს და ნაგრძნობს.

გაძარცვული ყორნისელები ნელა მიქრიალებდენ გაშლილ ველზე. მინდორში ქარი ჩამორბოდა და აგრილებდა ურმის კოფოზე სიმწრის ოფლ დასხმულ მეურმეს.

პა... მო...

გადასძახებდა მეურმე კამეჩსა და გამეტებულად გადაკრავდა. კამეჩიც გაუჩქარებდა, ურმის თვალი და კონკილა არიხინდებოდენ. კამეჩებიც თითქოს გრძნობდენ თავიანთ პატრონის ბედსა და დიდ ურჩობას აღარ უწყევდენ.

ქარაენიდან გაქცეული ჯინიყაშვილი და ლომსაძე კვლავ მოვიდნენ და იკითხეს საქმის მდგომარეობა. მარგალუს გატაცებამ ცხელებასავით დაუარა ყველას ტანში და ბრაზად გადააქცია. ყველანი იმ აზრის იყვენ, რომ ქალი გახანჯლეს. ისინი უსიტყვოდ გასცილდნენ ქარავანს და შეუერთდნენ გიკაევის ბიჭებს. ისინი ყველანი იარაღში ისხდნენ და ერთ პატარა რაზმს წარმოადგენდა. არც ხმა... არც... დახველებმა, არც განკარგულებმა, არც სხვა რამ. ყველამ ერთბაშად მოაბრუნეს პირები და ცხენებმა თითქოს ინსტიქტის გადამეტებული შთაგონებით მექანიკურად გასწიეს იქით, საითაც მათი მხედრების გულები და სისხლი ისწრაფოდა. ვინ იცის იქნებ აღარავინაც არ ახსოვდა სიბნელე. იქნებ ვერც კი არჩევდნენ ისინი იმ წუთებში რა იყო ბნელი და რა იყო ზუჭი. ისწრაფოდნენ სადღაც გულები, მიიღტოდა სისხლი, რაღაც წმინდა თუ ავი საქმისთვის.

საათები... წუთები... შუალამე... მოწინავეს ცხენმა ერთბაშად მოუხვია და გადაეცლო თხრილს კარგად მოზრდილ სახლის ეზოში.

იმ სახლიდან დაუსრულებელი ღრიალის ხმა ისმოდა. ოსიაურის თავადს ვეზირიშვილს ვახშამი ქონდა გამართული გვარდიელები. სტუმრები წასულიყვნენ. ხოლო თვით თავადები განაგრძობდნენ გვიან პურის ჭამას. მოსულებმა კარებზე დააკაკუნეს. კარებიდან გამონათებულმა სხივმა ბალკონი გაანათა. გამოჩნდა გიკაევის ბიჭები ყაბალახ მოხვეულები და ხანჯალ გაწვდილები.

— გამოდი თავადო... გამოდი... საქმე გვაქ... ხმაზე თავადი ცოლიანად გამოვიდა გარედ და თავის წინ დაინახა უჩვეულო სტუმრები და რომ დრო არ დაეკარგა ერთს პირდაპირ ფაშვში მისცა გრძელი ხანჯალი. თავადს კლავი გაუცდა. ბასრმა წვერით ნაბადი გაიტანა და მეორე მხარეზე გაპრიალდა. უცებ გაიპრიალა შუქზე ფოლადმა და ჩოხაში გამოწყობილი სხეული ისევ ზეზე იდგა, რომ თავი აივანზე მიგორავდა. ცოლი იდგა და ერთს წუთს ვერ გაეგო რა მოხდა, რომ ჯინიყაშვილმა მიაძახა:

— ააა... ქალბატონო... ღამე მშვიდობის. ჩვენი სამაგიერო ჩქარია და პირდაპირი... თქვენი ნელი და პირდაპირზე უფრო სასტიკი...

ბიჭები გაიკრიფნენ გარედ, კვლავ მოველენ ცხენებს გადმოაბტენ თხრილს. გიკაევი და სხვებიც რამდენიმე ვერსით იყვნენ მოშორებული ვეზირიშვილის სახლს. მათ ყველამ ერთბაშად იგრძნო, რომ მოხდა სასტიკი ანგარიშსწორება. აბა ვისთვის მოეთხოვათ პასუხი, ვანა ვინმე მათგანი დამნაშავე იყო. გული და სისხლი უძლოდა წინ ყველაფერს და გონებამ კიდევ აღრგევ იცოდა, რომ ასე უნდა მომხდარიყო. ყორნისელებს აღარ ენანებოდათ, ცხენები უდარდელად და მხიარული ფრუტუნით მიხტოდნენ. მხედრები კი მადიანად საუბრობდნენ და არც კი ფიქრობდნენ სიკვდილის შიშზე. გიკაევს ცხენი წინ ცოტა მოშორებით მიყავდა. მას ათასი ფიქრი უტრიალებდა თავში. ცხრა მუხობა ანგარიშის გასწორების დღით გადაიქცა. მდინარის პირს მიჰყვებოდნენ, ვათენებამ მოატანა, უკვე ყველაფრის გარჩევა შეიძლებოდა. ფრონის პირზე მოისმოდა რალაც კენესა. ჯინიყაშვილი შეჩერდა. კენესა კვლავ განმეორდა, ცხენი მოაბრუნა და ჩაუხვია ბუჩქნარისაკენ მდინარის პირად. მოსჩანდა ქალი ბალახებზე წამოწოლილი, ხოლო მის გვერდით რალაც შეხვეული საგანი. ცხენიდან რომ გადმოხტა მან იცნო შეწუხებული ნაბადზე წამოწოლილი მარგალუპ და თავშალში გამოხვეული ბავში. ის უდაბნოში მოწყურებულივით დაეყრდნო ქალს და აკოცა კიდევ უფრო თბილად ვინემ ოდესმე. ხოლო ეხლა ტუჩებ შორის იბადებოდა რალაც სხვა, თითქოს გრძნობა პატივისცემისა და მოკრძალებისა მარგალუს წინაშე, რომელმაც ეს არის ქვეყანაზე გააჩინა ვილაც ტკბილი და კარგი.

მთელი სოფლები ფეხზე დადგენ. მეორე დღეს რამდენიმე ათეული უიარაღო ბიჭი ღამით ყორნისში გაჩნდა. გიკაევმა მათთვისაც იწოვა იარაღი და ჯგუფებათ დაჰყო, რომ მოულოდნელად ბუნტუკურის ჯარს ყოველ მხრიდან დასხმოდენ და სამუდამო სამახსოვრო პასუხი გაეკათ, სამაზრო ერობისათვის, რომელმაც აღვირი მოხსნა და მიუწა გაფცქვნილი იმერ-ქართლის აზნაურის შვილების ბანდა. მაგრამ ყორნისში გაჩერება არ შეიძლებოდა. აქ მოსახლეობა მეტწილად ოსკმა იყვნენ და ბუნტუკური არავის არ დაინდობდა. რაზმს კიდევ აწილობრივ იარაღი აკლდა. ბევრი უტყვენო იყო და ქალამნები არ გააჩნდათ. გიკაევო ხელავედა ყველაფერს. ითვალისწინებდა იმასაც, რა დღე დაადგებოდა შეტმოსავ გლეხებს და გაღატაკებულ ოსის ხიზნებს. თუ სადმე შეჯახება მოხდებოდა. ყოველ შემთხვევისათვის ყორნისი ვერ იყო კარგი პოზიცია. შუა ღამისას, როდესაც სოფელში ყველას სძინავდა, ქოხებში დარიგებულ ბიჭების ჯგუფებს მიეცა განკარგულება დაძრულიყვენ ოქონისკენ. იქ უფრო მოხერხებულად შეიძლებოდა მოწყობა და ყორნისის დაცვა. ბნელაში ბიჭები მიდიოდენ მხიარულად და ძიძგილით, დააჯახებდენ ცხენებს და ერთმეორეს თოსარიკს აჯიბრებდენ. ჯინიყაშვილი იჯდა ლაფშაზე და ღელეებ არეული გაჰყურებდა სივრცეში მბეჭუტავ ვარსკვლავებს. ცას მოსწყდა ვარსკვლავი და გაიჩინა გრძელი კუდი. მხედარს გული შეეკრა. ბავშობისას გაეგონა, რომ ვარსკვლავი როდესაც სწყდება მაშინ კვდება ვილაც აღამიანთაგანი. სიარულში მან ოცამდე დაითვალა მოწყვეტილი ვარსკვლავი. ლაფშა მაგრად გადაახტუნა და გააქენა. ბოლოს ისევ გონზე მოვიდა და თავის საქციელმა თვითვე შეარცხენია. მას ცხენის გადახტუნებაში მოეჩვენა, რომ სიკვდილს გაექცა.

ჯინიყაშვილი სიკვდილმა უნდა დამაფრთხოს?! გერისომ დიდხანს უნდა ვიცოცხლო!!

რატომ უნდა იცოცხლოს? რატომ გამოიჭრა ეხლა ის მინდორში? რად ჰკიდია ეხლა მას შაშხანა? რად უნდა შეაშინონ მისი სახელით ბალოები? საკითხები მის უნებურად აირია თავში და ისე გაიტაცა, რომ ლაფშამ მინდვრის შუა გულში გადაიყვანა და ვერც კი შენიშნა, რომ ცხენს, სადავე მოუშვა; ქული გადმოიფხატა და ჩაფიქრდა. აი მას ძროხები ყავს მთაზე გარეკილი. დაამზადა ყველი, გამოხადა კარაჭი, ჩამოიტანა გორში და შეიძინა ჩიოთი და ჭირნახული.

იქედან გამოუარა სოსნა ლომსაძეს, ერთი თუნგი არაყი ხვეს და ნაპურმარილევი გაუღდა გზას. თუმცა მოხუცდა, მაგრამ შთელს ხეობაში მაინც მისი ცხენი ყველასას სჯობდა. სათოხარიკო მატარებელს მას ახედნიებენ. დღეობაში ან ერში გააქენებს და ყველანი იტყვიან: შეხედეთ მაგ რჯულ-ძალს რა მოხდენილად მიჰყავს. ბევრი იფიქრა ჯინიყაშვილმა. თავი ასტიკვდა.

ცაზე კიდევ მოსწყდა ვარსკვლავი და შორს, შორს, სადაც მიწის და ცის პირი ერთმანეთს ედებოდენ მის იქით შთაინთქა.

ძაღლის ყეფა მოისმა სოფელი ახლო იყო. მართლაც, მინდვრის ბოლოში გამოჩნდა მბეჭტავი სინათლე და ყეფაც გაძლიერდა. სოფლის ახლოს ანეულებს ხნაედენ და ნაქერალში გუთნეულს აძოვებდენ. როგორც იყო გამოერკვა, გადმოიყვანა ცხენი გზაზე და ხალხში შეერია. გიკაევი დაკოდილ ცხენს ნებიერად დასადავებულს მირეკავდა და რალაცას ისიც დაეფიქრებია. ლაფშა მას დაეჯახა და გვერდზე მიაგდო. გიკაევს ალბად არ მოეწონა ასეთი საქციელი, თუმცა სრულებითაც არ სწყენია, მთვარის შუქზე პირდაპირ შეხედა გეროსოს და მიახალა:

— რას დახვალ, რიგი არა გაქვს.

გიკაევმა თავი მიიბრუნა და ცხენი გაიგდო. ხოლო ჯინიყაშვილი წეკრა რალაც ბრძანების კილომ, თუმცა მაინც გაბრუნდა, სოსნა ლომსაძეს მარჯვნივ ჯგუფის თავში ჩააყენა ლაფშა და სოფელში შევიდენ. მებრეები პირველ ცხენის ფეხის ხმაზე შეშინდენ. საულლე ხარები გადამალეს.

ჯამბარა-ჭაპანი თუ რკინის გუთნები ბუჩოში ჩათხარეს. ხოლო როდესაც დაინახეს გიკაევი და მისი ბიჭები ყველანი დამშვიდდენ, რადგან საშიში არა იყო რა და ისევ მზადებას შეუდგენ.

ყველანი ეკლესიის ეზოში ჩამოხტენ. ცხენები ვალავანს გამოუბეს და თვით საფლავის ქვაზე ჩამოჯდენ. გიკაევი კი მოუსვენრად ბოლთასა სცემდა. ლომსაძე და ჯინიყაშვილი ახლოს მივიდენ და გამოლაპარაკება სცადეს, მაგრამ რალაც არ ხერხდებოდა. ბოლოს თვით გიკაევმა მოიხმო ისინი. თითქოს წინდაწინ იცოდა რა უნდა ეკითხათ ლომსაძეს და ჯინიყაშვილს და პასუხის კილოთი უთხრა:

— ბიჭები ჩამოარიგეთ ქოხებში... ვისაც რა სამუშაო შეუძლია ხვალ გაჰყვეს გლენებს მინდვრად. პური ტყუილად არავინ ჭამოს.

— ოხრად არავის აქვს და არც მოიძეება!

გიკაევი გაბრუნდა, ხელები დაიჭიმა და ცხენს საძეე შეუსწორა. ჯინიყაშვილი და ლომსაძეც უსიტყვოთ გატრიალდენ თავიანთო ჯგუფებში, გასცეს ბრძანება, რომ მოსახლეობაში ჩარიგებულყვენ.

საყდრის ეზოში ცხენებს მოაძრევს სათიბად დაცული ბაღები. ამის დანახვაზე მღვდელმაც უსიტყვოდ მოქუსლა ატოცისკენ. სადაც ქართლის მთავარი იყო. ორი კვირის ლოცვას აყენებდა და ატოცის წმინდა გიორგი შრომაში ყავდა. მტრედისფრად ინათლა. ცისკრისას ჯერ არ სჩანდენ. მლოცავები კი საყდრის დიდ ვალავანს იქით სოფლის წყაროზე პირებს იბანდენ. ოქონიდან გამოქცეული მღვდელი ჯორიდან საჩქაროდ გადმოხტა. პირდაპირ კარებს მიაშურა, ბერი შიგნით დილა აღრიან შეექცეოდა ცხვრის ბეჭებს და ქათმის ბარკლებს. მღვდლის მოსვლა არც ისე ძალიან სწყენია მთავარს ხოლო საქმის უხერხულობა იმაში იყო, რომ ატოცის თავადის ქვრივის ყველაზე ძლიერი ხატი ატოცის წმინდა გიორგისა გადმოეღო საყუდიდან, ზედ დამჯდარიყო და წმინდა მამასთან შეექცეოდა გამთენიის საუზმეს, ის დღე ისეთი იყო, რომ მთელი გომის რაიონის გლეხობა იქ იქნებოდა. მღვდელსაც ეს უნდოდა და შემთხვევისათვის მოემზადა. ხალხმა გამთენიიდან დენა დაიწყო და ატოცი გორაკზე გაშენებული პატარა სოფელი მლოცველებით აივსო. მთავარმა ჯერ ლოცვა დააყენა და შემდეგ წირვისა, ენაწყლიანად გამოდგა და ქადაგება წარმოსთქვა. მის სიტყვაში ერთი სიტყვაც არ იყო პოლიტიკის გარეშე. მორჩილებისაკენ მოუწოდა არეულ ხალხს, რისხავდა ბოლშევიკებს და ბევრი სხვა.

მოვიდა სამაზრო ერობის წარმომადგენელი. ის მაღალი დაღესტნურ შალის ჩოხა ახალუხში ჩამსხდარი შავი ბოზობით დადიოდა ვალავანში. შემდეგ მდღავითნეს პირდაპირ, პიუპიტრაზე დაეყრდნო და სიტყვა წარმოსთქვა.

გაკავება იცოდა, რომ თუ სამაზრო ერობის დასუსტება შიგნიდან სურდა ამისათვის ოქონაში უნდა ემოქმედნა და აქ შეერყია მისი ძლიერების დასაყრდენი ძირა ქსელი. აქაურმა თავადებმა ჯერ კიდევ 1905-ში დაინახეს გლეხების დიდი საშიშროება და თავიანთ გასახლებულ ხიზნების მიწებზე ჩამოასახლეს იმერელი აზნაურობა, რომლებიც ეკონომიურად გლეხზე უიმედო მდგომარეობაში იყვნენ უმიწაწყლობის გამო. ამ მდგომარეობამ გლეხობა და თავადობა კიდევ უფრო დაუპირდაპირა ერთი მეორეს. ცხრა მუხის ამბების შემდეგ სამაზრო ერობამ კიდევ უფრო გააღიდა ბუჩუკურის რაზმი. ვის არ გინდოდა რომ რაზმში არ ნახავდით. ნამოურავალი ამაშუკლები. ლოთი კიკნაძე, მეხანჯლე ვალავანდიშვილი, მერაბა კროჭი და საყ-

ვარელა საყვარელიძე. მოითარაშებდენ სოფლებს. მოვიდოდნენ, ჩაუჯდებოდნენ გლეხებს კალოებზე და ლაზღანდარობდენ. აბეზარი საყვარელა საყვარელიძე ხალხის გულში ჩადგებოდა და ოხუნჯობას მოჰყვებოდა. გლეხებმა მას უბედური დაარქვეს.

აი ვერანა იღბალიც. გვარი საყვარელიძე აქვს და ყველასა სძულს — ამბობდენ გლეხები.

ახნაურების ეს ბანდა აჯახებდა ოს და ქართველ გლეხებს ერთი-მეორეს. მართლაც, მიზანს აღწევდენ. ქარველი და ოსი მოსახლეობა ერთ ხანს ერთმანეთს გადაეკიდა.

მაშასადამე საქმე ნათელი იყო. ერობას უნდოდა, რომ ოსების უკმაყოფილობა ხელზე დაეხვია შინაურ მტრებს მათის მიზეზით გასწორებოდა და ჯარის საკვებიც შეეგროვებია. გიკაევსაც ასეთი აღგილი ესაჭიროებოდა. სადაც მეტი დაჭიმულობა და დაპირდაპირება იქნებოდა. მით უმეტეს ბოგანო გლეხობა მას კარგად იცნობდა.

გიკაევმა განკარგულება გასცა, რომ ცხენები შორს ტყეში სადმე მოეფარებიათ. ხოლო ბიჭები კი გასულიყვენ მინდორში. ვინ მეზრეთ ვინ სხვა სამუშაოზე. თითონ კი შუა დღემდის ერთს ქოხში იყო წამოწოლილი. შემთხვევით დარჩენილი წიგნი ორჯერ გადაიკითხა. ღამე ნათევს ძილი მაინც არ მოსდიოდა და გულაღმა წამოწოლილმა ქოხის ქერზე დაკრული ქალაღები მთლად ამოთვალა. ბოლოს ისიც გამოიღია. ბავშვის ჩანთიდან ამოიღო წიგნები და გადაათვალიერა. გაიხსენა ბავშობის ნასწავლი ლექსები და განცდილი წუთები. მაშინ ის უდარდელად დარბოდა ჭიათურაში მივარდნილ ხრეთის ქუჩაზე. მამა მისი პერეველი ოსი შეშის ვაჭრებს დაყვებოდა ყვირალაზე ჩამომცურებლად. შემდეგ ერთ საწყობში. სადაც შეშას ფუთობით ყიდდენ მკობელად დააყენეს. მამა აქ ვილაც ხალხს აჰყვა. როგორც კი გაუგეს იმ წუთში დაითხოვეს. სოფელში პატარა სახლი და მიწა გააჩნდათ. გიკაევმა მიჰყო ხელ მიწის დამუშავებას. მაგრამ ამოდ. მოსავალი გადასახადს, ღალას და თავადების სადილ-ვახშმებს უნდებოდა. ერთხელ როდესაც მამა მთიდან დაღლილი მოვიდა სახლში ამ დროს წერეთლებმა გამოიარეს, სამხარი არ მოეწონათ და სახლი ააწიოკეს. მაშინ მან, პატარა ბიჭმა ძველი ხანჯლით ცხენს კუნთები მიაჩეხა და ამით გათავდა მისი სოფელში ყოფნაც. ერთმა ნათესავმა ის ბაქოში წაიყვანა და ნავთის სარეწაოზე მუშაობდა. აქ ის პარტიაში შევიდა გავიდა მრავალი წელი. ხიზანი მამა კაცავეში გაიქცა. თვით ბაქოდან გროზნოში გადავიდა და აქედან კი ცხინვალში პარტიის დავალებით მოხვდა. ფიქრში გართული გიკაევი სკამზე ჩამოჯდა და მხოლოდ მაშინ შეამჩნია, რომ დიასახლისს გაემართა

სადილი. წენით სავსე ქაშანურ ჯამში ნავსავით ტივტივებდა ხალის კოვზი. იმის გარდა, რომ ბიჭები სამუშაოდ წავიდნენ მინდორში, ატოცსა და ავლევეში იყვნენ გაგზავნილი მშვერაკები.

სამაზრო ერობამ ხატობა მიტინგათ გადააქცია. მღვდელ-მთავრის სიტყვამ იმოქმედა ხალხზე და სოფლებში დაბრუნებისთანავე მოსალოდნელი იყო ოსების და ქართველების სოფლების ერთი-მეორესთან შეტაკება. ხატობიდან დაბრუნებული ხალხი ფაცი-ფუცობდა. რალაცას უხვდებოდნენ, ხელი ხანჯალზე ედოთ და ვილაციებს მოელოდნენ. ბევრი მიმავალი მეურმეები მართლაც ხვდებოდნენ გიკაევის ბიჭებს. მაგრამ მათ აზრადაც არ მოსდიოდათ მათი მტრობა. თუმცა ყველამ კარგად იცოდა, რომ თუ დასჭირდებოდათ არაფერს არ დაერიდებოდნენ. როგორც იყო ხატობამ უსისხლოთ ჩაიარა. რამდენიმე დღის შემდეგ გიკაევი ისევ ყორნისში დაბრუნებას აპირებდა. მაგრამ ბუჩუკურის გვარდიელები კიდევ მოედვენ სოფლებს და ერთი პატარა ნაწილიც სიკურსიც მოუვიდათ. ღამე კი როდესაც სიჩუმე ჩამოვარდა საბარგო ავტომობილები მოვიდნენ და რალაც მოზიდეს. ბიჭებს ქალამნები თითქმის არც ერთს აღარ უფარგოდა და საჭირო იყო სადმე ეშოვათ. მოიხმეს საჩხერელი ურია მოშია. ის დაფიქრდა, ჭორფლიანი სახით ბევრი დასჩერებოდა მიწას. მაგრამ მაინც ვერ მოახერხა. ფული არ იყო, საზღვარ გარეთის ვალიუტა არ იშოვებოდა. ხოლო კეკელიძე დადამოზიდულ საბჭოთა ნიშნებს მენშევიკების გვარდიელები ქრთამში არ იღებდნენ. მოშია გორში ჩამოვიდა. მიიხედ-მოიხედა იქ ერთ ნაცნობ ებრაელისაგან შეიტყო, რომ ახლო მომავალში გორიდან ოქონისაკენ ბუჩუკურის ნაწილისათვის გაიგზავნება რამდენიმე შეკვრა „ტიუკი“ ფეხსაცმელები და ტანისამოსი. ამისთვის მან ხელად ოქონაში ჩამოიბრინა და გიკაევის მოელაპარაკა. ნაწილად დიდის საიდუმლოებით მოიხმო სოსნა ლომსაძე და მთელი საქმის ვითარება გაანდო.

- და თუ დიდი ძალა დაგზვდებათ ჯინიყაშვილი მოგეშველება.
- მესმის ამხანაგო გიკაევე.

სოსნამ რამდენიმე ბიჭი შეარჩია და გამოსწია ცერონისის ბოგირთან. იმ ადგილს გვარდიელები ვერ ასცდებოდნენ. რადგან იქ უნდა დაეტოვებიათ საქონლის ერთი წყება.

ცხრომა იღვა. მთვარე გვიანამდის არ ამოდიოდა. სოსნას ბიჭები ნელა მიემართებოდნენ გალესილ ნახმელარ გზაზე. ცერონისში ეძი-

ნათ. მხოლოდ ძაღლები ყეფდნენ და ელვიძათ ფალავანდი შვილის სახელში. დიდი ფანჯრებიანი მეორე სართული დღესავით იყო განათებული და ბუჩუკურის რაზმის ერთი ნაწილი დროს ატარებდა. გორაკიდან ჩხედებოდა ბითარაშვილი. ის ალებდა პირსა და ალბად ყანწს სკლიდა. მას ტაშს უკრავდნენ იუნკრები.

როგორც აჯანყებულმა რაზმელებმა ერთი გლეხისგან გაიგეს, იუნკრები მთავრობისაგან სპეციალურად ხალხის დასამწვინებლად იყვენ მოვლენილი ჩრდილო აღმოსავლეთ ქართლის მთის რაიონში. ბიჭები ბოგირებთან ჩავიდნენ.

მალალი გაფოთლილი კაკლის ხეები ისედაც ბნელ ღამეში მიწის პირამდე არ უშვებდნენ მბუტბავ ვარსკვლავთა შუქსა. ნელა მიჩურჩულებდა რუ და ჩქრიალებდა დაფენილ წისკვილის ღარში. აღარც გვარდიელების ღრიანცელი ისმოდა. მხოლოდ წისკვილიდან მოისმოდა გამუდმებული რაკუნია.

ღამურა ხან აქ, ხან იქ მიეტყუებოდა კაკლის ტოტებს და შეწუხებულ წივილით ეცემოდა. შქერის ორ პირ რაგვნი მგლის თვლით და ბამბასავით თეთრ ფერდებით ხტოდა სინდიოფალა. წისკვილის ქვეშ ფრთებისა და ღარის ომს. ეთამაშებოდა კალმახი და მბზინავ გულს ვერცხლის ნაღმივით ასრიალებდა. წისკვილში ჩაახველა ბერმა. სინდიოფალა შეძვრა, კალმახი ჩაეფლა შლამში, ვირთხაც გადმოხტა ხვიშირიდან, დაებერტყა კასრის ძირს, გაძვრა და ყორენი ჩაითხარა. მეწისქვილემ ურდული გასწია, გამოვიდა. წისკვილის რუ მეორე კალაპოტში გადაუშვა. ჩქრიალი შესდგა, მეწისქვილე შებრუნდა წისკვილში, მიწვა კილოფზე და მიიძინა.

სიბნელეს უჰაერო სივრცის სიჩუმე მიემატა. ლომსაძე და ბიჭები სიბნელის სიღრმეში იცდიდნენ. მოისმა ცხენების ფეხის ხმა. ლომსაძე ფეხის ხმაზე მიხვდა, რომ ცხენები დასაბნული იყვენ. და ამუნიცია მოჰქონდათ კურტნით. ფაშატმა ვნებიანად დაითქვინა ალბად ულავი მოდიოდა. ჯარის კაცები და ჩალვადრები მოშორებით მოჰყვებოდნენ სრულიად უშიშრად და უდარდელად. სოსნა მთლად მონებრებათ გადაიქცა. ბიჭებს უბძანა გაჩერებულიყვენ. ხოლო ერთს ანიშნა ცხენზე შეჯდომა. თითონაც მოაჯდა თავის ფაშატსა. ქარავნის ფეხებისა და ბოგირის ბოგინში და მექარავენეთა ხუმრობა — სიცილი, სოსნამ თავისი ახურებული ფაშატი ნესტოების წინ დაუყენა ქარავნის ულავს. ულავი ვნებამ გაიტაცა და მთელ ქარავანს გადაახვევია გზიდან ახურებულ ფაშატისათვის. მეორე ოსმა დარჩენილ ტვირთთან ცხენებს ნაბიჯით წაუძღვა და, რომ კარგად გააშორა იქაურობას მაშინ თვითონაც უგვერდა სიბნელეში.

მექარაუნეებმა ვერაფერი გაიგეს. მარტო ბაქსამ — ბითონაში-
ლის მოურავმა რაღაც ექვიანად გაიზმორა და მოეჩვენა ულაყის ვნე-
ბიანი ტორი. ხოლო ქარავენში ფაშატი არ ეგულებოდა და დადუმ-
და. ბაქსა მაინც ფრთხილად იყო, სმენათ გადაიქცა. ყველაფერს მიხ-
ვდა. მოისმა ცხენის ჯიქური ნახტომი. სიბნელეში როგორც სიზმარი
გაჰქრა მხედარი.

შეორე დღესვე ბიჭები შეიმოსენ. კავკასიდან იარაღი მოვიდა და აქ-
ნამდე ისე უბრალო ჯგუფები ჯარად გადაიქცა. სათავეში გუნდებს
ლომსაძე და ჯინიყაშვილი უდგენ. ლომსაძე ჯინიყაშვილის ფეხის
ოდენი ვაჟაკი არ იყო, მაგრამ მოხერხებისა და კრიჭიდან გამოსვ-
ლის უნარი აწკარად მას ყველაზე მეტი ქონდა. ვიკაეცსაც უკვირდა
მისი სიმარდე. ხშირად მიაჩერდებოდა ლომსაძეს თავისი სავსე სახით
და თეთრი თვალებით. ის მუდამ გულწრფელად, განწირულად და
ამყად იყურებოდა. ჯინიყაშვილი — მაღალი წარმოსადეგი კაცი.
მუდამ იგინებოდა პატრონის ცოლსა და დედას. მყრალი იყო ნიო-
რივით. ბიჭებიც „პირმყრალს“ ეძახდნენ. სულ ყალყზე იდგა, ხანჯალს
ატრიალებდა და კბილებს სიბრაზისგან აღრქიალებდა. მისი ნაცემი
და შეურაცხყოფილი კი ჯერ არავის ენახა. ახალ მოსულებს ეში-
ნოდათ მისი, თვალს ვერ უსწორებდნენ. ერთს კვირას ვიკაეცმა ბიჭები
მინდორში გაიყვანა და კარგა მანძილზე სოფელს მოსცილდნენ. თილ-
ვის ტყის პირიდან რამდენიმე ათეული ქვეითი და ცხენოსანი მო-
დიოდა. კარგად დააკვირდნენ და იცნეს მათში შპალებზე მომუშავე
მუშები. მათ ისე მოაბეზრა თავი მთელი თვეობით უჯამაგირობამ და
შიმწილმა, რომ სტიქიურად აჯანყდნენ. აირჩიეს კომიტეტი. მეპატრო-
ნეებს ეს არ მოეწონათ და ჯარი გამოიწვიეს. მუშები გარეკეს. ხოლო

როდესაც მათ მაგიერ სხვა მუშები არავინ მოვიდა ხელცარიელ დარჩენ.

ხე-ტყეზე მომუშავეები ბოლშევიკების მომხრენი აღმოჩნდნენ.

მეპატრონეები, რომ ვერაფერს გახდნენ რეპრესიებს მიმართეს.
ამას მოჰყვა მუშებისა და გვარდიელების შეჯახება. შეტაკებაში დაი-
ლუპა რამდენიმე ხერხზე მომუშავე, ოცამდე გვარდიელი და ორი
ოფიცერი. პირველი შემოტევა მოიგერიეს მუშებმა, მაგრამ მეორეს
ველარ გაუძღეს და ყორნისში გადავიდნენ. გამოქცეული მუშები და
ვიკაეცის ჯგუფები ერთი-მეორეს შეხვდნენ. პატარა-პატარა ჯგუფები
გადაიქცა კარგ მოზრდილ რაზმად, რომელთა შერიგება არავითარ
შემთხვევაში აღარ შეიძლებოდა სამაზრო ერობასთან.

გაბრაზებული ბუნუკური თავგამოდებულ მოჭმედებაზე გადა-
დიოდა. ამუნიციის დაკარგვამ მთლად აურია ყველაფერი. გატაცება
შობდა შეტად საიდუმლოთ. მექარავენე ჯარის კაცები გაღებურტირ-

დენ. მათ ასავალ დასავალსაც ვერ მიაგნეს. მთავრობამ ამის საბა-
სუხოთ ტფილისის იუნკრების სკოლა ცხინვალში გადმოიყვანა.

თიბეა დამთავრდა. პურეულობა მიაღაცეს. სიმინდი ახლად გაი-
ქრა და აქა იქ კიდევ იდგენ ყანებში. მოსახლეობა შეშას იმზადებდა
ზამთრისთვის. გაიჭიმა შემოდგომის ალოები. ოქტომბრის თვე გა-
წუალდა. მტკვარს ჩამოყვა ტყვიასავით დატვირთულ ღრუბლები.
შემოუტრიალა აღმოსავლეთის ქარმა, მინდვრებში ჩაწვა და მიწას
გაეკრა. დღეები აიძრიზა. ბუნებამ ჭეჩო დაიყენა და ამინდმა ძალი-
ვით ღრენა დაიწყო. კიდევ ჩამოემატა იუნკრების ნაწილი სოფელში.
მთლად გლეხობის ხარჯზე. ყოველ დღეს გამოჰყავდათ ულლის ან
კალოში ახლად შესაბმელი მოზვრები, უშობელი ძროხები და იკვ-
ლებოდა. გარშემო სოფლებში ყველას დაუცალდა უღლები. ხმის ამო-
ლებას ვერაინ ბედავდა. სოფლებში იყო, როგორც ამას თვით გვარ-
დიელები ამბობდნენ „კუდი“-ს სიგრძე ენებით. და თუ ისინი ოსეთში
გაქცევას ვერ მოასწრებდნენ, იუნკრები მას „ხახუტა მკედელთან“
გზავნიდნენ ენის დასამოკლებლათ. *)

საჩხერელი მოშია თავის დიდი ბოხხით თავისუფლად გადა-
დიოდა სოფლიდან სოფელში. მას ყველანი ერთგვარად იცნობდნენ, ის
მარტო „მოშია“ იყო. იტყოდნენ მასზე და კმაყოფილდებოდნენ. ერთ-
ხელ როდესაც მოშია გომიდან ოქონაში მოდიოდა, იუნკრების ამუ-
ნიციით დატვირთულ აბოხს წამოეწია. მოშიამ ბევრი ეხვეწა ოფი-
ცერს და როგორც იქნა მისი გვერდით მოეწყო რესორებიან ფურ-
გონზე. მან მოსინჯა ნიადაგი და აღმოაჩინა, რომ ოფიცერი ნიკო-
ლოზის მომხრე იყო და საქმის გაკეთებაც შეიძლებოდა. გრძელი
ებრაული ტილოს ქისა ამოიღო და ააჩხარუნა. ოფიცერი გადაირია
ოქროს ფულის დანახვაზე და უმალვე დაეთანხმა მოშიას წინადა-
დებას. უკვე შუა ღამისას მოშია იარალს. ვაზნების ყუთებს და ტან-
საცმელს იბარებდა. ფულის მოყვარული ოფიცერი კი ბიჭებმა გა-
მოიყვანეს. სოფლის ბოლოში სცემეს და გაუშვეს. იმ ღამეს ბი-
ჭებმა დაარიგეს ტანსაცმელი, იარალი, კოვზები და ქვაბუნები. „კო-
ტილოკები“-თ კი მათ პირველად, როგორც ჯარის კაცებმა მიიღეს
საქმელი. მოშიამ „კოტილოკებიანი“ ბიჭები რომ დაინახა მხოლოდ
მაშინ დაუძახა მათ.

— ო...ო... ეხლა ნამდვილი ჯარი ხართ...

*) გვარდიელები და იუნკრები ხახუტა მკედელს ეძახდნენ გორის ციხეში
გამოგზავნილ ბოლშევიკებს, რომელიც გზაში აუცილებლად მოკლულ იქნებო-
და, თითქოს გაქცევის განზრახვისათვის.

რაზმელებმა ამაზე უფრო გაიცინეს. ენა მახვილი მოშია მაღლა შეაგდეს თვითონ კი განაგრძობდენ დოს ზეჟამადის მიღებას როგორც თაც აგერ ერთი თვე იკვებებოდენ რაზმელები. მოშიამ მასაც მოუძებნა სახელი და ქართველების „ჩაი“ უწოდა. რაზმელებს ეს სახელი ძალიან მოსწონდათ და დოს „ჩაის“ უძახოდენ. მოშიასაც უხაროდა რომ ის იქ ყველას უყვარდა და ყველასთან მეგობრულად იყო.

— ვადაი, რომ „დო“ არ იყოს ნამდვილი ჩაი იქნებოდა. მოშია ეშმაკურად გადაიხარხარებდა და განაგრძობდა თავის სამნეო ნაწილის საქმეს, რაც მან ზედმიწევნით იცოდა. ერთი ჩალის კოვზიც, რომ ვინმეს გაებრუნდებია სუნით შეატყობდა.

განთავისუფლებული ოფიცერი ბუნუკურთან მივიდა. ყველაფერი უამბო უკულმა. მათაც თითქოს ეს უნდოდათ. დილიდან საღამომდე მოისმოდა ერობის ჯარის მზადება. ისინი ბორგავდენ, საღლაც ისწრაფოდენ. ყველას ვილაცა უნდა მოეკლა, შეეჟამა და ჯავრი ამოეყარა. მტერი მიწიდან ამოსათხრელი არ ყავდათ. ეს მათ იცოდენ.

საღამო ჩამოწვა. მთვარეს დაუგვიანდა. ნოემბრის ღამე დაიძაბა და გაკირვეულდა. მთებზე წვიმა მოვიდა და ფრონები აღიდდა. სუსხი უმატებდა. ბოლოს ისევ ჩადგა. და თითქოს ბუნებამ ვინმე დასახრობათ გამზადილი მგზავრი წეიწყნარა, თავი შეიფარა და ჩადგა. ადამიანებიც მიყურდენ. ოჯახის ხალხმა შემოუარა კარ-მიდამოს და დასაძინებლად დაემზადა.

ერთ სახალხო გვარდიელს ცხენი მოჰპარეს.
მოჰპარეს?

— ცხენი მოიყვან! მოგვეციოთ ცხენი!

სოფელში მათრახის ცემა დაიწყო. იუნკრები განუწყვეტლივ ცხენებს დააქენებდენ. სოფლის ბოლოში ძლიერი ალი ავარდა. გადაირეკა-გადმოირეკა და მთლად ერთბაშად მოედო. ირგვლივ განათდა. გამოჩნდა ადამიანთა დაწიოკებული აჩრდილები. მათ იუნკრები ერეკებოდენ სოფლის ბოლოს დიდ მინდორზე. საყვარელა საყვარელიძე დააქენებდა ცხენს და მათრახებს სცემდა მოხუც ქალებს. ისინი ცხენს ვერ უსწრებდენ სიარულში.

— მე ვიცი თქვენი წამალი — გამოიყვანეთ ცხენი!..
ყვიროდა საყვარელა.

სოფელში მოისმა თოფის ხმა. იუნკრები წამით შეჩერდენ. გვიან იყო. ოქონაში ცეცხლი დაინთო. გიკაევის რაზმელები დაიძრენ. უკვე

პირისპირ დაუდგენ მტერს. სოფლიდან ავარდნილი ალი მნათებდა მინდორს და მოსჩანდა როგორ თავგამოდებით და წყობით იბრძოდნენ ცალ მხარეზე იუნკრები, ხოლო მეორე მხრით გიკავეი — სოფლის ხალხით. ცეცხლის ალი ქარსელა წვიმას დაემსგავსა; გაჩნდა ღამის ცისარტყელა. რა უცნაური ხარ ბუნებავ! (ცისარტყელა სოფლის თავზე იმ დროს, როდესაც ცეცხლი დაინთო!).

სოფელში დიდხანს ისმოდა თოფების ხმა. ველზე ყრუდ სკდებოდნენ ხელის ბომბები. ღრიალებდნენ საზარლად ზარბაზნები.

გათენებისას, როდესაც სოფლები მთლად გადამწვარი იყო — გვარდიელები უკანასკნელ ხალხს ერეკებოდნენ ქოხებიდან და ატოვებდნენ ნაშრომ-ნაამაგარს.

(დასასრული შემდეგ №-ში.)

მ ე უ რ ნ ე ო ბ ი ს ა კ ე ნ

აღარ გვინდა ხმალ-ხანჯალის ლესვა,
ახლა გვინდა მიწის ხვნა და თესვა.

მოდით ძმანო, მივცეთ ხელი ხელსა,
გავუკვეროთ პირი ნამგალ-ცელსა.

წინ ვიაროთ ხალისით და ნდომით,
გაზაფხული დავამშვენოთ შრომით.

მოვიშოროთ ძველი მტრობა-შური,
ჩავინერგოთ სიყვარული ძმური.

დღე, ყველამ გაიგოს და გვიცნას,
რომ დღეიდან ამოვადგებთ მიჯნას.

აღარ ვიხმართ საზღვრად სამანს, მარგილს,
არ გავაცდენთ უქმად არც ერთ ადგილს.

გავამრავლებთ ღონიერ ტრაქტორებს,
ძირს მოვუთხრით ჯაგნარიან გორებს.

შეგუერთებთ გრძნობას გულისყურსა,
შარშანდელზე შეტს მოვიყვანთ პურსა.

ურწყავებში გავიყვანთ წყლის არხებს,
ავაშენებთ წისქვილებს და ქარხნებს.

დავაბრუნებთ ცხოვრებისა ბორბალს.
ერთ ბელელში დავაგროვებთ ხორბალს.

შემოვივლით სოფლებს, დაბებს, მაზრებს,
 გავავრცელებთ მარქს-ლენინის აზრებს.

ყველგან მოვფენთ მთლიან კოლექტივებს,
 შიგ შევიტანთ განათლების სხივებს.

ჩვენ არ გვიყვარს სისხლის ღვრა და მტრობა,
 დაგვიგმია სიძულვილის გრძნობა.

მაგრამ თუ კი აგვიტეხენ ომებს,
 მგლებისათვის დავედრებით ლომებს.

შვეაჩერებთ ჩაქუჩ-ნამგლის ტრიალს,
 შვეანანებთ თოფ-ზარბაზნის გრიალს.

აღარ გვინდა ხმალ-ხანჯალის ლესვა,
 ახლა გვინდა მიწის ხენა და თესვა.

მოდით ძმანო, მივცეთ ხელი ხელსა,
 გაუუკვეროთ პირი ნამგალ-ცელსა.

ა რ ს ე ნ ა ლ ი

მოუხმობ ყველას,
 მებრძოლთაგან ვინც აქ არიან
 აუტანიათ მტრის რისხვა და ბრძოლის ქარები
 ჩემი თემა, —
 წარმოება — არსენალი და
 იმის გარშემო დარაზმული პროლეტარები;
 ფოლადებივით ჩამოსხმული
 მათი კუნთები.
 ველზე იყო და აქაც არი ასე ნიადაგ, —
 ეხლა — მანქანებს
 ხმა შეწყობით ესაუბრება
 წინედ ბრძოლისთვის მოითხოვდა პურს და იარაღს.
 გამარჯვებაა წელიწადი
 და ყოველი თვე
 მისაღებია ეგ დროება და ეგ ცვლილება
 შრომამ და ბრძოლამ
 განვლილ დროსთან შედარებითვე,
 რომ შეიცვალა მიზნები და განწყობილება...
 ხარობენ წლები,
 ალაგებენ ქვებს და აგურებს,
 როგორც არასდროს არც ერთი და როგორც არავინ.
 დადგება დრო და
 შეგვიძლია ველზე გასულებს
 არსენალიდან რომ მივიღოთ ბრძოლის მარაგი.
 აგერ მანქანა
 დაგაფიქრებს მისი ცვლილებაც
 მასაც ხომ ახსოვს სიმძაფრე და ბრძოლის ზარები, —
 და მის მიერვე
 მიწოდებულ იარაღებით
 მტერს თავს ესხმოდენ ჯანმავარი პარტიზანები.
 ეხლა სხვა არი, —
 ნაწილები თუმცა ერთია.
 ისევ ტრიალებს ღვედები და ბორბლის თვალეები;
 მისგან წაღებულ იარაღით

კულაკს ებრძვიან
 სოფლად წასული კოლონები და ბრიგადები.
 მანქანა რაა, —
 იმის ირგვლივ ხალხი ტრიალებს
 და ამ შრომაში მიზნებიც ხომ უფრო რთულდება:
 მტერი ხელდახელ
 თუ მოვსპეთ და გავატიალეთ
 ეხლა საკუთარ თავსაც უნდა დასაკუთრება...
 დღეს დაზგები და
 მანქანები თუ გვყავს მონებად
 გარშემოვრტყმულვართ ნაკლთაგან, მუდამ
 სამუშაოდან
 წამოსული მუშის გონება
 დახვესებული დროის განცდებს გადაუსუდრავს.
 ვინც მანქანებში,
 სხვას ვერ ხედავს ოფლის ღერის გარდა
 იმათ შესახებ რაღა გითხრათ ან რა გიამბოთ.
 ჩემი ლოზუნგი: —
 ამდაგვარი შაენე გადახრა
 კვლავ მანქანათა საშვალეებით გავანიავოთ.
 მშენებლობაში
 სჯერათ დროთა წყება გაიარს
 და ყუმბარების აფეთქებას ისევ ელიან.
 მანქანებივით
 ფიქრთა გროვა ირგვლივ არტყიათ
 და მაინც ახალ მიზნებისკენ იხედებიან.
 იშლება აზრი —
 მომავალი შრომის, გეგმების
 გამბედაობა კვლავ მოზიდეს გაშლილ მხრებიდან.
 ახალ გრიგალებს
 სიხარულით შეეგებება
 ხალხი მოსული ოქტომბერის გამარჯვებიდან...
 მილთა ყვირილი
 ისევ ისმის არსენალიდან,
 ხმა შეუწყვიათ ერთმანეთთან დაზგებს და ბორბლებს.
 მანქანებივით
 ჩვენც დავიპყროთ ჩვენი თავი და
 მომავალ დროთა გამარჯვების გავხდეთ მედროშე...

თ ე თ რ ე ბ ი *)

დრამა სამ აქტად *)

მორე აბტი

ნათესადგური. შემოდის ინგლისური სავაჭრო გემი „№ 205“. გემის ერდო სავსეა გადმოხვეწილებით, დაკრილებით. ტრაპზე ჩამოდიან მეზღვაურები.

გამოსვლა პირველი

1-ლი მეზღვაური:

მოვალწიეთ!

მე-2 მეზღვაური:

მოვათრიეთ ეს ღდინძაღლები!

მე-3 მეზღვაური:

სირცხვილი! სირცხვილი!.. საფრანგეთის მთელი ესკადრა აჯანყდა... გაიფიცა... მხოლოდ ჩვენ ვმუშაობთ...

1-ლი მეზღვაური:

აი ნაპირიც... მოვილაპარაკოთ... რა გააკირე საქმე? დავალება არ დაგაეიწყდეს. (გაპყავს გვერდით) გენერალი დათიევი გავგულოთ ტომარში და ზღვაში... ფსკერის გამოსაკვლევადა...

მე-3 მეზღვაური:

ტსს!.. (ტუნზე ხელს აფარებს) ჩუმად! თუ სიცოცხლე არ მოგებურება.

1-ლი მეზღვაური:

(დამნაშავესავით) ჩუმად ვარ, ჯონ, ჩუმად... მე არაფერი ვიცი... ვიცი, მაგრამ არ ვიცი... გული რომ არ მითმენს ეს წყეული...

*) იხ. „პროლეტარული მწერლობის“ № 1, 1930 წ.

მე-3 მეზღვაური:

ვაქაცობა მარტო გაბედულება არ არის... ქკუაც უნდა გქონდეს... გაბედული ბრიყვიც არის...

1-ლი მეზღვაური:

მაინც ზღვაში სჯობდა. ჯონ... იქ, წითელი დროშა... უფრო საიმედო იქნებოდა. ეს ოხერი ხმელეთზე თევზივით ვარ. (მეზღვაურები უახლოვდებიან).

მე-3 მეზღვაური:

არაფერია... ჯერ დავალება უნდა შესრულდეს... შენ ხომ სავაჭრო გემის მეზღვაური არა ხარ... მხედარი ხარ... ჯერ დისციპლინა, თორემ, შენც იმ ქართველ გენერლის დღე მოგელის... საქმეს რომ მოვრჩებით, რეიდზე გავალთ და სდიე მერე თევზს ზღვაში...

მე-2 მეზღვაური:

ჯერ გოგოებთან წავიდეთ და მერე!..

1-ლი მეზღვაური:

რით ვერ გაძეხი ამ გოგოებით?

მე-2 მეზღვაური:

ის რუსის ქალები იყვნენ. თეთრი, პურის გულივით გაღუებულნი... გახსოვთ ბიჭებო, ჩემი რუსის კნეინა. ეხ... გოდდემ!.. ახლა აქ არის, სვავია ის წყეული, ქალი კი არა. ცეცხლია, როცა გკოცნის, ყოჩაღად უნდა იყო, არ გიკბინოს... აქ უნდა იყოს საღდაც, ამ ქალაქში... ქმრის საძებნელად წამოვიდა... ახლა ამ ქართველ გოგოებსაც მინდა კბილი გავკრა.

1-ლი მეზღვაური:

შენ სულ ქალები გახსოვს... ჩვენ კი საქმე გვაქვს...

მე-2 მეზღვაური:

როცა ვისკი თავში დაგარტყამს. მაშინ ტვინი უფრო კარგა მუშაობს...

მე-3 მეზღვაური:

ეგ ვისაც ტვინი აქვს... შენ ვისკი რას გიშველის... (იციინან).

მე-2 მეზღვაური:

გოდდემ!... ტვინი არც შენა გაქვს, მაგრამ, როგორც ვხედავთ, იოლად გამოდიხარ!..

მე-3 მეზღვაური:

შენსავით ვირის ტყავ გადაკრული დოლი კი არ მახია თავის მაგიერ...

გამოსვლა მორაე

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ბოცმანი:

ჰეი, თქვენ, რას ყაყანობთ მანდა? ერთად ყოფნა არ შეიძლება უსაქმურად... ხომ არ გინდათ, ყველას ტრიუმფში გაკვრევინოთ თავი ზიზილალასავით...

1-ლი მეზღვაური:

ცოლი გინდა შეგართოთ. ბოცმანო!.. ამ ნავთსადგურში, ამბობენ ერთი გადაბერებული ნეზვი ლორიაო, ტახს ეძებს თურმე. იმ ლორის შამა ჩვენი ჯონია და მზევითვე ვევაჭრებით. (იციინან)

ბოცმანი

ლორის შვილო!

1-ლი მეზღვაური:

ლორს ფინური დანა აქვს და, ჭკუით!..

ბოცმანი:

აღბათ, თავის დასაკლავად.

1-ლი მეზღვაური:

არა, შენ სახიციოდ...

მეზღვაურები:

(ლორანცელი) ჩაგვიშვით ნავთსადგურში. აქ ხომ არ გვიპირებთ დალპობას... გავიყინეთ...

გამოსვლა მისამი

პოლკოვნიკი:

გზა მომეცით, მეზღვაურებო!.. (მეზღვაურები გზას უთმობენ. შე-
მოდის გენერალი დათიევი და გემიდან ჩამოსულ პოლკოვნიკს შეეფეთება) აა,
ბატონ გენერალს ვახლავარ... თეთრი გვარდის სიამაყეს, გენერალ
დათიევის!.. (გენერალი ჩერდება და უცქერის პოლკოვნიკს. მეზღვაურები ყურს
სცქევიან, საიდუმლო ჩურჩული).

დათიევი:

აა, თქვენი ბრწყინვალეობა!.. თქვენ... თავადი შჩერბაცკი, არა?..

პოლკოვნიკი:

ღიან, ღიან, თქვენო აღმატებულებე... რა სასიამოვნოა!.. რა სა-
სიამოვნო!..

დათიევი:

ღიან, ღიან, ძლიერ სასიამოვნო, ფრიად სასიამოვნო!.. (პაუზა)

პოლკოვნიკი:

რამდენი ხანია, არ მინახებართ?..

ქართული
საზოგადოებრივი

დათიევი:

სამი წელიწადია... ცარიცინის შემდეგ...

პოლკოვნიკი:

რა არის ეს? ხმელეთზე რათ არ გვიშვებენ?

დათიევი:

ინგლისის ჯარების სარდალს ლორდ უინდერმირს დაავიანდა. ახლა დავრეკე, ჯერ ვანას იღებს... მერე კარანტინი...

პოლკოვნიკი:

აა, ფრიად სასიამოვნოა, ფრიად, თქვენო აღმატებულება. მომიტევეთ. მომიტევეთ, თქვენო აღმატებულება, შეიძლება შეგეკითხოთ? ჩვენ ხომ ერთ საქმისათვის ვიბრძვით?.. მე დავალებითა ვარ...

დათიევი:

ეს იმაზე არის დამოკიდებული თუ რას შემეკითხებით. აქ ხომ ოჯახი არ არის!.. ეს ფრონტია!..

პოლკოვნიკი:

მესმის, ბატონო გენერალო, მესმის! დიდებულია, დიდებულია!... მე შინდა შეგეკითხოთ, აქ რას აკეთებთ?

დათიევი:

ჯარს ვადგენ... მოხალისეებს... დახმარებისათვის...

პოლკოვნიკი:

ღმერთო, ვის რათ უნდა ახლა ეგ თქვენი ჯარი?.. ახლა ყირიმშიც ასეა. ყველა ჯარს ადგენს: ეფსიკოპოსიდან დაწყებული გაზეთის რედაქტორამდე და მაინც არაფერი გამოდის... სრულიად დავკარგე რწმენა. სჯობს, ჩემო ბატონო, გაცილებით სჯობს. დავკეტოთ ეს დუქანი და ჩვენ ტყავს მოუაროთ.

დათიევი:

ეგეთი სიტყვები არ შეჭფერის თეთრ მხედარს... მისსია?..

პოლკოვნიკი:

ეხ, ეს მისსია... რა მისსია, რის მისსია? თქვენ მართლა გჯერათ? აბა ერთი მითხარით, რომელი მისიონერები ჩვენა ვართ. თქვენ ერთი ეს მითხარით, თუ ფული გაქვთ, სულ ერთია რა ფულიც არ უნდა იყოს, წადით აქედან... სორრენტო, ნეაპოლი. ვენეცია... ფული მიიღეთ?

დათიევი:

რის ფული:

პოლკოვნიკი:

ჯარისთვის?

დათიევი:

ფული რომ იყოს რა გვიჭირს.

პოლკოვნიკი:

მაშ როგორ ახერხებთ?

დათიევი:

ისე. ვწვალობთ. ინგლისის სარდლობა დაგვიბრდა.

პოლკოვნიკი:

ახ. ეს დაპირებები, ეს ტყუილი დაპირებები... თქვენ ერთი ეს მითხარით მოხალისენი ბევრი გყავთ?

დათიევი:

ოცი კაცი, ისიც საექვონი...

პოლკოვნიკი:

ჰმ... ჰმ...

დათიევი:

რაშია საქმე?

პოლკოვნიკი:

კუდათ არის საქმე, ბოლშევიკები წინ მოიწევენ. ჩვენები უკან იხევენ.

დათიევი:

ღიახ... ღიახ.. (პაუზა) თქვენ ვისთან იყავით?

პოლკოვნიკი:

გენერალ მაი-მავესკისთან... ახლა აქ ჩამოველი, ცოლს ვეძებ. შვილით. სამი წელიწადია არ მინახავს... ოდესაში მითხრეს, აქ არისო.

დათიევი:

ჰმ... ჰმ...

პოლკოვნიკი:

რა გჭირთ, თქვენ ავად ხომ არა ხართ?

დათიევი:

არაფერია... ეს ისე... ნერვები თამაშობენ...

პოლკოვნიკი:

თქვენ უშპველად ავად ხართ... თქვენ მოსვენება გეჭირვებათ...

დათიევი:

არა უშავს რა, ეს ისე... წუხელ არ მიძინია და იმიტომ... წითელ ძაღლებს ხვრეტდენ... იქ რა ამბავია, ფრონტზე?

პოლკოვნიკი:

დღე და ღამე ომები იყო... ახლა პანიკა... პერეკოპთან სასტიკად დაემარცხდით... დეზერტირობა... სახადი... სიმშლილი... ტილები... უტანისამოსობა... არც საექიმო დახმარება... დაქრილები უპატრონოდ

ყრია. მწვეანეარმიელები და წითლები ერთად გვიტყვენ... ახლა ოდესა განგრენით დაზიანებულ სხეულსა ჰგავს, იხრწნება... მე... იცით... არ მჯერა... რწმენა დამეკარგა ჩვენი თეთრი იდეალების... არც ჩვენი თეთრი არწივების მჯერა... არც მეფე იქნება... გული გამიტყდა... ახლა მე იტალიაში მინდა... იქ ზღვაა. მზე, ბუნება... მე დავილაღე... ძლიერ დავილაღე...

დათიფვი:

ოო! (მოისმის აეტოს გუგუნო. სირენა) აჰა! სარდალიც მობრძანდება.

გამოსვლა მეოთხე.

(შემოდის ინგლისის ჯარების სარდალი ლორდ უინდერმირ, გენერალს გაბრებით ესალმება, თან მისტერ ზოდლეი თავისი ქალიშვილიც ახლავს. ლორდ უინდერმირ პირდაპირ გემისაკენ მიემართება. გემის კაპიტანი პატაკს აბარებს. ისმის სიტყვები: „ეკიპაჟი“, „ავადმყოფი“, „№ 250“, „იარაღი“, „დაჭრილები“, „მშვიდობიანად“, „გაფიცვა“. მერე ლორდ უინდერმირ გემის ერდოზე აღის, შეზღონგში ჯდება და მთელი აქტის განმავლობაში სპლინზორეული კუშტად უცქერის ხალხს პირში სიგარით).

ახალგ. ქალის ხმა:

(გემის ერდოზე) გვიშველეთ, ბატონო გენერალო. გავიყინეთ!...

დათიფვი:

ვინ ხართ თქვენ?

ახალგ. ქალის ხმა:

ოფიცრის ცოლები... მე კიდევ არა მიშავს რა. დედა მთლად გაითოშა და არ ვიცი რა ვიღონო!..

დათიფვი:

კოტა მოითმინეთ... ზომები ახლავე იქნება მიღებულნი.

ლორდ უინდერმირ:

სერ კაპიტანი!.. გადმოტვირთეთ გემი!

კაპიტანი:

ახლავე, მილორდი!..

გამოსვლა მესამე

მისტერ ზოდლეი:

დმერთო, რა საშინელებაა ეს რევოლიუცია, რა საშინელება!..

მისს ანტონია:

ახ, მამა, რამდენი ექსცენტრიკა!.. ჯეკ, სენსაცია!..

კომერსანტი:

ფუჰ, რა საზიზლარი სუნი სდგას, ფრთხილად, ტონი, ვინმე არ მოგეკაროს, თორემ ავად გახდები!..

მისს ანტონია:

(ზანგი მზლებელის მიერ მორთმეულ საკიდან ოდეკოლონს იღებს) ბატონო გენერალო, ბატონო გენერალო!..

დათიევი:

რას მიბრძანებთ, მისს?..

მისს ანტონია:

არ შეიძლება, აი იმ ქალს ოდეკოლონი გატაცეთ? პირდაუბანელია... მე ვშიშობ... ავად გავხდები... მე ამერიკელი ქალი ვარ...

დათიევი:

თქვენ მეტად გულკეთილი ბრძანდებით, მისს! (ზედამხედველს ბატონო პორუჩიკო, მიაართვით იმ დედაკაცს ოდეკოლონი. (ზედამხედველს შაქვს).

მისს ანტონია:

ახ! რა ჯენტლმენია ეს გენერალი! ჯეკ!.. ჯეკ!.. რამდენი სენსაცია! (ლორწნებით ლორდ უინდერმირს უცქერის) ახ, მილორდ, მილორდ... პანიბალია... ალექსანდრე მაკედონელი...

კომერსანტი:

ხედავთ, მისტერ ჯეკ, რა გრძნობიერი შვილი მყავს? რა ნაზი სათუთი!.. ხომ გჯერათ რომ მე ბედნიერი მამა ვარ? პატრიოტია, ჩემი ქალი, დიდი პატრიოტი...

მისს ანტონია:

ახ, მამა, რამდენი რომანტიკა, დღესვე უნდა მივსწერო მისტერ კეტის!..

კომერსანტი:

ჩემი ნიგვზის ხეები თუ დატვირთეს, ნეტავი? (ტელეფონთან მიდის) ექვსი ორმოცდა ათი! მაღლობ! თქვენ ხართ? უფრო დატვირთეთ? კეთილი!.. კეთილი!.. დღესვე გავა?.. აჰა, კეთილი!.. კეთილი!..

დედაკაცის ხმა:

ნუ დაგვცინით... რას ჰგავს ეს? რა უმსგავსობაა!.. ცინიზმი!.. ჩვენ ვიყინებით! სიმშლით ვიხოცებით და ეგენი ოდეკოლონს გვიგზავნიან!.. (ისვრის გემის ერდოდან ოდეკოლონის ფლავონს).

მისს ანტონია:

მისტერ, ჯეკ!.. ხედავთ, რამდენი რომანტიკაა?..

ჯეკ:

გაიგეთ, მისს, წუხელ კიდევ დახვრეტა ყოფილა... გენერალ დათიევის განკარგულებით... ლონდონში დიდი ამბებია.

მისს ანტონია: (ჩაფიქრებული)

ახ, რა საინტერესოა! (თითქოს რაღაც გაახსენდაო) ბ-ნო გენერალო...
ბ-ნო გენერალო...

დათიევი:

მიბრძანეთ, მისს...

მისს ანტონია:

თქვენ მისტერ, დათიევი უნდა ბრძანდებოდეთ, არა, ბ-ნო გენერალო...

დათიევი:

გახლაერთ, მისს...

მისს ანტონია:

ბ-ნო გენერალო, მე მინდა დახვრეტას დავესწრო... მე ძლიერ მინდა... უცქირო როგორ იხოცებიან... იქ, ჩვენში ელექტრო სკამით სჯიან, მოწყენილობაა და სხვა არაფერი... მე მინდა დახვრეტას დავესწრო.....

დათიევი:

თქვენ ქალი ბრძანდებით, მისს... ნაზი... სათუთი... ვერ აიტანთ...

მისს ანტონია:

(კაპრიზით ფეხებს მიწაზე სცემს) მე მინდა... მე მინდა... ბატონო გენერალო...

დათიევი:

(უხერხულობისაგან მხრებს იწევს).

მისს ანტონია:

მამა... მამა... მიეცით ბ-ნ გენერალს ჩეკი...

კომერსანტი:

(საყვედუროთ) ტონი!.. ტონი!..

მისს ანტონია:

მამა... მე მეტი აღარ შემიძლია... მე გული მიწუხს... ახ... ახ...

კომერსანტი:

ტონი... ტონი... საყვარელო... ახლავე... ახლავე... რამდენი, ტონი? რამდენი?..

მისს ანტონია:

ხუთასი სტერლინგი... ახ... ახ...

კომერსანტი:

(საყვედუროთ) ტონი!..

მისს ანტონია:

მამა!..

კომერსანტი:

კარგი... კარგი... ეხ, რა უბედური მამა ვარ. (ჩეკს ხელს აწერს და აძლევს).

მისს ანტონია:

მაშ ასე. ბატონო გენერალო... ეს თქვენი ჯარისათვის, ან-და-როგორც ვნებავთ. ტელეფონით შემატყობინეთ... შვიდი-ნოლ-შვიდი. რა დროც უნდა იყოს... (გემზე გაიშმის კნესა) ახ, მამა, ეს ვინ არის, ასე რომ ჰყვირის?..

დათიევი:

რა მოხდა, რა ამბავია?..

კაპიტანი:

ბ-ნო გენერალო, გემზე მომაკვდავია. მეზღვაურებმა იპოვეს ერდოზე.

დათიევი:

ვინ არის?

კაპიტანი:

ვერ გამოვარკვეით, უგუნოთ არის. ოფიცერი უნდა იყოს.

დათიევი:

ჩამოიტანეთ!..

გამოსვლა მთავრად

(ჩამოაქვთ საკაცით მძიმედ დაჭრილი ოფიცერი, თან 6 წლის ბავში ახლავს, რომელიც დამფრთხალი თვალებით აქეთ-იქით იცქირება).

მისს ანტონია:

შეხედეთ, შეხედეთ... ახ საცოდავი... საწყალი მხედარი... ნამდვილი თეთრი არწივი... ფრთა მოსტყდა... განგმირეს არწივი... ახ, ღმერთო, რამდენი რომანტიკაა... (მოვა. დახედავს) უჰ, რა ჭუჭყიანია!.. ეს უკვე აღარ არის რომანტიკა.

დაკრილი:

სადა ვარ?.. ჰაერი...

დაკრილი:

ახ რა კარგია... გვადლობ...

დათიევი:

თქვენი გვარი?

დაკრილი:

მხეიძე... თენგიზ... სადა ვარ ბ-ნო გენერალო?

საქართველოში...

დათიევი:

ა-ა!.. ა-ა!.. აა-ა!..

დაჭრილი:

მისს ანტონია:

ბატონო პორუჩიკო, ექიმი, ჩქარა!..

კომერსანტი:

ახ, რა საცოდაობაა... მე არ შემძლია ასეთი ტრალედიის ცქერა... მე გულჩვილი ვარ... ახ, ჩემი ნიგვზის ხეები... ტონი... ტონი, შენ-მისტერ ჯეკთან დარჩი, მე ხეებს დავხედავ და ახლავე, ახლავე მოვალ...

დაჭრილი:

წყალი... წყალი... ეეჰ, დავილუპე... დავილუპე... ეს ვინ არის?

დათიევი:

ეს ამერიკელი ქალია, მისს ანტონია ხოდლეი...

დაჭრილი:

აქაც... ამერიკელები... უცხოელები...

დათიევი:

სად დაიჭრით?

დაჭრილი:

პერეკოპში... მე სახლი მინდა... მე სახლში მინდა...

დათიევი:

ნუ გეშინიათ, ბ-ნო ოფიცრო, აი საცაა დამხმარე ავტომობილიც მოვა. თეთრ არწივს არ შეგფერისთ ასეთი სიტყვები... ორ კვირაში ფეხზე დადგებით, არა, ბატონო ექიმო?

ექიმი:

ღიახ... ღიახ...

მისს ანტონია:

მართლა, ბ-ნო ექიმო?.. მართლა მორჩება?..

დათიევი:

ავტომობილი მოვიდა... წავიყვანოთ...

ექიმი:

არ ღირს, ბ-ნო გენერალო... უკვე კვდება... საცაა გათავდება... დავაცადოთ...

დაჭრილი:

მიშველეთ... ჰაერი... აანთეთ სანთლები... ვკვდები, ბატონო გენერალო, ვკვდები... ცაა... ცსსაა... ცსსს... (ავდება).

ექიმი:

(მაჯას უსინჯავს) გათავდა. (ყველა ქუდს იხდის).

მისს ანტონია:

ახ რამდენი განცდებია... რამდენი რომანტიკა...

ექიმი:

(შემობრუნდება) მისს... სირცხვილია... თქვენ ისე ირჯებით, თითქო კინოში იყოთ... (მიდის).

მისს ანტონია:

კოშონ... უზრდელი, უზრდელი... (ფეხებს აბაკუნებს) მე ისე მეცოდებოდა... ისე მეცოდებოდა...

დათიევი:

ბ-ნო ოფიცრებო... სმენა!.. (დუმილი სამარისებური. მხოლოდ სადღაც ისმის: სიგარეტ!.. სიგარეტ!.. პაპიროსი!.. შოკოლადი!.. სადღაც ცხენი ჰიხინებს და კოკონაქის ჯაჭვი წყარუნობს.) ბ-ნო ოფიცრებო, თქვენს წინ ასვენია მეფისათვის ზეარაკად შეწირული თეთრი არწივი. ეს იყოს თქვენი მაგალითი მომავალ გადამწყვეტ ბრძოლებში... ასწიეთ ცხედარი (ცხედარს ასწევინ, ორკესტრი სამგლოვიარო მარშს უკრავს. მძიმე წუთია უცრად ამ დუმილში გემზე ვილაციის ლეკვივით წამუტუნე გაისმის, ყველას ყურადღება იჭით მიიჭყევა. წამუტუნე თანდათან ძლიერდება და ნაცემ ძალის ღმუილში გადადის: გემის ერდოდან კიბეზე ოთხად მოლუნული ბებერი უკბილო გენერალი ჩამორბის ხანხალით, მკერდში პური აჭვს ჩახუტებული და კმუის).

გამოვსლა მუხვილი

ბებერი გენერალი:

უუ... უუ...

დათიევი:

რა იყო, რა ამბავია?..

ბებერი გენერალი:

(ძლივს ჩიფჩიფებს) თქვენო აღმატებულებავ...

დათიევი:

(უაქვხად) რა გნებავთ?..

ბებერი გენერალი:

კბილები... კბილები...

დათიევი:

(მოუთმენლად) კბილები, მერე?..

ბებერი გენერალი:

ჩემი ოქროს კბილები... მომპარეს... წყალში მჭონდა...

დათიევი:

მერე ჩვენ რა ვქნათ?..

ბებერი გენერალი:

პური ვიშოვე და კბილები არა მაქვს...

დათიევი:

(მოთმინებიდან გამოსული) სირცხვილია. ბ-ნო გენერალო... მუნ-
დირს ნუ არცხვენთ. (შემობრუნდება) გაასვენეთ ცხედარი... (კორტეჟი
სამგლოვიარო მარშით მიდის).

ბებერი გენერალი:

მარიეტა!.. მარიეტა!.. (მირბის) ჩემო ქალო! მარიეტა!... (ეს ძახილი
დისონანსად იჭრება სამგლოვიარო მარშში).

მისს ანტონია:

ახ რა კომიკური ბებერია... ღმერთო... შეხედე, ჯეკ, შეხედე...
(იცინის. პაუზა. უცრად მოხლეტილს). ღმერთო, მე ისე მინდა სიყვარული...
მე დავიღალე, ჯეკ, უუჰ, როგორ დავიღალე!..

ჯეკ:

მისს... მე არ შემიძლია, რომ ვაგებდო?

მისს ანტონია:

(უკმეხად) არა... (გაახსენდება) ნეტავ ვიცოდე, სად არის ის მუშა?
ბ-ნო პორუჩიკო... ბ-ნო პორუჩიკო...

ზედამხედველი:

მიბრძანეთ, მისს...

მისს ანტონია:

სად არის ის მუშა?.. მე რომ წელან ვნახე?..

ზედამხედველი:

ის დაპატიმრებულია. მისს... ის ერთი ამაფეთქებელთაგანია...

მისს ანტონია:

ამაფეთქებელთაგანი?.. რისი?..

ზედამხედველი:

სამხედრო მატარებლის, მისს...

მისს ანტონია:

ახ, ახ, რა საინტერესოა... ბ-ნო პორუჩიკო, ის ახლავე უნდა
ვანთავისუფლოთ. მე მისი ნახვა მინდა... როგორ გაბედეთ მისი და-
პატიმრება, როცა მე იმას ამ საღამოს ჩემთან მოველი... ა? ციცი!.. მე
ამის შესახებ სარდალს მოვახსენებ, რა თვითნებობაა!.. რა თვითნე-
ბობა!.. თითქოს ჩვენ აქ არც კი ვარსებობდეთ!..

ზედამხედველი:

მისს, მისს, ეს შეუძლებელია. სავლეს სასამართლოს სასწრაფო სხდომის თანახმად ის ამაღამვე უნდა დაიხვრიტოს...

მისს ანტონია:

(გაბრწყინვალებული თვალებით) ახ!.. ახ!.. ეს კარგია!.. მე შეინტერესება. როგორც იქნება ნაცნობი დახვრეტის დროს... ბ-ნო პორუჩიკო, ამ საღამოთი ჩემთან გამოგზავნეთ ერთი საათით, მერე წაიყვანეთ...

ზედამხედველი:

ეს შეუძლებელია. მისს... თუ ბ-ნი გენერალი ნებას დაგვრთავს.

მისს ანტონია:

გადაეცით ჩემი სურვილი და დაგვრთავთ (პლედს აძლევს) გადაეცით, არ გაცივდეს...

გამოვსლა მერვე

(შემორბის მისტერ ზოდლი).

კომერსანტი:

ტონი... ტონი... ხეები დატვირთულია!.. ის კომისიონერიც გავისტუმრე!.. მოვრიგდით... მომილოცე, შევილო მომილოცე... (ხელბს სხარულით ისრებს).

მისს ანტონია:

(ცოვად) მომილოცავს, მამა...

კომერსანტი:

ახ, რა ბედნიერი ვარ... შეილი კი არა საუნჯეა. საუნჯე, ჩემი ტონი...

მისს ანტონია:

მომეცი ჩეკი, მამა... ხუთასი სტერლინგი...

კომერსანტი:

(გაოცებულად) ეს რატომ, ტონი?..

მისს ანტონია:

მე ამერიკელი ვარ... ჩეკი, მამა!..

კომერსანტი:

მე მაინც არაფერი მესმის.

მისს ანტონია:

(ფეხს უნიანად დაარტყამს მიწაზე მკაცრად) მამა!.. მე მოგილოცეთ...

კომერსანტი:

ახლავე, შვილო, ახლავე... (ჩეკს ხელს აწერს და აძლევს. მისს ანტონია ამაყად და ღირსეულად ართმევს, ჩეკს ხელში იჭნევს და ისე მიმართავს გუნერალ დათიევს).

მისს ანტონია:

მაშ ეგრე, ბატონო გენერალო!

დათიევი:

რა მისს?..

მისს ანტონია:

(მოუთმენლად) ბ-ნო გენერალო, დახვრეტაზე როდის წამიყვანთ...

დათიევი:

ხვალ, მისს, დილის 4 საათზე...

მისს ანტონია:

კეთილი... მაშ ასე, ის ახალგაზდა მუშა... რა გვარი იყო ის მუშა ჯიშში?

ჯიშში:

თო-ლი-გა-ური!.. (რალაცას როყინობს).

მისს ანტონია:

დიახ, თოლიგაური, ახ, ლმერთო რა გულმავიწყი გავხდი, რა გულმავიწყი, ეს იმიტომ რომ გულკეთილი ვარ და გული მტკივა, მე გული მტკივა, როცა იხოცებიან... მაშ ასე, მუშა თოლიგაური ერთი საათით გამომიგზავნეთ... სახარება მინდა ვაჩუქო... ჩემი ავტო თქვენს განკარგულებაშია...

დათიევი:

მისს, ჩვენ ის, იჭნებ, გავანთავისუფლოთ კიდევ? მან დიდი სამსახური გაგვიწია...

მისს ანტონია:

ბ-ნო გენერალო!.. მე მინდა მის დახვრეტას უცქირო... ნახვამდის... ესეც თქვენს ჯარისთვის. (ჩეკს აძლევს, მიდის, მამა და ჯეკი გავეებიან. წასვლისას ინგლისის ჯარების სარდალს ლორდ უინდერმირს ხელსახოცის ქნევით ეთხოვება. ლორდი გემის აბარდანზეა გადმომდგარი) მაშ ასე, ხვალ დილის 4 საათზე. (სცენა იცვლება).

გამოსვლა მესხრა**მტვრითავი:**

(შემოდის და ვილაცას უცდის, სტვენს ფრთხილად).

მე-3 მუშა:

(შემოდის, დაინახავს) შენც აქ ხარ?

მტვირთავი:

აქა ვარ.

მე-მ მუშა:

აბა, საჩქაროდ უნდა გადაწყდეს... ეხლავე... ან ახლა, ან არა-
სოდეს!..

მტვირთავი:

ეს უკვე გადაწყვეტილია. უჯრედმა დაადგინა. გენერალი მე უნდა
მოვკლა...

მე-მ მუშა:

გენერალი მე მინდა... მე მოვკლავ... იმან ჩემი ძმა კაცი მოჰკლა...
შენ მატარებლის საჭმე გქონდა ეს ჩემი იყოს...

მტვირთავი:

რომ ვერ შესძლო?..

მე-მ მუშა:

შევსძლებ!..

მტვირთავი:

(ყოყმანობს) მაშ კარგი... ეგრე იყოს... რაც შეიძლება მალე... ხომ
ხედავ, რა სიმკაცრეა... ყირიმში არ გაგვასწროს...

მე-მ მუშა:

ეს ჩემზე იყოს!

მტვირთავი:

იქნებ, დღეს მოხერხდეს, სანამ იმ მუშებს დახვრეტდენ, დღეს
რომ დააპატიმრეს?

მე-მ მუშა:

ვეცდები.

მტვირთავი:

აბა, ფრთხილად. ყუმბარას უჯრედში მოგცემენ. (მიღიან სხვადა-
სხვა გზებით).

გამოსვლა მიათ

(შემოდიან მეზღვაურები ქალებით).

1-ლი ქალი:

ჩემთან წამოდი, ჩემო, ციყვო, ჩემთან...

მე-მ მეზღვაური:

იქით გამეცალე!..

1-ლი ქალი:

აბა თვალებში შემომხედე, ჩემო ბიჭუნია... ჩემ ოთახში თბილა
და მე შენ გაგათბობ... სცივა ჩემს ბიჭუნიას, სცივა...

მე-3 მეზღვაური:

იქით დაიკარგე. შე ბებრუხუნა, მუცელი კი არა მაქვს დასა-
ზელი... (პატარა 16 წლის გოგონას დაინახავს) ეი, შენ, ლამაზო, აბა აქ მო-
დი... (გოგონა უახლოვდება, მორცხვობს. ეტყობა პირველად ვაქრობს.)

მარიეტა:

წამიყვანე, ვაჟკაცო...

1-ლი ქალი:

აქედან დაიკარგე, შე არამზადავ, შენა, ხომ ხედავ, რომ ჯერ მე
ვევაჭრები...

მე-3 მეზღვაური:

შენ თვითონ დაიკარგე, შე ბებერო ძუქნავ, თორემ (წიხლს კრავს
და გააგდებს).

მეზღვაურები და ქალები:

(იციინიან)

მეზღვაურები:

ყოჩაღ, ჯონ, ყოჩაღ...

ქალები:

ღმერთო, რა ვაჟკაცია... (იციინიან და თან თავის კავალრებს ჰკოცნიან-
გემზე ურიამულია, ბარგს ჰკრავენ, ჩამოდიან, ავადმყოფები საკაცეებით ჩამოყავთ).

გამოსვლა მითერთმებამ**მარიეტა:**

წამიყვანე, ვაჟკაცო...

მე-3 მეზღვაური:

(შეხედავს გოგონას და გაოცებული უცქირს) რამდენი წლისა ხარ
შენ, გოგონავ?..

მარიეტა:

თექვსმეტის.

მე-3 მეზღვაური:

შენ... პირველად უნდა იყო, არა?..

მარიეტა:

ღიახ, მიჭირს და რა ვქნა, ძამიავ...

მე-3 მეზღვაური:

(თავს ებრძვის, უნდა წაიყვანოს, მაგრამ ეცოდება. კარგა ხანს შემდეგ
საწყალი ბავში... ფული გიჭირს არა?.. დაია?.. (უეცრად მოთმინებიდან
გამოსული). აჰა, ფული... წადი! აქ რა გინდა?.. სხვა საქმეს მოჰკიდე
ხელი! (მოღობება) მეც მყავს შენოტონა დაია, ის იქ არის... შენ არ
იცი... ირლანდიაში... ახლა იქაც ბრძოლია...

მე-2 მეზღვარი:

ბიჭოს, ერთი ამ ფილოსოფოსს დამიხედეთ. რა კარგი ნაჭერი უშოვია და. მოდი, ჯონ, მე დამითმე და ქრთამს მოგცემ. რამდენი გინდა?

მე-3 მეზღვარი:

იქით დაიკარგე, თორემ, ხომ იცი, ხუმრობა არ მიყვარს.

მე-2 მეზღვარი:

თუ არ გიყვარს, მე მიგაჩვევ. დამითმე ეგ გოგო, ჩემია! (მივარდება გოგონას, ქალი შიშით შეჰკივლებს და უკან მიაწყდება).

გოგონა:

მე... მე... (შიშით ჰკანკალებს).

მე-3 მეზღვარი:

იქით გამეცალე მეთქი!..

მე-2 მეზღვარი:

არ გინდა დამითმო? მაშ დანით მოვრიგდეთ. (იძრობენ დანას, ცალ ხელზე ხალათებს იხვევენ, მაგრამ მეზღვარები შემოეხვევიან და მიჰყავთ. ყვირის) ჩემია... ჩემია... დამითმე, ჯონ... ის ისე სუფთაა... უმანკოა... ჯონ!.. ჯონ!.. (გაყავთ, სცენის უკან ყვირილი ისმის).

ბებერი გენერლის ხმა (შორიდან).

მარიეტა!.. მარიეტა!..

გოგონა:

(აშოხტება) მამა!..

გამოსვლა მითორებით**ბებერი გენერალი:**

მარიეტა!.. მარიეტა!.. (დინახავს) რას შერები შენ აქ, ჰა?.. (გულში პური აჭვს ჩახუტებული) აქ რას აკეთებ? ახლავე ჩემთან წამოდი.

მე-3 მეზღვარი:

დაიკარგე იქეთ, შე ბებრუხუნა ვენებიანო ლორო. ეგ გოგო ჩემია..... ერთი ამ გადაყრუებულს დამიხედეთ..... პირში ერთი კბილი არა აქვს და 16 წლის გოგოებს დასდევს... (მეზღვარები და პროსტიტუტები იცინიან.)

მარიეტა:

მამა!.. (მამისაკენ გაეჭანება).

ბებერი გენერალი:

მეზღვარო!.. მეზღვარო!.. ეს ჩემი ქალიშვილია...

მე-3 მეზღვაური:

იქით გაიწი, ეს ჩემია და არც არავის დავანებებ!... ეს ჩემთან რჩება...

ბებერი გენერალი:

(ერთი შეკრთება, მერე თვალეები უბრწყინდება) შენთან რჩება?... მერე... მერე... ფული...

მარიეტა:

აჰა, მამა, ფული... კბილები იყიდე...

ბებერი გენერალი:

ჩემი შვილი, ჩემი შვილი... წამებულები, (კოცნის, მარიეტა სტირის) კარგი, მეზღვაურო, კარგი... მარიეტა ის მეტი ღირს, ის წმინდანია, ჩემი წმინდანი შვილი... ის მთელი ქვეყნის განძად არ იყიდება... რა ვქნა მე ეხლა... რა ვქნა... დარჩეს შენთან... ეს ჩემი ერთად ერთი ქალი-შვილია... დანარჩენი ზოგი დამეკარგა, ზოგი მომიკვდა, ის სუფთაა, გულუბრყვილო, ცოდვაა, მეზღვაურო, ცოდვა... (იჩოქებს მეზღვაურის წინ, ემუღარება ტირილით; მეზღვაურები შებურუნდებიან, პროსტიტუტები კისკისებენ.)

მე-2 ქალი:

შეხედე, შეხედე!.. ღმერთო, რა სასაცილოა... პირველად მეც ეგრე ვიყავი... (ისტერია).

1-ლი მეზღვაური:

(მე-3 მეზღვაურს მხარზე ხელს დაჰკრავს) გაანებე თავი, ჯონ, ჩამოეხსენი, ხომ ხედავ, ცოდვაა... არ გეპატიება, მისი ცოდვა სადმე ზღვაში გიწევს და დაგახრჩობს...

მე-4 მეზღვაური:

არ დასთმო, ჯონ, ხომ ხედავ, რა კარგია... შეხედე ამ ურჯულოს რა ბელი ჰქონია!..

მე-5 მეზღვაური:

რა ვქნა, ტომი, მე ეს შემოიყვარდა, ტომი, ტომი, და რა ვქნა... მეცოდება და მინდა... რაც უფრო მეცოდება, მით უფრო მინდა... მიყვარს ტომი, მიყვარს და რა ვქნა?... ეს ბავშია... შეხედე, სულ მოლად ბავში!.. საწყალი ბავში!.. საწყალი ბავში!.. (ცოტა ხანს შემდეგ გაიმართება, ჯიბიდან ფულს იღებს და ბებერ გენერალს აძლევს, სასტიკი კილოთი, თანდათან ცოფდება.) აჰა, ბებერო, და ეგ გოგო ახლავე აქედან წაიყვანე, სანამ აქ ვიდგებით, არ გამოხვიდე... არ დამანახვო, თორემ ღორივით დაგკლავ და მაგ შენ გოგონასაც თან წაიყვან... შვილობით, გოგონავ! (დგას გაშეშებული, მერე უეცრად შემობრუნდება და განწირული კაცის ხმით დასძახებს მატროსულ ლალ სიმღერას და მეზღვაურებსა და მატროსებს ხელს

გადახვევს. გადიან. სცენა იცლება. სიმღერა სცენის უკან ისმის. შემოდის მე-3 მუშა და დაუსტვენს. სტვენაზე სტვენით უპასუხებენ და სცენაზე მე-3 მეზღვაური შემოიჭრება, მე-3 მუშა მივა და ეკითხება).

გამოსვლა მცაამებო

მე-3 მუშა:

აი ჰოპ?..

მე-3 მეზღვაური:

(თვალეში უბრწყინდება და ისე უცქერის)

მე-3 მუშა:

(სასტიკად) აი ჰოპ?..

მე-3 მეზღვაური:

კომინტერნ!.. (ხელს ართმევენ ერთი მეორეს. ერთხანს დგანან, მერე აქეთ-იქით იხედებიან ხომ არავე არისო და საიდუმლოდ დაუსტვენენ. სტვენასთანვე სცენის აქეთ-იქიდან მოხობავენ მუშები და მეზღვაურები).

გადაწყდა!.. (დუმილი. მე-3 მუშა ჩამოუვლის მუშებს და ყველას თვალეში ჩახედავს გამომცდელად.) **მზად ხართ?**

მუშები:

მზად ვართ.

მე-3 მუშა:

ინწკირველი ჩავარდა!..

მუშათაგანი:

როგორ?

მე-3 მუშა:

ინწკირველი ჩავარდა... დააპატიმრეს... (საერთო დაღვრემა) აჯანყებას მე ვმეთაურობ. ჩემი პაროლი: რისხვა. ვინც შედრკება, სიკვდილი არ ასცდება. მეზღვაურები ჩვენთან არიან. ახლა შიში ლალატს უდრის. (გამომცდელი თვალეებით) ვისაც ეშინია, გამოვიდეს!.. (პაუზა) ვის ეშინია.

მუშები:

არავის.

მე-3 მუშა:

კიდევ ერთხელ ვამბობ: ახლა შიში ლალატს უდრის. ვის ეშინია?

მუშები:

სიკვდილი მოლალატეს!..

მეზღვაურები:

yes! yes! (იეს! იეს!)

მე-3 მუშა:

ხომ ნახეთ თოლიგაური? მან თქვენი ძმები გასცა, ამაღამ სამ საათზე თქენ ძმებს დახვრეტენ. ინწყირველსაც. ამაღამ ორ საათზე დავიწყებთ.

მუშები:

დავიწყით! გვეყო ამდენი მოთმინება!

მეზღვაურები:

yes! yes! ay! ay! (იეს!.. იეს!.. აი! აი)

მე-3 მუშა:

მე გენერალს ვესვრი. ის დახვრეტაზე მიდის დასასწრებად. ეს სროლა იქნება ნიშანი აჯანყებისა. (ხელს შემოხვევს მე-3 მეზღვაურს) მეზღვაურები რეიდზე იქნებიან გასული და ჩემ ყუმბარას ზარბაზნით უპასუხებენ და თქვენც გამოხვალთ. იარაღს პავილიონში მიიღებთ, ბულვარში. ახლავე. ფრთხილად, არ შეგიტყონ! პირველად გოროდოკს ავიღებთ. უბნის აღებისთანავე დასახვრეტებისაკენ გაეშურებით, ძმები უნდა ვიხსნათ. დილით რევეკომი გვექნება.

მუშები:

ვაშა, რევეკომს.

მეზღვაურები:

Hurrah, hurrah, hip, hip, hurrah! (ჰურა, ჰურა, ჰიპ, ჰიპ, ჰურა!)

მე-3 მუშა:

(აჩუქებს) წყნარად! ხვალ თავისუფალი ვიქნებით!

მუშები და მეზღვაურები:

გაუმარჯოს თავისუფლებას!..

მე-3 მუშა:

ვის ეშინია?

მუშები:

არავის!..

მე-3 მუშა:

ვინ არის მშიშარა?

მუშები:

არავინ!

მე-3 მუშა:

მაშ დაიშალეთ. (იშლებიან).

მეზღვაურები:

yes, ay! (იეს, აი)

(დასასრული შემდეგ №-ში)

ეგნატე ნინოშვილის დრო, ცხოვრება და შემოქმედება *)

ამხანაგებო, გავიდა 70 წელიწადი ნინოშვილის დაბადებიდან, ხოლო მისი გარდაცვალების შემდეგ 35 წელიწადი. მაგრამ არ შეიძლება ვთქვათ, რომ ჩვენ გვექონდეს მისი ცხოვრების და შემოქმედების საფუძვლიანი გამოკვლევა. მართალია, ამ რამოდენიმე წლის წინათ გამოიცა ამხ. რაჟდენ კალაძის წიგნი, რომელიც განსაკუთრებით შეიცავს ეგნატე ნინოშვილის ბიოგრაფიას, მისი ცხოვრების აღწერას, მაგრამ ეს წიგნი არ არის დამაკმაყოფილებელი; მართალია, არსებობს გარდა ამისა ნინოშვილის შესახებ სხვადასხვა წერილები, შენიშვნები, მოგონებები, მაგრამ ყველა ეს სრულიად უმნიშვნელოა და ოდნავადაც არ გამოდგება ნინოშვილის შესასწავლად. პირადათ მე რამდენჯერმე მქონდა აღებული თავის-თავზე მოვალეობა შემესწავლა ნინოშვილის ეპოქა და მომეცა მისი შემოქმედების დაფასება, მაგრამ სხვადასხვა მიზეზების გამო ეს მე ვერ შევსძელი, და წარმოიდგინეთ, დღესაც ვერ ვარ საკმარისად მომზადებული ამ მოხსენებისათვის.

ეგნატე ნინოშვილი იყო საკმარისად დიდი პიროვნება, იგი იყო დიდი ნიჭის პატრონი, ნამდვილი „სამოროდოკ“-ი, როგორც რუსები ამბობენ. უწინარეს ყოვლისა იგი იყო მეტად იშვიათი ადამიანი. იგი შეიქნა დიდი მწერალი, მაგრამ ეს კიდევ არ კმარა მის დასახსიათებლად. ეგნატე ნინოშვილი იყო დიდი რევოლუციონერი, — რევოლიუციონერი, იმ მნიშვნელობით, როგორც ეს გვესმის ჩვენ დღეს, ე. ი. რევოლუციონერი-მარქსისტი, რომელიც ფიქრობდა უკვე პროლეტარულ რევოლიუციის მოხდენაზე. ერთ-ერთ ჩემს წერილში, რომელიც ამ დღეებში იყო გამოქვეყნებული, მე, სხვათა შორის ვამბობდი, რომ ეგნატე ნინოშვილში უკანასკნელ ხანებში სჭარბობდა რევოლიუციონერი, მწერალს ჩრდი-

*) მოხსენება, წაითხული რკინისგზელ მუშა-მოსამსახურეთა და მწერალთა გაერთიანებულ სხდომაზე 1930 წ. იანვრი 13-ს.

ლავდა რევოლუციონერი. სამწუხაროდ მას არ დასცალდა: მას რომ კიდევ ეცხოვრა, დარწმუნებული უნდა ვიყოთ იმაში, რომ იგი მოკვდებოდა ან ციმბირში, ან კატორღაში, ან სადმე საპყრობილეში. ჩვენ ვიცით, რომ ნინოწვილი გარდაიცვალა იმ დუხჭირი პირობების წყალობით, რომელთანაც მას უხდებოდა ბრძოლა.

ეგნატე ნინოწვილის ცხოვრებასთან და მის მოღვაწეობასთან მჭიდროდ არის დაკავშირებული მარქსიზმის ისტორია ჩვენში. მის ცხოვრებასთან დაკავშირებულია რევოლუციონური მოძრაობა, რომელიც მისი სიკვდილის შემდეგ განვითარდა, მოღონიერდა და შემდეგ გამარჯვებით დაგვირგვინდა. ეგნატე ნინოწვილი იყო ერთ-ერთი იმ პიონერთაგანი, რომელთაც ჩაუყარეს ჩვენში მკვიდრი საძირკველი, პირველი აგური ჩაუდგეს — თუ შეიძლება ესე ვთქვათ. იმ შენობას, რომელიც ეხლა კეთდება და ბოლოვდება, რა თქმა უნდა, ასეთი ადამიანის ცხოვრება და მისი ნამუშევარი ყოველთვის იქნება საყურადღებო და საგულისხმეო იმ თაობებისათვის, რომელნიც შემდეგ ხანებში წარმოიშვენ. თქვენ იცით, რასაკვირველია რომ შეუძლებელია რომელიმე მწერლის ან საზოგადო მოღვაწის დაფასება, შესწავლა, თუ რამდენიმედ მაინც არ ვიცნობთ იმ მიდამოს, იმ არეს, ან უფრო გარკვეულად რომ ვთქვათ, იმ საზოგადოებრივ და სოციალურ-ეკონომიურ პირობებს, რომლებშიაც ამა თუ იმ მოღვაწეს უხდებოდა ცხოვრება, მუშაობა და ბრძოლა. რა თქმა უნდა, შეუძლებელია ასეთ მოხსენებაში სრული დახასიათება, საესებით ამომწურავი დახასიათება იმ ეპოქის, რომელშიაც სცხოვრობდა ეგნატე ნინოწვილი. მაგრამ მოკლედ მაინც საჭიროა გავეცნოთ იმ პირობებს, რომლებშიაც ეგნატე ნინოწვილი სცხოვობდა. ამიტომ პროლეტარული დიქტატურის ეპოქიდან ჩვენ უნდა გადავეშვათ წარსულ ეპოქაში, რომელიც მაინც და მაინც დიდი მანძილით არაა დაშორებული ჩვენგან. ჩვენ უნდა გადავეშვათ პროლეტარულ დიქტატურის ეპოქიდან თვითმპყრობელობის დიქტატურის ეპოქაში, ე. ი. იმ ეპოქაში, როცა ბატონობდნენ და თარეშობდნენ თვითმპყრობელობის აგენტები, პოლიციელები, ეჟენდარმები ერთი მხრით და ჯერ კიდევ საკმაოდ მძლავრი თავად-აზნაურობა, მემამულეები და ბურჟუა-კაპიტალისტები მეორე მხრით. ეგნატე ნინოწვილი დაიბადა იმ დროს, როცა ბატონყმობა ჯერ გაუქმებული არ იყო, ის ცოტა ხნის შემდეგ იქნა გაუქმებული. მოგხსენებათ, რომ ბატონყმობა გაუქმებული იქნა ზევიდან, ეს ზევიდან გაუქმება მოასწავებდა იმას, რომ ბატონყმობა აღარ შეეფერებოდა მაშინდელ თვითმპყრობელობის ინტერესებს. საჭირო იყო მისი ლიკვიდაცია, მაგრამ ეს უნ-

და მომხდარიყო ისე, რომ ამით არაფერი დაკლებოდა არსებითად არც თვითმპყრობელობას და არც გაბატონებულ ფეოდალურ თავდაზნაურობას. რა თქმა უნდა, ბატონყმობის გაუქმება რომ ზევიდან არ მომხდარიყო, მისი გაუქმება აუცილებლად ქვევიდან მოხდებოდა, ე. ი. თვით ხალხის აჯანყების მეოხებით. ამას კარგად გრძნობდნენ გაბატონებული კლასები და სწორედ ამიტომაც გააუქმეს ის ზევიდან. ახლა ვიკითხოთ რა მისცა გლეხობას ამ რეფორმამ? ერთად-ერთი დადებითი მნიშვნელობა ამ რეფორმისა იყო ის, რომ ასე თუ ისე გლეხობის პიროვნებაზე მოისპო ბატონის განუკითხავი თვითნებობა: ხოლო რაც შეეხება მის ეკონომიურ მდგომარეობას, აქ არავითარი გაუმჯობესება არ მომხდარა. ეს უკვე დამტკიცებულია. პირიქით. პირველ ხანებში „განთავისუფლებული“ გლეხკაცობის მდგომარეობა გაუარესდა კიდევ. აი რას სწერდა ამის შესახებ ამხ. ლენინი: „არც ერთ ქვეყანაში გლეხკაცობას „განთავისუფლების“ შემდეგ არ განუცდია ისეთი განადგურება, ისეთი სილატაკე, ისეთი დამცირება, და შეურაცყოფა, როგორიც რუსეთში“-ო. ეს სიტყვები კიდევ უფრო მეტ სიმართლეს შეიცავდნენ მაშინდელ საქართველოს შესახებ. ჯერ ერთი. მას ჩამოაკლეს, შეუმცირეს მიწა, და რაც დაუტოვეს ისიც ისეთ პირობებში ჩააყენეს, რომ მისი განკარგულება თითქმის სავსებით ნაბატონარის ხელში დარჩა. გლეხს აუშეძლო თავისუფლად ესარგებლა მიწით. იმავე დროს „სანადგლო“ მიწის შემოსავლიდანაც ბატონისათვის ყოველ წლივ უნდა ეძლია მოსავლის ერთი მეოთხედი. წყალი, გზა, ტყე დარჩა ნაბატონარის ხელში. ამას გარდა „განთავისუფლებულ“ გლეხს დაადვეს ათასგვარი ბეგარა, თუ ხელმწიფის. თუ ნაბატონარის სასარგებლოდ და კიდევ ათასგვარი საზოგადოებრივ მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილებაც მას დააკისრეს. ასეთი იყო ფოსტის გადასახადი. გზის ყარაულობა და ვინ იცის კიდევ რამდენი ბეგარა დაადვეს მას. გლეხს მიუზომეს „ნადელში“ მიწა იმ ანგარიშით, რომ მას მიწით არ შესძლებოდა თავის ოჯახის რჩენა. ასე რომ „განთავისუფლებული“ გლეხი უთუოდ მისულიყო ისევ ყოფილ ნაბატონართან და ეთხოვა იჯარით მიწა. ნაბატონარი მემამულეები გლეხებს მიწას აძლევდნენ იჯარით უმეტეს შემთხვევაში სანახევროდ, და გარდა ამისა გლეხი ვალდებული იყო კიდევ ეძლია მემამულესთვის სხვადასხვა გვარი საჩუქარი. ძღვენი და სხვა.... ამგვარად, ბატონყმობის გაუქმებამ ჩვენში პირველ ხანებში გლეხებისთვის პირდაპირ აუტანელი პირობები შექმნა, ნინოშვილს სწორედ იმ დროს მოუხდა ცხოვრება, და ადვილად გასაგებია, თუ მან მოგვცა ამ ხანის დახასიათება მხატვრულად გოგია უიშვილებში. კაცია მუნ-

ჯაძეებში, სიმონა ძალაძეებში და სხვ. და სხვ. საერთოდ თავის მხატვრულ ნაწერებში წინოწვილი გვაძლევს მაშინდელი სოფლის და ვლექსაციების მდგომარეობის ცოცხალ და ობიექტიურ სურათს. იგი უშუალოდ არ ეხება მაშინდელ ქალაქის ცხოვრებას. მაგრამ მას კარგად ჰქონდა წარმოდგენილი ის ცვლილებები, რომლებიც იმ დროს ხდებოდენ ქალაქის ცხოვრებაში და რომლებიც თავის გავლენას. დადებითს და უარყოფითს, ახდენდენ სოფელზე.

ახლა ვიკითხოთ: რა ხდებოდა იმ დროს ქალაქებში? ჩვენ ქალაქებს იმ ხანებში უკვე დაეტყო გამოფხიზლება. ავიღოთ პირველ ყოვლისა ვაჭრობა, ალებ-მიცემობა. მართალია, ვაჭრობა წინადაც, მეცხრამეტე საუკუნის პირველ ნახევარშიაც იყო, მაგრამ ბატონყმობის დროს მისი განვითარება ბრკოლდებოდა: ბატონ-ყმობის გაუქმების შემდეგ ვაჭრობას საგრძნობლად დაეტყო ზრდა-განვითარება. შემოტანილი საქონლის რაოდენობა იზრდება; იმავე დროს ამქრობა და ხელოსნური წარმოება ირღვევა და მოსპობის გზაზე დგება; ამის ადგილს იჭერს ახალი სახელოსნოები და ფაბრიკა-ქარხნები, ასე. მაგ., გასული საუკუნის მესამოცე წლების ბოლოს ტფილისში ჩვენ უკვე ვხედავთ ფაბრიკა-ქარხნებს. ამნაირად, უკვე ჩნდება და ფეხს იკიდებს კაპიტალისტური წარმოება. რაც, რასაკვირველია, ქალაქის განვითარებაზე გავლენას ახდენს. მაგრამ კაპიტალისტური წარმოების განვითარება აუცილებლად ახდენდა გავლენას სოფელზედაც. სოფლებში ჩნდებიან ვაჭრები, ნატურალური მეორნეობა თანდათან ქრება, სავაჭრო კაპიტალთან ერთად ვითარდება სამეცნიერო კაპიტალი. ამ ნიადაგზე თანდათანობით იწყება გლეხების უსწორ-მასწორობა. ერთი ნაწილი მისი სუსტია, დაჩაგრული, მეორე კი უფრო შეძლებული. ამრიგად, გლეხკაცობაში ჩნდებიან ჩარჩები, ვაჭრები, მევახშეები, ასეთ ტიპებს ბლომათ ვხედავთ ჩვენ ეგნატე წინოწვილის მოთხრობებში. რა თქმა უნდა, ასეთნაირათ დაწყებული ეკონომიური ურთიერთობა ვითარდება თავისი გზით. ჩვენ ვიცით, რომ რუსეთის თვითმპყრობელობა ყველა ისეთ ქვეყანას, როგორც არის ა/კ., საქართველო, უყურებდა როგორც დაპყრობილ ქვეყანას, რომლიდანაც მას უნდა გამოეწოვა, რაც შეიძლება მეტი სარგებლობა, იმავე დროს დაებრკოლებია ბუნებრივ სიმდიდრეთა და საერთოდ საწარმოო ძალთა განვითარება. დაეხშო ყველა ამისთვის ყოველივე გზა. მიუხედავად ამისა, თვითმპყრობელობა მაინც იძულებული შეიქნა რამოდენიმედ დაერღვია თავისი კოლონიალური პოლიტიკა, მუასული მეცხრამეტე საუკუნის მესამოცე წლებიდან ვითარდება ჩვენში რკი-

ნის გზა, ქალაქის მსხვილი მრეწველობა. განსაკუთრებით ბაქოს ნავთის წარმოების ზეგავლენით, იწყება აგრეთვე ქიათურის მარგანეცის წარმოება და სხვ. ამგვარად, ეკონომიური პირობები უკვე იცვლებიან ჩვენში. ერთი სიტყვით, კაპიტალიზმს მოსდევდა მუშათა კლასის წარმოშობა და განვითარება, — იმ მუშათა კლასის, რომელიც მარქსის და ენგელსის სიტყვებით, უნდა გამხდარიყო კაპიტალისტური წესწყობილების მესაფლავედ. ყველაფერი ეს ასე ხდებოდა, ამხანაგებო, მაგრამ ძველი გაბატონებული კლასები, ძველი წესწყობილება-თვითმპყრობელობა, თავად-აზნაურობა ამას თითქო ვერც კი ამჩნევდენ, ვერ ხედავდენ, რომ საზოგადოებაში იზრდებოდენ ისეთი ძალები, რომელნიც მათ ბოლოს მოუღებდენ. პირობით, ჩვენ ვხედავთ, რომ თვითმპყრობელობა, რაც დრო გადიოდა, კიდევ უფრო ავიწროვებდა საზოგადოებრივ ინიციატივას, საზოგადოებრივ თვითშეწყობას, როგორც მაგალითად ქალაქის და ერობათა თვითმართველობაში. რა თქმა უნდა, ყველა ეს თვითმართველობები არსებობდენ განსაკუთრებით სხვილ მესაკუთრეებისათვის, მემამულეებისათვის, ვაჭრებისათვის, კაპიტალისტებისათვის; მხოლოდ ესენი იღებდენ იქ მონაწილეობას. ეს არ იყო დემოკრატიული თვითმართველობა, რადგანაც მუშები და გლეხები იქიდან განდევნილი იყვენ. და წარმოიდგინეთ ასეთ „თვითმართველობასაც“ კი ამცირებდენ და ავიწროვებდენ. სამაგიეროდ აძლიერებდენ თავად-აზნაურობას. რომელსაც ანიჭებდენ სხვადასხვა შეღავათებს და უდიდებდენ უფლებებს.

ეხლა ვნახოთ რა ხდებოდა მაშინ დელსაზოგადოებაში, ე. ი. ინტელიგენციის წრეებში: მაშინდელი ინტელიგენცია სულ ერთთავად მალალ წოდებას, ე. ი. თავდაზნაურობას ეკუთვნოდა. ვიმეორებ. მე ვამბობ იმ ხანაზე, რომელიც მოყვა უშუალოდ ბატონყმობის გადავარდნას. მე ვიღებ აქ იმ ეპოქას, რომელიც განისაზღვრება დაახლოებით გასული საუკუნის მესამოცე-მეოთხმოცდაათე წლებით (1860-1900). ეს ეპოქა შეიძლება გაიყოს თავის მხრივ რამდენიმე ხანად, პერიოდად. ეს ეპოქა იწყება, ეგრედწოდებულ მესამოცე წლების მოღვაწეებით (ილ. ჭავჭავაძე, აკაკი წერეთელი, იაკობ გოგებაშვილი, ნ. ნიკოლაძე, პ. უმიკაშვილი და სხვ.). რომლებიც გარეგნულად თითქო ემხრობოდენ რუსეთის განმანათლებლების იდეებს, და ფორმალურად თანაუგრძნობდენ გლეხობის განთავისუფლებას ბატონყმური ულლიდან. მაგრამ არსებითად კი მესამოცე წლების ცნობილი წარმომადგენლები ძველ ბატონყმურ საქართველოს დასტიროდენ, მასზე ღვრიდენ ცრემლებს, მასზე მოსთქვა-

მდენ. შემდეგში, მესამოცე წლების მოღვაწეების გვერდით ხდებოდა ეგრეთწოდებული „ნაროდნიკები“, რუსეთის „ნაროდნიკების“ მიზანძვით. რომლებიც პირველ ხანებში მართლაც იზიარებდნენ ამ უკანასკნელთა უტოპიურ-სოციალისტურ შეხედულებებს, მაგრამ ჩქარა საქართველოში დაბრუნებისთანავე სრულებით ივიწყებდნენ ამ შეხედულებებს, და არსებითად ხდებოდნენ ან თავადაზნაურობის, ან ბურჟუაზიის მომხრეებათ. მხოლოდ მეცხრამეტე საუკუნის უკანასკნელ წლებში იწყება მარქსისტული მსოფლმხედველობის გამომკონერგვა. ამნაირად, თუ ჩვენ ავიღებთ საქართველოს — ერთი მხრით მეცხრამეტე საუკუნის პირველ ნახევარში და მეორე მხრით იმავე საუკუნის მეორე ნახევარში, ჩვენ აქ დიდ და ძირითად განსხვავებას დავინახავთ. დიდი ნაბიჯი არის გადადგმული წინ, იწყება ერთგვარი საზოგადოებრივი მოძრაობა, რაც თავის გამოხატულებას პოულობს უმთავრესად მწერლობაში, პრესაში, ჟურნალ-გაზეთებში. როგორც ვიცით მეცხრამეტე საუკუნის პირველ ნახევარში ჩვენში თითქმის არ იყო არავითარი პრესა, მხოლოდ მე-50 წლებში გაჩნდა ჟურნალი „ცისკარი“, რომელსაც შეუძლებელია ჟურნალი ვუწოდოთ. ბატონყმობის გადავარდნის შემდეგ ამ მხრივ საკმარისად დიდ ცვლილებას ვხედავთ. მე ჩამოგივლით რა გამოცემები არსებობდნენ იმ ხანებში, სახელდობრ 60-90 წლებში. 1863 წელს ილია ჭავჭავაძის რედაქტორობით გამოდიოდა თვიური ჟურნალი „საქართველოს მოამბე“, რომელმაც ძალიან მალე განუტევა სული. შემდეგ 1866 წლიდან გამოდის გაზ. „დროება“, ამ სიტყვის ნამდვილი მნიშვნელობით, ჯერ გ. წერეთლის და შემდეგ თანდათანობით ს. მესხის და ივ. მაჩაბლის რედაქტორობით. გაზ. „დროება“ იარსება თითქმის ორი ათეული წელიწადი (1866-1885) და დაიხურა მთავრობის განკარგულებით. გაზეთი ცდილობდა ემხილებია მაშინდელი ცხოვრების სხვადასხვა ღუხუჩირი მხარეები, ამიტომ მან საზოგადოების თვალში საკმარისად დიდი თანაგრძნობა მოიპოვა. 1869-1872 წლებში გამოვიდა ნ. ავალიშვილის რედაქტორობით ჟურნალი „მნათობი“. ამ ჟურნალს უფრო მეცნიერული ხასიათი ჰქონდა და თავის დროის კვალობაზე საკმარისად სერიოზული გამოცემა იყო. 1871-1873 წლებში გამოდიოდა კიდევ ჟურნალი „კრებული“, რომელშიაც თანამშრომლობდნენ დაახლოვებით ის პირები, რომლებიც სწერდნენ „დროება“-ში.

1877 წლიდან ილია ჭავჭავაძის რედაქტორობით იწყებს გამოსვლას „ივერია“ ჯერ ჟურნალის და შემდეგ გაზეთის სახით. „ივერიაში“ ილია ჭავჭავაძის მეთაურობით იარსება 25 წელიწადი.

(1877-1902). შეიძლება ითქვას, რომ ის ამ ხნის განმავლობაში ერთ-ნაირი მონოპოლიური უფლებით სარგებლობდა ქართულ პრესაში. მის მთავარ მიზანს შეადგენდა თავად-აზნაურობის, როგორც მიწათმფლობელთა კლასის, ინტერესების დაცვა, და ამ მიზანს ის ემსახურებოდა განუწყვეტლივ და სისტემატიურად.

მეოთხმოცე წლების დასაწყისში გამოდის ორი დროგამოშვებითი გამოცემა ქურნალი „იმედი“ (1881-1883) და გაზეთი „შრომა“. უნდა ითქვას, რომ ეს ორი გამოცემა თავისი მიმართულებით დიდად განირჩეოდა „ივერია“-„დროებისაგან“ გლეხების ფართო მასების ინტერესების დაცვის მხრით, და გაცილებით უფრო რადიკალური აზრობის ქადაგებით. მაგრამ სამწუხაროდ იმათი არსებობა ჩქარა შეწყდა, და ბურთი და მოედანი ისევ „ივერიელებს“ დარჩათ სავსებით. დასასრულ გასული საუკუნის მეოთხმოცდაათე წლებში (1893 წ.) იწყებს გამოსვლას ყოველკვირეული გაზეთი „კვალი“ გ. წერეთლის რედაქტორობით. ამ გამოცემამ და მასთან დაკავშირებულმა ჯგუფმა „მესამე დასელები“ სახელწოდებით შექმნა და ჩამოაყალიბა ჩვენში სრულიად ახალი მიმართულება — მარქსისტული მსოფლმხედველობა. ამნაირად, რამდენიმე ათეული წლების განმავლობაში საქართველოში გამოდიოდა პერიოდულ გამოცემათა საკმარისი რიცხვი, გარდა იმ გამოცემებისა, რომლებიც გამოდიოდნენ აქვე რუსულ და სომხურ ენებზე.

მეტად საინტერესოა ვიცოდეთ, თუ კონკრეტულად როგორ უდგებოდნენ ეს გაზეთები ან ქურნალები მთავარ საჭირობოროტო კითხვებს, იმათ გადაჭრას, — იმ კითხვებს, რომლებსაც იმ დროს აყენებდა ჩვენი ცხოვრება.

მე აქ სრულებით არ შეეჩერდები ილია ჭავჭავაძის „საქარველოს მოამბეზე“, რადგანაც ის მკვდარი ორგანო იყო, რომელიც არც კი ეხებოდა ნამდვილ ცხოვრებას; რაც შეეხება „დროებას“, ის, რა თქმა უნდა, საკმარისად დიდ ადგილს უთმობდა მაშინდელ ამბებს. სხვადასხვა საჭირობოროტო კითხვების გარკვევას. თუ როგორ არკვევდა ასეთ საკითხებს „დროება“, ამაზედ მე ეხლა ვერ შეეჩერდები. ამის დრო არა გვაქვს. ხოლო იმ პროგრამის დასახასიათებლად, რომელსაც ადგა „დროების“ რედაქტორი. მე მოვიყვან აქ ერთ ადგილს ს. მესხის სიტყვიდან, რომელიც მან წარმოსთქვა ამ გაზეთის არსებობის 10 წლის თავზე. აი რა განაცხადა მან, სხვათა შორის: „ჩვენ დრო-შაზე არ სწერიან არც ბატონი, არც გლეხი, არც ახალი და არც ძველი თაობა. — ეს არის დროშა ქართულილი-

ტერატურისათვის. ¹⁾ ძნელია იმის თქმა, თუ რამდენად გულწრფელი იყო ეს განცხადება. მაგრამ არსებითად ეს ნიშნავდა იმას, რომ „დროების“ რედაქციისათვის არ ყოფილა გარჩევა ბატონსა და გლეხს შორის, ჩარჩ-ვაჭრებსა და იმათ მსხვერპლთ შორის, მისთვის ყველა ესენი ერთნი არიან და რედაქცია ზრუნავდა მხოლოდ ქართული ლიტერატურისათვის. ეს მეტისმეტი გულუბრყვილობა იყო, ეს იყო არდნახვა იმის, რაც სინამდვილეში ხდებოდა ყოველ ფეხის ნაბიჯზე. მაგრამ ჩვენ ვიცით, რომ „დროება“ ხშირად არღვევდა ამ თავის მრწამსს და იძულებული ხდებოდა გამოსარჩლებოდა გაქირვებულ გლეხკაცობას მემამულეების წინააღმდეგ. მაგრამ ს. მესხი არ იყო მართალი იმაში, რომ „დროების“ დროშა თითქო ქართული ლიტერატურის დროშა იყო. არა, არსებითად „დროება“ იცავდა მემამულეებს. მას არ შეეძლო ამის აშკარად აღიარება. მაგრამ თუ „დროება“ გადაქრით ვერ ამბობდა, თუ ვის ინტერესებს იცავდა, — და ორჭოდ პოზიციაზე იდგა, ეს არ შეიძლება ითქვას გაზ. „ივერიის“ შესახებ. ის აშკარად იცავს თავადაზნაურობას, როგორც წოდებას, მის უფლებას მიწა-წყალზე, ის დგას თვითმპყრობელობის და სარწმუნოების ნიადაგზე. რასაკვირველია, ამას „ივერია“ და მისი სულის ჩამდგმელი ქავჭავაძე ხვევდენ ქართული პატრიოტიზმის სამოსელში. ამის დასამტკიცებლად საკმარისია მოვიყვანოთ აქ „ივერიიდან“ რამდენიმე უფრო დამახასიათებელი ამონაწერი.

1901 წელს „ივერიის“ 25 წლის არსებობის გამო ილ. ქავჭავაძე სწერდა შემდეგს: „25 წელი სრულდება, რაც „ივერია“ არსებობს. მის დროშაზე ეწერა დიდი ასოებით: ენა, მიწა-წყალი, სარწმუნოება. ჩვენი გაზეთის მცნება ამის შემდეგ იგივე დარჩება. მაგრამ ამ მცნებას დროთა ვითარებისა გამო სხვა ხასიათი მიეცემა, პროგრესული ელფერი დაედება. ქართველი ნელ-ნელა და თანდათანობით ევროპიელდება, აზიური ხასიათი ევროპიელზე უნდა შეიცვალოს. უწინ უმეტესად წარსულს შესტრფიალებდენ და იქ ეძებდენ იდეალს. ახლა კი წინ უნდა ვიჭკირებოდეთ და პროგრესულ მოძღვრებაში ვეძებდეთ ცხოვრების გაკვეთილებს. ჩვენი გაზეთი ცალ-კერძო მიმართულებას არ ემსახურება. ის პროგრესულ გზას დაადგება. ეგრედწოდებული დასებრივი, ანუ როგორც ეხლა ამბობენ, კლასიური მიმართულება (ხაზი რე-

¹⁾ ეს და ზოგიერთი სხვა ამონაწერები მაშინდელ ჟურნალ-გაზეთებიდან მე მომყავს გრ. ვიორგადის წიგნიდან: „საზოგადოებრივი ურთიერთობა საქართველოში“ 1864 — 1905 წ. (ტფ. 1928 წ.).

დაქციისა) ჩვენი შეხედულებით ვიწრო ბილიკით დაიარება და ამ ბილიკით მოსიარულე მთელი ერის გულსა და სულს ვერ მიაღწევს. „ივერიის“ ერთობრივ ქართველობას, განურჩევლად წოდებისა, სარწმუნოებისა (გაზ. „ივერია“ 1901 წ. № 273) ავტორი თავსა და ბოლოს ვერ ართმევს თავის ნათქვამში. იგი სრულიად ამოდ ეპოტინება ახალ გზას, გაეცროპიელებას, ეს მხოლოდ ფარისევლობა და სიცრუე იყო. მაგრამ უნდა იცოდეთ, რომ მეოცე საუკუნის დასაწყისში „ივერია“ უკვე კარგავდა ფეხქვეშ ყოველივე ნიადაგს.

იმავე 1901 წელს, როდესაც რევოლიუციონური მოძრაობა რუსეთში და კერძოდ საქართველოშიაც აშკარა ბრძოლის ხასიათსღებულობდა, „ივერია“ ერთ მოწინავე წერილში სათაურით „ქართული მიმართულება“¹⁾, სწერდა: „ბატონებო, ქართველს უნდა ჰქონდეს გარკვეული პროგრამა. ასეთი პროგრამა გვაქვს. 1-ლი მუხლი: ქართველობა აღიარებს თავის მტკიცე ერთობას და ერთგულებას რუსეთისა და ჩვენი ხელმწიფე იმპერატორისას. ეს ერთგულება ქართველებს თვით სისხლში უდგიათ“. ეს სიტყვები არ საჭიროებენ განმარტებას. აქედან აშკარად ჩანს, თუ რომელ ბანაკში იდგა „ივერია“. ის იყო თავადაზნაურობის და მონარქიის ორგანო და ემსახურებოდა იმათ მიზნებს.

საინტერესოა „ივერიის“ შეხედულება პროლეტარიატზე და საკუთრებაზე. ამის ილიუსტრაციისათვის მოვიყვანოთ აქ „ივერიიდან“ — ერთი მეტად დამახასიათებელი ადგილი. 1877 წლის „ივერიაში“ მოთავსებულია ერთი წერილი. „მუშათა ხალხის მოძრაობა დასავლეთ ევროპაში და მის გამოფიქრი ჩვენ ხალხზე“. სადაც ვკითხულობთ: „ჩვენ არ გვყავს პროლეტარიატი, და გვიხსნას ღმერთმა ამ უბედურებისაგან. ჩვენ კინტოსაც კი აქვს საკუთრება: თბახი — რომელზედაც აქვს დალაგებული ხილი, ცოტა ფული, რომლითაც შეუძლია ხილი იყიდოს, ვერცხლის ქამარი, ყველა ეს მისი საკუთრებაა, მაგრამ გაგვიჭირდება, თუ რომ ჩვენმა გლეხობამ ადგილ-მამული ადრიანად არ შეისყიდა და თუ მანამდე ქარხნები გაიმართა ჩვენში“²⁾. „ღმერთმა დაგვიხსნას ამ უბედურებისაგან“ — (ე. ი.

¹⁾ „ნაცნობი“, „ივერია“ 1901 წლ. № 116.

²⁾ „ივერია“ 1877 წ. № 42 ნ. (პრ. გიორგაძის დასახელებული წიგნი გვ. 179.

პროლეტარიატისაგანო ფ. მ.), „ჩვენში კინტოსაც კი აქვს საკუთრი ბაზა“. ამნაირად, „ივერიის“ იდეალია: უპროლეტარო ქვეყანა და კერძო საკუთრება, ე. ი. ჩვენი ქვეყნის დატოვება ნახევრად პატრიარქალურ. ნახევრად ფეოდალურ ყოფაში. მაგრამ თავის ფეოდალურ სულსკვეთებას და ნატურალური მეურნეობის შერჩენის წადილს ი. ჭავჭავაძე ამჟღავნებს კიდევ უფრო შემდეგ წერილებში: „გ უ თ ა ნ ი და ა რ ა ო ქ რ ო“, და „მ ი წ ი ს და გ უ თ ნ ი ს ძ ა ლ ა“ — („ივერია“ 1882 წ. № 7-8). პირველ იმათგანში ჩვენ ვკითხულობთ: „ხმალი და გუთანი“, და არა „ხმალი და ოქრო“.

„ხმალს და ოქროს, ამ ორ მეტოქეს დავიწყებიათ, რომ ქვეყანაზედ მაგათ გარდა არის ერთი კიდევ რაღაცა, რომელსაც, თუ არა პირველი, უკანასკნელი ადგილი არ უჭირავს ქვეყნის განაწილებაში. მართალია, ისეთი რაღაც ქედმოხრილია, ჩუმი, წყნარი, უწყინარი, ტანათ-მრუდე, მაგრამ გულით მართალი და პირადი ბრწყინვალე. იგი ხმა ამოუღებელია, ხმა გაკმედილია, ფეხ-მძიმეთ დაიარება ქვეყანაზე არც კბენს, არც ბაქაობს, არც არავის ერჩის, არავის ეცილება, და საქმობს თავისთავად; დინჯად, აუშფოთებლად, სულ მუდამ და დაუძინებლივ... ის ერთი რაღაც გუთანი“.

„აი, ამ ტეტია გუთანს შეუძლია ოქროსა და ხმალს შუა ჩადგეს და თავისებურად დინჯათ და მშვიდობიანათ უთხრას:... დიახ, ბატონებო, ჩვენი გულითადის ფიქრით ქვეყანა იმისაა, ვისაც ერთ ხელში ხმალი უჭირავს და მეორეში გუთანი... ეს ერთი მუქა ხალხი რამ შეგვინახნა? ხმალმა თუ გუთანმა... ჩვენი ერი რომ დედამიწაზე შერჩა და დედამიწა ერს—ეგ იმიტომ, რომ ერთ ხელში ხმალი გვეჭირა და მეორეში გუთანი, დასაბამიდანვე დღემდე. ეს ეცვიქნებოთ შემდეგშიც, თუ ეგ ორი უძლეველი ძალღონე ერთის სიმკვიდრისა ხელთგვექნება“¹⁾.

„დიახ, ბატონებო, ჩვენი ფიქრით, ქვეყანა იმისაა, ვისაც ერთს ხელში ხმალი უჭირავს და მეორეში გუთანი...“.

„გუთანი, ქართველებო, გუთანი, და ხმალი იყოს ფორი მისი, თავი და ბოლო აქ არის, დამიჯერეთ. წყალი წავლენ და წამოვლენ, ქვიშანი დარჩებიანო. ნათქვამია, ქვეყანა იმისაა, ვინც მი-

¹⁾ (ი. ჭავჭავაძე „ივერია“ 1881 წ. № 11) იხ. გრ. გიორგაძის წიგნი „საზოგადოებრივი ურთიერთობა საქართველოში“ გვ. 110.

წაზე ფეხდადგმულია და მიწას ამოქმედებს ხ მ ლ ი ს მ ფ ა რ ვ ე ლ რ ბ ი ს ქ ვ ე შ ე ო .

აჲ, ამხანაგებო, მათი დროშა. საუკუნოების განმავლობაში ასე ვიყავით: ხმალი ექირა თავადაზნაურობას, გუთანი გლახაკობას და ეხლაც ასე უნდა დარჩეს! ე. ი. არაფერი შეცვლილა, თამარის დროიდან, ერეკლეს დროიდან არაფერი არ შეცვლილა, ყველაფერი დარჩენილა ისე, როგორც იყო ძველად. თითქოს არაფერი არ მომხდარიყოს ქვეყანაზე, ისე ოცნებობს „ივერია“ და მისი სულის ჩამღვმელი.

ამასვე იმეორებს ილია ჭავჭავაძე 1882 წელს წერილში „მიწის და გუთნის ძალა“ („ივერია“, 1882 წ. № 7-8). „კიდევ ვიტყვი, რომ ჩვენი ძალ-ღონე, ჩვენის ცხოვრების და ვინაობის ბურჯი, ჩვენი მკვიდრი და უტყუარი შემნახველი, ჩვენი სიკეთე და სიმდიდრე—მიწა და გუთანია, რომელსაც ეს ორი საგანი ხელთ შერჩენია, ამას თავი იმდენად წეუნახავს, რომ შეუძლიან თავმომწონეობთ სთქვას: მე ერი ვარ და მკვიდრი ბინა მაქვს სადღეისოდაც და სამერმისოდაც, სხვა ყოველი ფუჭია და წარმავალი... საქმე მიწაა და გუთანი... დიდს ისრაილს, დიდს საბერძნეთს, დიდს რომს ამით მოელო ბოლო“, (ე. ი. ალბად იმიტომ, რომ იმათ დაჰკარგეს მიწა და გუთანი. ფ. შ.).

„ერი, ვაჭრობაზე მიქცეული, დარღვეულია, დაქსაქსული, გაფანტულია... ამიტომ საპოლიტიკო მოქმედებისათვის იგი ღონემიხდილია... ისტორია მარტო იმ ერს ეკითხება, რომელსაც მიწაზე ფეხი უდგას და ხელი გუთანს უვლია“...

თქვენ ხედავთ, თუ როგორი მჭერმეტყველობით და თავგამოდებით იცავს ი. ჭავჭავაძე პატრიარქალურ-ფეოდალურ წესწყობილებას, ე. ი. არსებითად თავადაზნაურობას და მის ინტერესებს. მართალია, ისტორიული განვითარების ლოლიკა დაუნდობლად აქარწყლებდა ყველა მის მიერ წამოყენებულ დებულებას, მაგრამ ამას იგი თითქო ვერც კი ამჩნევდა. პირიქით, 10 წ. შემდეგ როცა ეკონომიურმა განვითარებამ კაპიტალიზმის გზით ვებერთელა ნაბიჯი გადადგა წინ, რამაც საქართველოს თავადაზნაურობის ეკონომიური მდგომარეობა უფრო მეტ საფრთხეში ჩააგდო. „ივერია“ სწერდა: „საქართველოს თავადაზნაურობა წელში მხოლოდ მაშინ გაამაგრდება, როდესაც თავის მამულს გაიხდის უმთავრეს წყაროთ თავისი ეკონომიურ კეთილდღეობისას, ზნეობრივ (?) და გონებრივ განვითარებას“. (იხ. გრ. გიორგაძის დასახ. წიგნ. გვ. 435).

აქედან თქვენ შეგიძლიათ დაინახოთ, თუ როგორი იყო გაზ. „ივერიის“ პროგრამა, ან თუ რას ქადაგებდა ის. სხვანაირად არ შეიძლებოდა იმ თავადაზნაურული და ფეოდალური სულისკვეთებით განწყობილი ინტელიგენციის მხრით, რომელიც ილია ჭავჭავაძის მეთაურობით სათავეში ედგა ამ გაზეთს. სავალალო მხოლოდ ის იყო, რომ „ივერიამ“ შესძლო ამავე გზაზე დაეყენებია ახალგაზრდობის ერთი უფრო რადიკალურად განწყობილი ჯგუფი, რომელიც ერთ დროს რევოლიუციონურად და სოციალისტურადაც იყო განწყობილი რუსეთის ნაროდნიკების ზეგავლენით (ალ. ნანეიშვილი, გ. ლასხიშვილი, სტ. ჭრელაშვილი და სხვ.). ახალგაზრდობის ეს ჯგუფი მოექცა „ივერიის“ გამათახსირებელ გავლენის ქვეშ. ამის საილიუსტრაციოდ საკმარისია მოვიყვანოთ აქ რამოდენიმე ამონაწერი ალ. ნანეიშვილის წერილებიდან. აი, რას სწერდა იგი 1887 წელს:

„უპირველესი საგანი ჩვენი მაღალი წოდებისა, როცა მისი სავალი გზა შეიცვალა. ის იყო, რომ როგორმე თავის არსებობა დაეცვა, თავისი ცხოვრება სხვის გარჯაზე დაემყარებია; უამისოდ მისი რჩენათითქმის, რომ შეუძლებელი იყო. ერთი სიტყვით, ახალი ცხოვრების დასაწყისშივე ჩვენი მაღალი წოდება მოგვეგონებდა იარაღ-აყრილს მხედარს, რომელსაც პირი მოუქცევია წარსულისაკენ და მერმისისათვის კი — ზურგი შეუბრუნებია... იგი წოდება უნდა შესდგომოდა სამშვიდობო წრომასა და მეცადინეობას არამარტო თავის საკუთარ კეთილდღეობისათვის, არამედ ერის მრავალკეცად წარმატებისათვის. იგი უნდა შექმნილიყო თავისი ქვეყნის სანათურად. ამ სახით, ამ სამშვიდობო გზაზე ერისათვის არავითარი ღვაწლი არ მიუძღვის, პირიქით, დანარჩენს, ნაწილს ერისას თითქმის წინ გადაელობა კიდევ... რამოცელის ამ წოდებას, თუ რომ ახალ გარემოებათა დამკვიდრების შემდეგ, ისევ უქმად დაიკარგა და ახალს დროს ვერ შეუფერა თავის ყოფა-ცხოვრება“. (გაზ. „ივერია“ № 135, 1887 წ.).

აქ აშკარაა, თუ რა, ან ვისი ბედი. ვისი კეთილდღეობა აწუხებდა ალ. ნანეიშვილს: დაბეჩავებული და გაძვალტყავებული გლეხკაცობის, თუ თავადაზნაურობის?

სავლისხმეოა, რომ იგივე ავტორი კვლავ უბრუნდება ამავე საკითხს და ამბობს: „თუ რას წარმოადგენს ჩვენი თავადაზნაურობა, რა საზოგადოებრივ ძალას შეიცავს იგი და რა ადგილი უჭირავს ჩვენს ყოფა-ცხოვრებაში. — მკითხველი დამეთანხმება, რომ ეს საგანი მეტად ღირსშესანიშნავია, რადგანაც იგი წვდება ისეთ

რიცხვთ დიდსა და ზოგიერთ უპირატესობით აღჭურვილს წოდებას, როგორც ჩვენი თავადაზნაურობაა. მით უფრო შესანიშნავია, რადგანაც იგი სწვდება ისეთს რიცხვს დიდსა და ზოგიერთ უპირატესობით აღჭურვილის წოდებას, როგორც ჩვენი თავადაზნაურობაა. მით უფრო შესანიშნავია ეს საგანი, რომ იგი წოდება დღესაც ფერსა და მიმართულებას აძლევს ჩვენს ცხოვრებას და უქვევლია, ჯერ კიდევ დიდხანს იდგომება ჩვენი ცხოვრების სათავეში, ე. ი. ჩვენი ბედი და უბედობა მასზე არის და იქნება დამოკიდებული და. უქვევლია იგი მრავალ განსაცდელს და უბედურებას შეგვამთხვევს, თუ რომ იმავე მდგომარეობაში დარჩა, რა მდგომარეობაშიც დღეს იმყოფება, თუ იგი არ მოიწადინებს, რომ ფერი და ხასიათი „ზეიცვალოს და ამნაირად დროსა და ვითარებას შეუფარდოს თავის ცხოვრების გზა“-ო, როგორია ეს „ახალი გზა“? აშკარაა, ეს ახალი გზა არის ვაქრობა და მრეწველობა. როგორც ხედავთ, ავტორი აფრთხილებს არა მარტო თავადაზნაურობას, არამედ მთელ საზოგადოებას იმის თაობაზე, რომ თუ თავადაზნაურობის ეკონომიური მდგომარეობა არ გაუმჯობესდა, იმ შემთხვევაში დიდი უბედურება მოელის მთელ ქართველ ხალხსო. აქედან მაშინდელ მკითხველს ის დასკვნა უნდა გამოეტანა, რომ თავადაზნაურობა თვითონ საშინელ გაჭირვებას განიცდიდა და ამიტომ რომელიმე სხვა კლასი. მაგ., გლეხკაცობა უნდა მიშველებოდა მას დასახმარებლად, რომ იგი დალუპვისაგან დაეხსნა. და ამას სწერდა არა სხვა ვინმე, არამედ ალ. ნანეიშვილი, ერთ დროს რუსეთის ნაროდნიკების მიმდევარი.

აქვე უნდა აღინიშნოს ერთი გარემოება, სახელდობრ, აი, რა „ივერიაში“ ხანდისხან და ძლიერ იშვიათად იბეჭდებოდნენ ისეთი წერილები, რომელთაც ერთნაირი დისონანსი შეჰქონდათ ამ გაზეთის პროგრამაში, როგორც, მაგ., წერილები გ. მაიაშვილის, გ-ნ მოსულის (ი. ვ. ჯაბადარის), ანტ. ფურცელაძის და სხვ. ეს მართალია, მაგრამ, თავისთავად იგულისხმება, რომ ამ წერილებს ოდნავაც არ შეეძლო გაზეთის მიმართულების შეცვლა ან შესუსტება. ყველაზე უფრო დამახასიათებელი იყვნენ ამ შემთხვევაში გ. მაიაშვილის (ზდანოვიჩის) წერილები. მაიაშვილს იმ დროს დიდი რევოლიუციონური წარსული ჰქონდა. მან მესამოცდაათე წლების „ნაროდნიკულ“ მოძრაობაში საკმარისად დიდი როლი ითამაშა (1874-78 წ.); იგი გასამართლებული იქნა 50-ის პროცესში, და გადაუწყვი-

ტეს კატორლა. კატორლიდან დაბრუნების შემდეგ, 1882 წელს იგი „ივერიაში“ ათავსებს წერილს სათაურით: — „წერილი ქართველ საზოგადოების მიმართ“, რომელიც თავდებოდა იმით, რომ იგი ურჩევდა მაშინდელ საზოგადოებას, ე. ი. თავდაზნაურობას და ქალაქის თვითმართველობებს, შეეგროვებიათ სტატისტიკური მასალები ხალხის ეკონომიური ცხოვრების შესასწავლად. ეს წერილი მოწმობდა მხოლოდ იმას, რომ მისი ავტორი სწყვეტდა ყოველივე კავშირს თავის რევოლიუციონურ წარსულთან. მას რევოლიუციის აღრავფერი შერჩენოდა. იგივე მიააშვილი 1891 წ. იმავე „ივერიაში“ სწერდა: „ჩვენს ცხოვრებაში ამ 10 და 20 წლის განმავლობაში დიდი ცვლილება მოხდა. ხდება ძირიან-ფესვიანად ნგრევა, ძველისა და მოვლინება ახლისა. იცვლება საფუძველი ერის ცხოვრებისა და იბადება სრულიად ახალი საზოგადოებრივი წესწყობილება. ისპობა ძველებური საფუძველი, ისტორიული ცხოვრებისა და მის მაგიერ ჩნდება და იბადება ახალი მასალა, რომლისაგანაც უნდა აგებულ იქნას სამერმისო შენობა ქვეყნის წესწყობილებისა. მართალია, ძველებურად აღარ ისმის არც ქეჭა-ქუხილი, არც ჩხარა-ჩხური თოფ-იარაღისა, არც ტირილი და გოდება ერისა, მაგრამ მაინც იმ ღრმა ცვლილებებს, რომელიც ემჩნევა ჩვენს ცხოვრებას მეტად დიდი და მრავალგვარი შედეგი მოჰყვება ზემდეგში. ჩვენმა ინტელიგენციამ უნდა აართვას ალღო ამ დღევანდელ საისტორიო ვითარებას, ის მოვალეა შეეწიოს და გააგებოს ქვეყანას ახალი წყობილება ცხოვრებისაო“. მაგრამ რაში იხატებოდა ეს ცვლილება, რომელი საზოგადოებრივი კლასი ახდენდა მას, — ყველა ამაზე ავტორი სდუმდა. უამისოდ ეს იყო მარტოოდენ განყენებული მსჯელობა, მოკლებული თითქმის ყოველივე მნიშვნელობას, ამიტომ ასეთი წერილის მოთავსება „ივერისათვის“ არავეითარ დაბრკოლებას არ შეადგენდა. სამაგიეროდ „ივერის“ მაშინდელი ნაფიცი პუბლიცისტები: ლალი (გ. ლასხიშვილი) და ვ. წ. (ვასილ წერეთელი), ილია ჭავჭავაძესთან შეხმატკბილებულნი ამტკიცებდნენ, რომ ჩვენში მეცხრამეტე საუკუნის მიწურულში ყოველივე ძველებურად იყო, არ იყო არც კაპიტალიზმი, არც ბურჟუაზია და არც პროლეტარიატი.

ჩვენში კაპიტალისტური წესწყობილება არა თუ არ არსებობს. სწერდა „ივერიაში“ 1895 წელს ლალი, პირიქით, ჩვენი ეკონომიური მდგომარეობა ხელს უშლის მის დამყარებას, რადგან ჩვენში არც კაპიტალია და არც პროლეტარია. ამიტომ „დღეს დროთა-ვითარების გამო ჩვენ ყველანი შევადგენთ ერთს პარტიას ერთის აზრით გამს-

კვალულსაო“¹⁾. ახლა ყური დაუგდეთ რას სწერდა იმავე წელს „ივე-რიაში“ ვ. წ. (ვ. წერეთელი). — „მართალია, კაპიტალიზმმა უკვე მოხვია ჩვენს ხალხს თავისი ძლიერი ხელები, ბევრად შესცვალა ჩვენი ეკონომიური, ზნეობრივი და გონებრივი ვითარება, მაგრამ ჩვენ ხალხს ჯერ ფეხი მაინც კიდევ ნატურალურ წარმოებაში უდგია... თუ ჯერ ცოცხალი ვართ, ეს იმას უნდა მივაწეროთ, რომ ჯერ კიდევ მარჯვეთ ხელი ჩაგვიკიდებია ნატურალურ წარმოებისათვის, რომ ნატურალისტურ წარმოების სამფლობელოდან არ გამოვსულვართ და არც საჭიროა, რომ გავიდეთ ჯერ-ჯერობით“—ო. — („ივერია“ 1895 წ. № 75). აი როგორ მსჯელობდა ეს ხალხი, რანაირ წაჯექ-უკუჯექობას ჩადიოდა. ისინი ამ ხანებში უკვე გარიყული იყვენ ცხოვრებისაგან. განა ისინი არ ხედავდნენ, რომ ცხოვრება იცვლებოდა, მაგრამ მათ არ შესწევდათ გამბედაობა სინამდვილესთვის პირდაპირ შეეხედნათ, ეს ხალხი იჩენდა უკიდურეს ჯიუტობას, მას აშინებდა ყოველივე ახალი, არა თუ რევოლიუცია. ისინი დამონებულნი იყვენ თავადაზნაურული იდეოლოგიით.

თუ ავიღებთ დანარჩენ პერიოდულ გამოცემებს, როგორც, მაგ. „მნათობს“, „იმედს“ და „შრომას“, ამ მხრით იმათსა და „ივერიას“ შორის დიდ განსხვავებას ვნახავთ. უმთავრესი განსხვავება მათ შორის იმაში მდგომარეობს, რომ ისინი არა თუ არ იზიარებდნენ „ივერიის“ თავადაზნაურულ იდეოლოგიას, არამედ რამდენადაც მათ გარემოება ხელს უწყობდა, ისინი ეწინააღმდეგებოდნენ თავად-აზნაურულ იდეოლოგიას და წინ აყენებდნენ მშორმელი ხალხის და განსაკუთრებით დაჩაგრული გლეხკაცობის ინტერესების სამსახურს. ზოგიერთ შემთხვევაში ისინი ეხებოდნენ სოციალიზმის საკითხებს, მაგრამ, სამწუხაროდ, ამ მხრით ისინი იმყოფებოდნენ უტოპიური იდეების გავლენის ქვეშ. იმათი შეხედულებით ქვეყანაზე ბედნიერების განსახორციელებლად სრულებით არ იყო საჭირო რევოლიუციის მოხდენა, პირიქით, საჭირო იყო რევოლიუციის თავიდან აცილება.

ასე, მაგ., უფრონალ „მნათობში“ 1870 წელს მოთავსებულია მოს. ქიქოძის წერილი, რომელშიაც ავტორი სწერს შემდეგს: „ხალხის კეთილმდგომარეობას ყავს ერთი დიდი მტერი, რომელიც ღუპავს და აღშფოთებს იმას. ევროპის ხალხმა გამოსცადა და ეხლაც სცდის ამ მტრისაგან მიყენებულ ვაი-ვაგლახს, მე ვლადპარაკობ პროლეტარიატზე (სიღარიბეზე). რისგან წარმოსდგება ეს და რაში მდგომარეობს? ეს ქირი

¹⁾ იხ. დასახ. წიგნი, გვ. 431.

წარმოსდგება ერთმანეთის დაუდევნელობისაგან. ერთნაირ თავისმოყვარეობისაგან, რომელსაც ეძახიან ეგოიზმს, ერთი მეტად შიდადღება, მეორეს კი მეტად ნაკლები აქვს. ერთმა არ იცის რა უყოს თავის სიშიდადს, მეორეს კი არა აქვს საქმელი ლუკმა... ჩვენთვის დიდი ბედნიერება იქნება, რომ სიღარიბის (?) აცილებას ეხლავე შეუდგეთ, მაგრამ ვის შეუძლია ეს საქმე იკისროს და ითავოს? ახალ თაობას, უმეტესად ნაბატონარებს. ვიტყვი ორიოდ სიტყვას, მეტი საფიქრებელი არ არის: გლეხები არ უნდა დააგდონ უმიწოლაო“. („მნათობი“ 1870 წ. № 1).

თქვენ ხედავთ, რომ ამ სიტყვების ავტორს თითქო აწუხებს ბურჟუაზიული საზოგადოების დაყოფა შიდადღებად და ღარიბებად, მაგრამ იგი ხალხის კეთილდღეობის მტრად სთვლის პროლეტარიატს (ე. ი. ქალაქის მუშათა კლასს ფ. მ.) და არა ბურჟუაკაპიტალისტებს. ავტორი უდიდეს წიშს გრძნობს პროლეტარიატის წინაშე. ალბად პარიზის მუშების აჯანყების ზეგავლენით 1848 წელს. ავტორი წინდაწინვე შიშობს, რომ ეს არ განმეორდეს საქართველოში და ამიტომ ურჩევს ქართველ მემამულეებს „უმიწოდნულ და აგდებთ გლეხებს“. ასეთი რჩევა ან სრული გულბრყვილობა იყო ან თვალთმაქცობა. რომელი ნაბატონარი, რომელი მემამულე ან თავადი გაუგონებდა ავტორს. საერთოდ ეურნალ „მნათობს ბევრი კარგი სურვილი და განზრახვა ჰქონდა, მაგრამ, საუბედუროდ, ის სოციალ-ეკონომიურ საკითხში სრულ გაურკვევლობას იჩენდა. ამ მხრით მეტად დამახასიათებელია ზურაბ მოენიძის (ანტონ ფურცველადის პსევდონიმი. ფ. მ.) წერილი, სათაურით „სალტოლელო“ („მნათობი“ 1871 წ., № 1), სადაც ჩვენ ვკითხულობთ: „ერთი სიტყვით, ყოველ ნაბიჯზე, რამდენადაც კაცი ფეხს გადაადგამს იმის საცხოვრებლად არის საჭირო სწავლა, ცნობა და გამოცდილება... იქ სადაც ცოდნა არ არის, რაკი არ იციან ბუნების მოხმარება, რამდენად ხალხი მრავალდება, იმდენი უფრო ბევრი რჩებიან ულუკმაპუროდ... განათლებულ ქვეყნებში დიდი ხანია შესდგომიან საქმისა, შრომისა და საცხოვრებლის საზოგადოებაში თანასწორ განაწილების გამოკვლევა. მეტის-მეტმა ეკონომიურმა და საზოგადოებრივმა უწყესობებამ დაჰბადა ის საშინელი უბინაო და მშიერი ხალხი, რომელსაც ხედავთ ჩვენს დასავლეთ ევროპა-

ში“. საფრანგეთში რამდენიმე თვით რევოლუციით დაეცა მრავალი ეკონომიური და საზოგადოებრივი უთანასწორობა და უწყესობა...”

შემდეგ ავტორი ლაპარაკობს რობერტ ოუენის, ფურციეს, სენსიმონის და ბაბეფის მოძღვრებაზე, იგი იზიარებს იმათ უტოპიურ სოციალიზმს და იმავე დროს აღნიშნავს, რომ ევროპაში მუშათა შორის ფეხს იკიდებს სხვადასხვა ასოციაციები და ამხანაგობებიო. აქ იგულისხმებოდა ალბათ ნეტარხსენებული შულცე დელიჩის ქადაგება მუშათა ასოციაციებზე და ამხანაგობებზე, რომელთა საშუალებით იგი ლამობდა მუშათა კლასის დახსნას კაპიტალიზმთან ბრძოლაში.

უნდა ვიგულისხმოთ, რომ ასეთ ასოციაციებს და ამხანაგობებს ჩვენში კიდევ ყავდა იმ დროს მომხრეები. ამათგან ჩვენ აქ უნდა მოვიხსენოთ გრ. თარხან-მოურავი, რომელიც თავის წერილებს ათავსებდა გაზეთ „დროებაში“. ჯერ კიდევ 1869 წელს დასახელებული ავტორი ეხებოდა რა ამ საკითხს, სწერდა: „ნამდვილი სიმდიდრე, როგორც კაცისა, ისე ხალხისა, მდგომარეობს საკუთარ შრომაში. ფული არის მხოლოდ შეამავალი ნივთი. საკუთრად ფული არ უმატებს არაფერს ხალხის სიმდიდრეს, თუ ხალხში შრომა არ არის მოძრაობაში. — სიმდიდრე ხალხისა მდგომარეობს მომეტებულ გონების გახსნაში, სხვადასხვა საჭიროების ნივთების მოპოებაში... ჩვენ იმ ნივთს კი არ უნდა ვაფასებდეთ, რომელიც ვაეკეთეთ; უნდა დავაფასოთ მხოლოდ ის შრომა, რომელიც საჭიროა ნივთის გასაკეთებლად. მაშასადამე, ნივთის დაფასების დროს ჩვენ მხედველობაში უნდა გვქონდეს მხოლოდ შრომა. ამის მიზეზით მეტი დივიდენდი უნდა ერგოს მხოლოდ შრომას, ვიდრე ფულს. ეს პრინციპი უნდა იქნეს მიღებული ასოციაციაში, როდესაც ეს პრინციპი მიღებული იქნება, ე. ი. ფულის უფლება დაეცემა და იმის ადგილს დაიკავებს შრომა, მაშინ ჩვენ ქვეყანაში არ იქნება ის ექსპლოატაცია, დამონება ლარიბი კაცებისა კაპიტალისტებისაგან, რომელსაც ხშირად ვხვდებით ევროპაში. ასოციაციაში ყველას აქვს საზოგადო ინტერესი. რომელიც მოითხოვს საზოგადო შრომასო“. („დროება“ 1869 წ. № 22. იხ. გიორგაძის წიგნ. გვ. 394-395). ამ სიტყვებიდან ჩანს, რომ ავტორი თითქო რამდენიმედ გაცნობილი ყოფილა კარლ მარქსის თეორიასთან, შეიძლება სხვა ავტორების (მაგ. ფერ. ლასალის) მეშვეობით, მაგრამ მარქსის თეორიის კაპიტალის შესახებ იგი თავისებურად განმარტავს. როგორც არ უნდა იყოს, ავტორი ლაპარაკობს შრომის ექსპლოატაციაზე, ლარიბი ხალხის დამონავეებაზე კაპიტალისტებისაგან, მაგრამ

მას სრულიად არ ესმის კლასობრივი ბრძოლა და მით უფრო სრულიად აღიარებული რევოლუციის აუცილებლობა და ამიტომ მუშათა კლასის ხსნას იგიც მხოლოდ ასოციაციის სახელით ხედავს.

თავის შეხედულებას, როგორც კაპიტალზე, ისე შრომაზე და აგრეთვე იმ ურთიერთობაზე, რომელიც უნდა დამყარდეს მათ შორის ავტორი უფრო ვარკვევით განმარტავს მეორე წერილში, სადაც იგი ამბობს: „შრომა და კაპიტალი შეერთებული უნდა იყვნენ, ე. ი. უნდა სჩანდეს მათ შორის კავშირი, თანასწორობა“—ო, „კაცობრიობის ყოველმხრივ წარმატება მოითხოვს, რომ შრომა ხალხისა, ან საზოგადოებისა ისე იხარჯებოდეს, რომ შედეგი შრომისა იყვეს მომავლისათვის სასარგებლო... კაპიტალი შესდგება მხოლოდ მაშინ, როდესაც ორივე გამამდიდრებელი ელემენტები (კაპიტალი და სხვ.) შეერთდებიან და ამ შეერთების რეზულტატი არის სასარგებლო ნივთი ყველასათვის საზოგადოდ“.

„ამ ორ გამამდიდრებელ ელემენტებს შუა არ უნდა არსებობდეს ის ბრძოლა, რომელსაც ვხედავთ ეხლანდელ დროს სხვადასხვა სახელმწიფოებში. მე ვამბობ იმ ბრძოლაზე, რომელიც ვაფრცხვანებულთა კაპიტალის და შრომის შუა, რადგან მათ შორის არ იპოვება თანასწორობა, რადგან ყოველი რეზულტატი შრომისა—კაპიტალი გადადის კაპიტალისტის ხელში და მშრომელს კი არა რჩება რა, გარდა მცირედი შრომის ფასისა, ამის მიზეზით მთელი კაპიტალი გროვდება მხოლოდ რამდენიმე პირის ხელში და დანარჩენი, უმთავრესი საზოგადოებისა, რჩება ცარიელ შრომის იმედით... მუშა დამოკიდებულია კაპიტალისტისაგან, მუშა ებრძვის კაპიტალისტს ევროპაში, მაგრამ კაპიტალისტი დიდხანს გაძლებს გაფიცვის დროს, ამის მიზეზი ისაა, რომ შრომა დამოკიდებულია კაპიტალისტისაგან... შრომა და კაპიტალი შეერთებული უნდა იყვნენ, ე. ი. უნდა სჩანდეს მათ შუა კავშირი, თანასწორობა“... ეს ევროპის ქვეყნების შესახებ. რაც შეეხება ჩვენ ქვეყანას ავტორი ასე ამბობს: „ჩვენი ქვეყანა მოგვცემს უკეთეს ნაყოფს, თუ მიწის პატრონსა და გლეხკაცებს შუა აღმოჩნდა ურთიერთი შემწყობა... ჩვენი კუთილდღეობისათვის საჭიროა ურთიერთის თანაშემწეობა, მშრომელებისა და მიწის მეპატრონეებისა... საჭიროა ასოციაცია, ამხანაგების—დაარსებაო. („დროება“, 1870 წ. № 6-8, აგრეთვე 1871 № 27. იხ. გრ. გიორგაძის შიგნი, გვ. 395-396).

ამნაირად გრიგოლ თარხან-მოურავი ჯერ კიდევ გასული საუკუნის მესამოცდაათე წლების დასაწყისში აყენებდა საზოგადოებაში ეკონომიური უთანასწორობის მოსპობის საკითხს. მისი აზრით შეიძლებოდა კაპიტალი და შრომა, და აგრეთვე მიწისმფლობელი და მიწის მუშა ერთ და იმავე პიროვნებაში ყოფილიყვნენ შეერთებული. მაშინ მოისპობოდა ის ბრძოლა, რომელიც ხდებოდა და ხდება დღესაც კაპიტალისტებსა და მუშებს შორის, და ამრიგად დამყარდებოდა სრული თანასწორობა, ავტორი იზიარებდა იმ უტოპისტების შეხედულებას, რომლებიც ცხოვრობდნენ მეცხრამეტე საუკუნის პირველ ნახევარში (რობერტ ოუენ, სენ-სიმონი და ფურიე). ამათი იდეების ქადაგება მეცხრამეტე საუკუნის მესამოცდაათე წლებში უკვე გვიანდა იყო. ამას ახლა ავტორი უმატებდა ასოციაციების, ე. ი. სხვადასხვა ამხანაგობების დაარსებას მუშათა კლასის მდგომარეობის გასაუმჯობესებლად. გაივლის ორი ათეული წელიწადი, და ასეთ ამხანაგობებს კიდევ გამოუჩნდებიან ჩვენში დამცველები, მაგრამ უფრო გამარტივებული სახით, როგორ მაგ., დ. მაჩხანელი თავისი დებო-კასებით და სამომხმარებლო ამხანაგობებით.

მაგრამ ასე იყო, თუ ისე მესამოცდაათე წლების დასაწყისში ჩვენს პრესაში თქვენ შეხედებოდით ისეთ წერილებს, რომლებიც ეხებოდნენ სოციალ-ეკონომიურ ურთიერთობათა ძირითად საკითხებს. მართალია, როგორც ჩვენ ზევით დავინახეთ, აქ დიდი გავუგებრობა სუფევდა, დიდ შეცდომებს ჰქონდა ადგილი, მაგრამ საგულისხმეოა ის, რომ ამ მეტად სერიოზულ და უაღრესად საყურადღებო საკითხების თეორეტიული განხილვის ცდა ხდებოდა. შემდეგ კი რამდენიმე ხნის განმავლობაში ასეთ ცდებსაც აღარ აქვს ადგილი. მხოლოდ მეოთხმოცე წლების დასაწყისში კვლავ იღვიძებს საზოგადოებრივი აზროვნება. ქართულ პრესაში ჩვენ ვამჩნევთ ახალ აზრებს, ახალ მიმართულებას, რომელიც უპირდაპირდება „ივერია“ — „დროების“ გაცვეთილ და დრომოკმულ შეხედულებებს. ეს მოხდა განსაკუთრებით ორი ახლად დაარსებული პერიოდული გამოცემების: ჟურნალ „იმედის“ და გაზ. „შრომის“ წყალობით. „იმედი“ გამოვიდა 1881 წელს და იარსება დაახლოვებით სამი წელიწადი. ამ ჟურნალში მონაწილეობდნენ და თანამშრომლობდნენ, როგორც რუსები იტყვიან, ნამდვილი „რაზნოჩინცები“, ე. ი., ისეთი პირები, რომლებიც გამოსული იყვნენ არა თავადაზნაურული წრიდან, არამედ ხალხის დაბალი ფენებიდან, გლეხობიდან, დაბალი სამღვდლოებიდან და სხვ. ამიტომ იყო, რომ აკაკიმ ამ ჟურნალს უწოდა მღვდლებისა და დიაკვნების შვილების

ჟურნალი და ჟურნალის გამოცემის შესახებ სთქვა — „იმედი გამო-
ხოხორიკდაო“. „იმედი“ იცავდა გლეხების ინტერესებს. ეს ჩანს ყვე-
ლა წერილებიდან, რომლებიც ამ ჟურნალში იბეჭდებოდნენ. სხვათა-
შორის დამახასიათებელია, რომ პროგრამის მაგიერ პირველ ნომერში
მოთავსებულია ერთი ლექსი, რომელიც იმდენად საინტერესოა, რომ
საკვიროდ მიმაჩნია მოვიყვანო აქედან რამდენიმე ადგილი:

„მამა მყავდა მიწის მუშა,
დედას მე არ მოვსწრებოვარ...
დაბრძვეებას სისაწყულსა
თვის უბეში გავუზღივარ“...

„ამ ყოფაში მე მომესმა,
რომ მოსდინართ თქვენ იმედით“.

„ესთქვი, რომ სწორედ ის იჭნება
დანაგრულთა გამომხსნელი, —
წმინდა ვინმე, თვით ზეცისგან
სწორე სიტყვის გამგონელი“.

„ფიცი გვაქვს, რომ ბოროტებას
მეხათა და მედგრათ ვეკმნათ,
სიშართლის ხმა ავამაღლოთ,
ერთობა და ძმობა შევეკრათ“.

„პატიოსან მუშას ყველგან
ფიცი მივსცეთ, ავამაღლოთ,
ენა დიდი, საქმე მრუდი
განვსდევნოთ და გავაწყალოთ“.

„იმედი“ ეკამათება „ივერიის“ და რამდენადაც შეიძლებოდა ამ-
ჟღანებდა „ივერიის“ პოზიციას გლეხების საკითხში. ჩვენ ვიცით,
რომ „ივერია“ მუდამეამ ამტკიცებდა, რომ გლეხაკობა არავითარ
გაპირვებას არ განიცდისო. „იმედს“ მოყავდა „ივერიის“ შეხედულე-
ბა ამ საგანზე და სწერდა: „გლეხს თოკი აქვს ყელში მოპირებული“
და ჩვენი ლექსებიდან უნდა იკრებოდნენ, რომ მათი ბედნიერად რაცხს,
თუმცა არწმუნებს, რომ მაშინ კიდევ უბედნიერესი იყო, როცა ხელ-
ფეხში ბორკილიც გაყრილი ჰქონდა, როცა სულის მეტი საკუთრება
არ გააჩნდა, როცა მისი მოკვლა ძაღლის მოკვლა-
ზე უფრო იაფად და უჯდებოდა ყოველ „დიდ-
კაცს“. ხედავთ, რომ მებატონის გადასახადის გარდა ჩვენ გლეხს
საზოგადო და სახელმწიფო გადასახადიც არ აკლია, მაგრამ ჩვენი ახ-

ლანდელი ლიტერატურა ნაცვლად იმისა, რომ საზოგადოებისათვისაც და მმართველობისათვისაც გლეხობის ნამდვილი ეკონომიური მდგომარეობა დაენახებია, გვარწმუნებს, რომ ჩვენებური გლეხი ბევრად უფრო მდიდრათა სცხოვრობს, ვინემ ეგონათ“ („იმედი“ 1881 წ. № 1. გიორგაძის წ. გვ. 406). იმავე ნომერში თუმცა მოკლედ, მაგრამ მეტად მკაფიოდ ასეა დახასიათებული მაშინდელი გლეხაკობის მდგომარეობა: „გლეხაკო, იმუშავე ექვსი დღე, იწურე შუბლზე ოფლი, შეინახე ჯერ მთავრობა, მაღალი წოდება, ათასი მუქთა ხალხი, მერე ცოტაოდენი შენთვისაც გადადე, რადგან შენ ცოდო ხარ მშვიერი არ მოკვდეთ“. „იმედი“ თავის არსებობის დროს ააშკარავებდა და ფარდას ხდიდა „ივერიის“ და „ივერიელების“ ყალბ პოზიციას საერთოდ და განსაკუთრებით გლეხების საკითხში. ამ მხრით მას უთუოდ საკმარისად დიდი დამსახურება მიუძღვოდა. ამიტომაც იყო, რომ დაცინვის მიზნით მოწინააღმდეგეებმა „იმედი“ ტ ე ტ რ ი ა თ ა მ ო ტ რ ფ ი ა ლ ე ბ ი ს“ სახელწოდებით მონათლეს, და ამით თავს ინუგეშებდნ.

მეორე დროგამოშვებითი გამოცემა, როგორც ეთქვით ზევით, იყო გაზ. „შრომა“. ეს გაზეთი გამოდიოდა ქუთაისში 1881-3 წლებში. სახელწოდებიდანაც სჩანს და სინამდვილეშიაც ეს გაზეთი მართლაც იცავდა თავისუფალ შრომას. ეს თავისუფალი შრომა მას მიაჩნდა საქართველოს კეთილდღეობის ქვა-კუთხედად. რა იხსნის ხალხს გაჭირვებისაგან? — თავისუფალი შრომა, უბასუხებდა გაზეთი. აი რას წერდა გაზ. „შრომა“ ამის შესახებ: „ცხოვრება მაშინ არის სრულიად შემეკული, როცა მათში ს უ ფ ე ვ ს ე რ თ ო ბ ა, ვ რ თ მ ა ნ ე თ თ ა ნ ძ მ უ რ ი დამოკიდებულება და როცა პირადი თავისუფლება მონობაში არ არის. ჩვენ ყველანი ვალდებული ვართ ვემსახუროთ სამშობლოს შეძლებისდაგვარად“. ყ ო ვ ე ლ ი ვ ე დ ა მ ო კ ი დ უ ბ უ ლ ი ა პ ა ტ ი ო ს ა ნ შ რ ო მ ა ზ ე და თავის მიზანს ყველაზე დადრეის უახლოვდება, ვინც მეტს შრომობს ცხოვრების ასპარეზზე.

„არა საყვარელო ძმებო და დაჩაგრულო ჩვენო სამშობლო, საქართველო უკეთესი ბედის ღირსია. ჩვენთვის საჭიროა შრომა და სიმხნევე. ამისათვის უწოდეთ ჩვენ გაზეთს სახელად „შრომა“.

იმავე წელს გაზეთი შრომის შესახებ სწერდა: „ყოველივე ხალხის პოლიტიკური ძალა და მნიშვნელობა მის სოციალურ-ეკონომიურ მდგომარეობაზედ არის დამოკიდებული. საჭიროა თავისუფალი შრომა. მ შ რ ო მ ე ლ ი ს დ ა მ ა კ მ ა ყ ო ფ ი ლ ე ბ ე

ლი საგანი არის „დასაბამიდან მიწა“ („მორმა“ 1881 წ. № 3, გრ. გიორგ. წ., გვ. 412-413). როგორც ხედავთ აქ ერთი-ერთმანეთზეა გადაბმული ქადაგება „თავისუფალი შრომის“ უდიდესი მნიშვნელობის შესახებ და სიყვარული სამშობლოს მიმართ. მსჯელობას თავისუფალ შრომაზე ჰქონდა მეტად განყენებული და სრულიად ბუნდოვანი ხასიათი. მიუხედავად ამისა, გაზეთი საკმარისად რადიკალურ აზრებს ქადაგებდა. ამ გაზეთში, სხვათა შორის, პირველად ვხედავთ ჩვენ რამდენიმედ მარქსისტული აზროვნების გამომატველ წერილებს. ეს ეკუთვნის გრიგოლ უმწიფარიძეს (ვოლსკის). 1882 წელს ვოლსკი სწერდა გაზეთ „მორმაში“ წერილში „ეკონომიური განვითარება“ შემდეგ: „პოლიტიკური და ეკონომიური ვითარება იმგვარად გადაბმულია ერთმანეთზე, ისე მკაცრადაა შეკავშირებული, რომ გიჭირსკაცს მათი ერთმანეთში გარჩევა, თუმცა მათი სხვადასხვაობა ცხადი და უეჭველია, ეკონომიური წარმატება და კეთილდღეობა იწვევს შესაფერ წარმატებას პოლიტიკურის მხრისას, და ეს უკანასკნელიც თავის რიგზე წინ სწევს და შველის პირველის დაუბრკოლებელს არსებობას“ („მორმა“, 1882 წ. № 46, იხ. გრ. გიორგაძის წ. გვ. 416).

ზევით მოყვანილ სიტყვებში სჩანს მარქსიზმის და მარქსისტული დიალექტიკის ზეგავლენა. ე. ი. ურთიერთობა პოლიტიკურ და ეკონომიურ პირობებს შორის და მათი გავლენა ერთიერთმანეთზე. მარქსის გავლენა უფრო ძლიერად სჩანს „ბოსლეველის“ (პსევდონიმია) წერილებზე. ბოსლეველმა გააჩნია სხვათა შორის გ. მაიაშვილის წერილი, რომელიც „ივერიაში“ დაიბეჭდა და რომელც ჩვენ ზევით მოვიხსენიეთ და მან სამართლიანად მიუთითა ამ წერილის სუსტ მხარეზე. ბოსლეველი უსაყვედურებდა მაიაშვილს იმას, რომ ამ უკანასკნელმა არავითარი ყურადღება არ მიაქცია პოლიტიკურ მხარეს, პოლიტიკურ კითხვებს. აი რას სწერდა იგი, სხვათა შორის, მაიაშვილის წერილის გამო: „არის მდგომარეობა, როდესაც ბრძოლა უნდა გაიმართოს უფლებებისათვის და ეკონომიური საკითხებისათვის. გერმანიამ, საფრანგეთმა, იტალიამ დიდი ხანია მოიხვეჭეს პოლიტიკური უფლებები და ეხლა მათ იყენებენ ეკონომიურ საკითხებისათვის. თავდაპირველად მათი საკითხი იყო სამშობლოს პოლიტიკური აღდგინება, პოლიტიკურად დამონაგებულ ხალხისათვის... შეადგენს ის, რაც ხელთ მოიგდო საფრანგეთმა, გერმანიამ და იტალიამ“. შემდეგ იგი ამბობს: „კარლ მარქსისათვის 1864 წ. მანიფესტში სხვათა შორის ამბობს, რომ მუშა ხალხმა

უსათუოდ უნდა მოიპოვოს პოლიტიკური უფლებები, რომ ქაპიტალისტების უღელი შეიმსუბუქოსო“... (იხ. „შრომა“, 1883 წ. № 3). უნდა აღვნიშნოთ აქ, რომ ბოსლეველის ზევით მოყვანილი წერილი ბევრ ადგილას დამახინჯებულია ცენზორის მიერ. მიუხედავად ამისა, ჩვენ ვხედავთ, რომ ამ წერილში იმ დროის მიხედვით ბევრი საღი აზრია გატარებული. რა თქმა უნდა, რომ არც ბოსლეველი, და არც ვოლსკი (უმწიფარიძე) ქეშმარიტი მარქსისტები არ ყოფილან და ვერც იქნებოდენ. ყოველ შემთხვევაში ისინი ბევრად უფრო ახლო იდგენ მარქსიზმთან, ვიდრე მაიაშვილი. მაგრამ მთელი უბედურება იმაში იყო, რომ მათ არ ყავდათ მსმენელები, მათ არ ჰქონდათ დასაყრდნობი, იმათი ხმა არავის წვდებოდა. იმათი გამოსვლა პრესაში უნაყოფო და შეუშინეველი დარჩა. იმათ არ შეეძლო არ დაენახათ ეს. მართლაც, ვისთვის სწერდენ ისინი? იმათ სიტყვას გასავალი ექნებოდა მხოლოდ მუშებში, ქალაქის პროლეტარიატში. მაგრამ მუშათა კლასი დაახლოვებით მხოლოდ იმ ხანებში ჩნდებოდა და ისახებოდა ჩვენში და მას ჯერ არ ეტყობოდა სტიქიური მოძრაობის ნიშანიც კი. იმ დროიდან ჩვენ გვაქვს ცნობა მხოლოდ მუშების ორი სტიქიური გაფიცვის შესახებ: 1872 და 1878 წელს, ორივე ეს გაფიცვა მუშების სრული დამარცხებით გათავდა, და სხვანაირად ეს შეუძლებელი იყო. 1872 წლის გაფიცვის შესახებ (მირზოევის ფაბრიკაში) ვაზ. „დროებაში“ შემდეგი საინტერესო ცნობა იყო მოთავსებული: „აპრილის 1-ლს, სალამოზე ფულის დარიგების დროს ფაბრიკაში გამოუცხადებიათ, რომ თითო თოფის ქსოვილზე ორ-ორ შაურს დაგიკლებთო. ეს ნიშნავს, რომ ორი, ან სამი აბაზის მაგივრათ მიეცემათ ექვსი ანუ ათი შაური, მაშინ ხმა არ ამოეღოთ მუწებს, სამს აპრილს დილით მუშები რომ მოგროვილან ერთად, გამოსულან ფაბრიკიდან. პრიკაშიელების რჩევისთვის ყური არ უგდიათ, ყველა იმას იძახოდაო „რად ვიმუშაოთ, ლუკმა პურს სხვაგანაც ვიშოვითო“. საუხმის დროს 1-ლ საათზე თვითონ მმართველი მოსულა და მუშები ქუდმოხდილები მოგებებია. მცირე ლაპარაკის შემდეგ მმართველს გადაჭრით გაუცხადებია, რომ „ვისაც ხელს მოგცემთ, იმუშავეთ, ვისაც არა წადით, სადაც თქვენი ნება იყოსო“. („დროება“, 1872 წ. № 15 ს. ხუნდაძე „სოციალიზმის ისტორიისათვის საქართველოში“ ტ. 1, გვ. 94-95).

ერთი მერცხალი გაზაფხულს ვერ მოიყვანსო — ნათქვამია. ასე უნდა ვთქვათ ამ გაფიცვების შესახებაც, მაგრამ მუშათა კლასის გაზაფხულის, მისი გამოფხიზლების დრო უკვე ახლოვდებოდა.

მუშათა კლასი ამ დროს აუტანელ პირობებში იმყოფებოდა, ეკაპიტალისტების სრულ მორჩილებაში იყო მოქცეული. იგი უზომოდ იტანჯებოდა ისე, როგორც იტანჯებოდა მემამულის და პოლიციის თვითნებობის წყალობით სოფლის მუნა, ე. ი. გლეხი.

იმ ეპოქის დასახასიათებლად, რომელზედაც ჩვენ აქ ვლაპარაკობთ, საჭიროა თქვენი ყურადღება შევაჩერო კიდევ ერთ გარემოებაზე, სახელდობრ იმაზე, თუ რით სცხოვრობდა მაშინდელი ქართველი ინტელიგენცია, როგორ იკმაყოფილებდა იგი თავის საზოგადოებრივ ხასიათის მოთხოვნებს, რა საკითხები აინტერესებდა მას და სხვ. და სხვ. როგორც ჩვენ უკვე დავინახეთ ზევით ამ ხანაში ჩვენში არსებობდნენ ლიტერატურული დაჯგუფებები და წრეები სხვადასხვა პერიოდულ გამოცემათა მიხედვით. ხშირად ამ ჯგუფებს შორის მკვეთრი გამიჯვნაც არ არსებობდა, ეს ლეგალურ ფორმებში. რაც შეეხება არალეგალურ ანუ ფარულ ჯგუფებს ან ორგანიზაციებს, ასეთებსაც პქონდა ადგილი, რა თქმა უნდა, ძლიერ შეზღუდულ და ვიწრო ფარგლებში. მაშინდელ ფარულ ორგანიზაციებში პირველი ადგილი უჭირავს „ნაროდნიკების“ ორგანიზაციას, რომელიც მოწყობილი იყო და მოქმედებდა თანახმად რუსეთის ნაროდნიკების პროგრამისა და ტაქტიკისა. ამ ორგანიზაციაში ჩაბმული იყო განსაკუთრებით რუსეთში მოსწავლე ქართველი ახალგაზრდობა, აგრეთვე ტფილისის სასულიერო სემინარიის მოწაფეები. მთავრობის ხელნი ჩავარდნის შემდეგ ეს ორგანიზაცია ჩქარა მოისპო. მაგრამ მასთან დაკავშირებით შემდეგში ჩვენ ვხედავთ ერთი მხრით „ნაროდნაია ვოლისა“, ე. ი. ტერორისტული ხასიათის ჯგუფს (გ. ჩიტაძე, ლალიაშვილი, მალაქელიძე — სემინარიელები). საერთოდ 1880-90 წლებში თვითგანვითარების არალეგალური წრეები ტფილისის საშუალო სასწავლებლებში, უმთავრესად სასულიერო სემინარიაში, ჩვეულებრივ მოვლენას წარმოადგენდნენ. ამ სასწავლებლების მოწაფეების საუკეთესო ნაწილი ებმებოდა თვითგანვითარების წრეებში, სადაც კითხულობდნენ და არკვევდნენ უმთავრესად ნაროდნიკების და ნაროდოვოლცების ლიტერატურას, ერთი მხრით ბელინსკის, გერცენის, ჩერნიშევსკის, დობროლიუბოვის, პისარევის, მიხაილოვის და სხვათა ნაწერებს. მეორე მხრით ეგ. ნინოშვილის სხვადასხვა დროს მჭიდრო კავშირი ეჭირა ასეთ წრეებთან, როცა იგი ტფილისში ცხოვრობდა, მას მუდამ გარს ეხვია რევოლიუციუნურად განწყობილი ახალგაზრდობა. ეს ახალგაზრდობა განსაკუთრებულ პირობებში ცხოვრობდა, იგი დღე-ღამე, ებრძოდა სასწავლებლებში გაბატონებულ სულის შემხუთავ

პირობებს. ამ ბრძოლის უმაღლეს წერტილს ვხედავთ ტერორისტულ აქტში (სემინარიის რექტორის შავრაშმელ ჩუღუცკის მოკვლა სემინარიიდან გამოვლენულ ლალიაშვილის მიერ), შემდეგ მოწაფეების გაფიცვებში. ამ ფაქტებმა უდიდესი ყურადღება მიიპყრეს არა მარტო მთავრობის, არამედ მთელი მაშინდელი საზოგადოების მხრიდან. რა თქმა უნდა, საზოგადოების სხვადასხვა ჯგუფი სხვადასხვანაირად აფასებდა ასეთ მოვლენებს. ზოგი თანაუგრძნობდა. ზოგი კი კიცხავდა და უკმაყოფილებას გამოთქვამდა.

იმ საკითხებიდან, რომლებსაც მაშინდელი ინტელიგენცია ანდომებდა თავის დროს, მე წემიძლია დავასახელო აქ შემდეგი: საქართველოს წარსული თავადასავალი, ენა, ლიტერატურა, თავადაზნაურობის მდგომარეობა და მისი უპირატესობის დაცვა, სათავადაზნაურობანკები და ბრძოლა იმათ ირგვლივ, თეატრი, ურთიერთობის საკითხი ქართველებსა და სომხებს შორის. საკითხები ქალაქის თვით მართველობის შესახებ. ერობის თვითმართველობის შემოღების საკითხი, როგორც ადგილობრივ, ისე ცენტრში რუს შავრაშმელების გამოლაშქრება პრესაში საერთოდ ქართველი ხალხის წინააღმდეგ, განსაკუთრებით ჩუღუცკის მოკვლის გამო და აგრეთვე ერობის შემოღების წინააღმდეგ. ყოველივე ასეთი ხასიათის გამოლაშქრება რუს-შავრაშმელების და ამის საწინააღმდეგო პასუხი „ივერიის“ მხრით, შეიძლება ზოგიერთ შემთხვევაში რამდენიმედ სამართლიანი, მაგრამ გავლენითი უკიდურესი ნაციონალისტური სულისკვეთებით, ხელს უწყობდა საერთოდ ნაციონალისტური სულისკვეთების გაღვივებას ქართველ საზოგადოებაში, ერთის მხრით, და თვით თავადაზნაურობის „ივერიის“ პრესტიჟის აწევას საზოგადოებაში მეორე მხრით. ეს ორივე გარემოება უარყოფითი ხასიათისა იყო.

აი. მოკლედ იმ დროის დახასიათება, როცა ეგ. ნინოშვილი ცხოვრობდა.

ეგნატე ნინოშვილი დაიბადა ლარბი გლეხის ოჯახში 1859 წელს, გურიის ერთ პატარა სოფელში — ჩირვეთში, ჩოჩხათის საზოგადოებაში. მაგრამ ერთი ბედნიერება მაინც ეწვია მას: მისი მშობლები თუმც მეტად ლარბი იყვნენ, მაგრამ ეგნატეს მაინც დააწყებინეს სწავლა: ჯერ წინ, შემდეგ სკოლაში. დიდი ვაივაგლახის შემდეგ ეგნატე ახერხებს დაახლოებით მესამოცდაათე წლების ნახევარში ოზურგეთის სასულიერო სასწავლებელში შესვლას, მაგრამ ჩქარა იგი შეიქნა ამ სკოლაში აუტანელი პირობების მსხვერპლი. ამ სასწავლებლის ნამდვილი ბატონ-პატრონი იყო მხეცი დეკანოზი — ქიქოძე, რომელიც

ნამდვილი რისხვა იყო მოწაფეებისათვის¹⁾. ამ ხანებში ტფილისიდან ოზურგეთის სასწავლებელში აგზავნიან ახალ კაცს (ლიაძეს). ეს უკანონო ნასკნელი გაეცნო თუ არა სასწავლებლის მდგომარეობას, მაშინვე გაგზავნა შესაფერი მოხსენება, სადაც საჭირო იყო. დეკანოზი ქიქოძე გებულობს ამ ამბავს, ამას შედეგად მოყვა ის, რომ ზედამხედველი გაიწვიეს ისევ ტფილისში. ამ ნიადაგზე მოწაფეები ნინოშვილის მეტაურობით აწყობენ გაფიცვას. ამას მოყვა ნინოშვილის და მისი რამდენიმე ამხანაგის გამორიცხვა სასწავლებლიდან. აქედან მოყოლებული ნინოშვილის ცხოვრებაში იწყება გამუდმებული ბრძოლა, ერთი მხრით სწავლის გაგრძელების მიზნით, და მეორე მხრით ლუკმა-პურის მოსაპოვებლად. ნინოშვილმა სასწავლებლიდან გამორიცხვის შემდეგ მიიღო ეგრედწოდებული „ვოლჩი ბილეთი“ (Волчий билет)²⁾, ე. ი. მოწმობა ისეთი ნიშნით ყოფაქცევაში, რომლის გამოჩენა მას არსად არ შეეძლო, რადგანაც ასეთი ბილეთი (მოწმობით) მას არც სასწავლებლებში მიიღებდნენ და არც სამსახურში დაუშვებდნენ. ეს ისეთი მოწმობა იყო, რომ ყველას აფრთხობდა: ერიდეთ მის პატრონსო.

ეგნატე, რა თქმა უნდა, ცდილობდა ან დაბრუნებულყო იმავე სასწავლებელში, ან სადმე სამსახურში შეეფარებია თავი. სწორედ ამ დროს ეკუთვნის ერთი კერძო წერილი ნინოშვილისა, რომელიც მან მისწერა თავის ყოფილ უფროსს ივანე ლიაძეს. ეს წერილი მეტად საინტერესოა ნინოშვილის სულისკვეთების დასახასიათებლად სასწავლებლიდან გამორიცხვის შემდეგ. ამიტომ საჭიროდ მიმაჩნია მოვიყვანო იქიდან რამდენიმე ადგილი. აი რას სწერდა ეგნატე ლიაძეს:

„თქვენ რომ წარსული წლის სექტემბერში აქ ბრძანდებოდით, მაშინ კი შეიტყვეთ რანაირი უბედურება დამაყენა დეკანოზმა სიმონ ქიქოძემ, მას მერმე ყოველნაირ საშუალებას ვეცადე იმ უბედურების მოსაშორებლად, მაგრამ ვერაფერი გავაროგე; იმის მეტი, რომ საზრდო პური გავათავე, ჩემიც და საწყალი მამიჩემისაც. რევიზორი გრიგორეესკი რომ იყო აქ, მაშინ იმის თხოვნით მიმიღო ვითომ დეკანოზმა, მაგრამ რომ რევიზორი წამოვიდა, მაშინ ვარი მითხრა, რომ უთხარი მაშინ რატომ მიმიღე მეთქი, მიპასუხა: „მე კი მიგიღე, მაგრამ, პრაველენიამ არ მიგიღო“. მერმე, რა რომ შევხედე ჩემს თავს და საზრდო პურიც რომ აღარ დამიჩნა, მოვიწოდებ რამე ჩემ შესაფერ სამსახურში წესვლა, მაგრამ უმოწმობით არსად არ მიმიღეს და მოწ-

¹⁾ 1878 წელს, როცა მე მომათავსეს იმავე სასწავლებელში, მეც მოვესწარი დეკანოზ ქიქოძის პარპაშს და ვიგემე მისი რისხვა, რაც არასოდეს დამავიწყდება.

²⁾ ასეთივე „ვოლჩი ბილეთი“ მივიღე პირადად მეც ტფილისის სასულიერო სემინარიის დასრულების შემდეგ 1890 წელს.

მობა რომ ესთხოვე დეკანოზს, დამპირდა კარგი მოწმობის მოცემად. შემდეგ, რა რომ მივაკითხე გაემზადებია მოწმობა და ყოფაქცევაში 2 იყო (ამას ქვია სწორედ „ვოლჩი ბილეთი“ ფ. მ.). აბა ამისთანა მოწმობა თქვენც მოგეხსენებათ არაფერი მოსახმარი იქნებოდა და არც წამომიღია. სამოქალაქო კლასში (სასწავლებელში) თხოვნა მივეცი, მაგრამ დეკანოზის მოქმედებით არც იქ მიმიღეს... ამისთვის უმორჩილესად ვთხოვთ თქვენო მაღალკეთილშობილებავ ინებოთ ჩემზე თქვენი მოწყალება და მომცეთ თქვენი კეთილი რჩევა, თუ რა ექნა, რანაირად მოვიქცე, იქნება თქვენ იცოდეთ. ეს დიდი გაბედებაა, მაგრამ გასაჭირი მამბედვინებს.

— ის მოწაფენი, რომელნიც ამ ოთხი თვის წინათ უკანასკნელი სიტყვით ლანძღავდნენ დეკანოზ ქიქოძეს, ეხლა მის კვალს ლოცულობენ და ყოველივე მის ნათქვამს სიტყვებზედ „ამინ“ დასძახიან, ის მოწაფენი, რომელნიც აქამდის ყოველ საქმეში მხარში მყავდა შემდგარი, ეხლა იმდენად შეაშინა დეკანოზმა, რომ ჩემს ბედკრულობაზე დამცინიან და შარს მიგებენო“. ამ წერილიდან ჩვენ ვტყუბილობთ ორ გარემოებას, ერთი მხრით წყეული დეკანოზი არ აძლევს მოსვენებას ევნატეს სასწავლებლიდან გამორიცხვის შემდეგაც, იგი განაგრძობს მის დევნას, უზშობს მას გზას ყოველი მხრიდან. მეორე მხრით, არც ევნატე ყრის იარაღს, მიუხედავად დევნისა და შევიწროებისა, იგი განაგრძობს რაიმე გამოსავლის გამონახვას შექმნილი მდგომარეობიდან, და მიუხედავად დიდი გაჭირვებისა, რომელსაც განიცდიდა, იგი სასოწარკვეთილებას არ ეძლევა. სწორედ ამ გარემოებას უნდა მიეწეროს ის, რომ ევნატე ნინოშვილი არ დაიბნა, არ დაკარგა ერთხელ აღებული გეზი და მიაღწია უდიდეს შედეგებს. იგი იყო უდიდესი ენერჯის მქონე ადამიანი, მეტად გამჭირაბი, გონება-მახვილი და დაკვირვებული. იგი არ იხევს უკან გაჭირვების ან დაბრკოლების წინაშე, მან არ იცის შიში.

10-15 წლის განმავლობაში ევნატემ ბევრი რამ გამოსცადა თავის თავზე. ვინ მოსთვლის რამდენი ადგილი არ გამოიცვალა, სად არ სცადა მან თავისი ძალ-ღონე. იგი ხდებდა სოფლის მასწავლებელი, ქარხნის შავი მუშა, კანტორის მოხელე. თითქმის მუდამ ადგილის ძებნაშია იმ მიზნით, რომ როგორმე მოახერხოს უმაღლეს სასწავლებელში შესვლა, რათა მომავალში უკეთესად გაუწიოს საზოგადოებას სამსახური. ამ მიზნის განსახორციელებლად იგი 1886 წელს მიემგზავრება საზღვარგარეთ, საფრანგეთში, მაგრამ იძულებულია ჩქარა ისევ უკან დაბრუნდეს უსახსრობის გამო, მას არ ეღირსა უმაღლესი განათლების მიღება, რაც მას ასე სწყუროდა. ეს მისი სურვილი

თავიდანვე ებჯინებოდა სრულიად დაუძლეველ დაბრკოლებებს, რომელი მხრიდან. მაგრამ მრავალ ქალაქებში ყოფნამ და ხშირმა გადასვლა-გადმოსვლამ ერთი ქალაქიდან მეორე ქალაქში მისი ჭკუა-გონება გაამდიდრა უამრავი ცოდნით და დიდი გამოცდილებით. ამავე დროს იგი მუდამ მეცადინეობდა თვითგანვითარებისათვის. ყველა ამის ვანო ეგნატე შეიქნა დიდად განვითარებული და შეგნებული ადამიანი. სადაც კი მოხვდებოდა იგი მაშინვე დიდ ყურადღებას იპყრობოდა. იგი უყვარდათ და მას პატივს სცემდნენ.

უნდა მოვიხსენიო აქ ერთი ეპიზოდი მისი ცხოვრებიდან. 1888 წელს ეგნატე ცხოვრობდა თავად გურიელის ოჯახში, როგორც მისი მდივანი. ამ ადგილზე მან დაყო დაახლოებით ერთი წელიწადი (1887-1888 წ.) უნდა ვიფიქროთ, რომ ეს დრო მან გამოიყენა მეტად ნაყოფიერად. აქ მან დასწერა ერთ-ერთი შესანიშნავი მხატვრული ნაწარმოები — ცნობილი ისტორიული რომანი „ჯანყი გურიაში“. ბევრი საფუძველი გვაქვს ვიფიქროთ, რომ გურიელის ოჯახში ყოფნამ ეგნატეს მისცა საშუალება გასცნობოდა სხვადასხვა წერილობით მასალებს, თუ ზეპირ გადმოცემებს, 1841 წელს გურიაში მომხდარ გლეხების აჯანყების შესახებ. აქ იგი ხვდებოდა ისეთ წრეს, სადაც ძველი ტრადიციები ჯერ კიდევ ცოცხალი იყო. რასაკვირველია, მეცხრამეტე საუკუნის მეოთხმოცე წლებში ჯერ კიდევ ბევრი იქნებოდა ცოცხალი, ვინც არა თუ უბრალო მომსწრე, არამედ აქტიური მონაწილეც იყო ამ აჯანყებისა. და ვიგულისხმობთ, რომ ნინოწვილმა ალბად ბევრ იმათგანს პირადად გამოკითხა მაშინდელი ამბების შესახებ. ვიმეორებ, დარწმუნებით შეიძლება ვთქვათ, რომ გურიელის ოჯახში ყოფნამ დიდი გავლენა იქონია ისტორიული რომანის „ჯანყი გურიაში“ დაწერაზე. აქ ნინოწვილს შეიძლება მიეცა ეს ნაწარმოები დაემუწავებია და დაემთავრებია. მაგრამ აშკარაა, გურიელის ოჯახში დარჩენა მისთვის დიდ უხერხულობას ქმნიდა და ამიტომ მან ჩქარა გასწყვიტა მასთან კავშირი. მომყავს აქ მისი ერთი კერძო წერილი, რომელიც დაწერილია სწორედ ამის შესახებ.

„ძნაო ალფესი 1)

„დღეს გავასწორე ყოველივე ანგარიში და გავშორდი კნიაზ გრიგოლ გურიელს. ამ დღიდან მოწყებული მიგულეზდეთ უქმად მამაჩემის სახლში. აბა სწორედ ამ კრიტიკული (ჩემთვის) დღისთვის მინდა, თუ რამ გაგიხდებათ, ხელის მოწყობა. უთხარით თქვენს ნაც-

1) ამ წერილს ეგნატე სწერს ოდესის სასულიერო სემინარიის მოწაფეს ალფესი ბარამიძეს.

ნობებს ჩემი გარემოება და თუ რამე ადგილი აიკვლიოთ, მომწერეთ. არ იფიქროთ თითქო მე ადგილები და სამსახურები მენატრებოდეს, თავის დღეშია არა... ბი-რიქით, ძლიერ მეჯავრება, მაგრამ რა ვქნა, რით დავიპურო სული. მოხუცებული მამა ხომ ვერ დამარჩენს (თავი ძლივს დაურჩინია), „ივერიაში“ სტატიების წერას მოუხშირე, მაგრამ ამით ხომ პრემიებს მაინც არ დამინიშნავს. ჩემი მოთხოვნა „ლეთ“... ხომ ჩაილულის წყალს გააყოლეს. თქვენი ეგნატე ინგოროყვა. 7 ნოემბერი 1888 წ. ქ. ოზურგეთი“.

კილო ამ წერილისა აშკარად აშბობს, თუ რამდენად აუტანელი, დაუშვებელი და შეურაცხყოფელი იყო ეგნატესთვის „კნიაზ“ გუ-რიელის ოჯახში ყოფნა და სამსახური. და იგი სიამოვნებით შორდებ-და „კნიაზს“, თუმცა უმუშევრობის პერსპექტივა მთელი სიგრძე-სი-განით სდგას მის წინაშე. ჩვენ გვაქვს კიდევ მეორე წერილი, მიწერი-ლი ეგნატეს მიერ იმავე 1888 წელს თედო სახოკიას სახელზე, რომე-ლიც იმ დროს ჟენევაში იმყოფებოდა. ეს წერილი კიდევ უფრო და-მახასიათებელია იმ მხრით, თუ რას განიცდიდა ეგნატე იმ ხანებში. აი ეს წერილიც: „...სულ გურიაში უნდა დაერჩეო. მაშ რა ვქნა, ძაო. ხომ გინახავს ფრთებ დაქრილი ფრინველი, რომელიც ალმა-ალმა გასაფრენად იწყევდა, მაგრამ ძალა კი არ შესწევდა. სწორედ ამ ფრთებ მოჭრილ ფრინველს გავს ჩემი წადი-ლიც: გულს სწყურია, ენატრება სწავლა-განათლებლის შექენა. ჟენევა-პარიზის ცხოვრების თავისუფალი შეხედვა, მაგ-რამ ღონე და გარემოება არ შემწევს ეგ წადილი განვახორციელო. ვინ იცის, იქნება ოდესმე თუ არა ისეთი ბედნიერი შემთხვევა, ისეთი ბედნიერი დრო, რომ პარიზი და სხვა მისთანა თავისუფლების სამ-შობლო ქალაქები ვნახო, თავისუფლების ჰანგებით სავსე მარსელიო-ზა გავიგონო. ეგ შემთხვევის საქმეა და არც ღირს ამაზე ლაპარაკი. 1888 წ. 20 აგვისტო, სოფ. ჩოჩხათი, ეგ. ინგოროყვა.“

ამ პატარა წერილში მოკლედ გამოხატულია ეგნატეს მთელი ცხოვრება, მისი სურვილები და ლტოლვილებები, თავისი ბედის მზა-ტვრული შედარება ფრთებ დაქრილ ფრინველთან შეუდარებია, მხოლოდ იმ არსებითი შესწორებით, რომ მიუხედავად ამისა, თუმცა მას ბედი არ სწყალობდა, გარემოება თავისი სურვილების განხორ-ციელებაში ყოველ ნაბიჯზე წინ ეღობებოდა, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, იგი მაინც ალმა-ალმა მიიწევდა.

ნაცნობ-მეგობრები დახმარებას უწყევნ ეგნატეს სამუშაოს ძებ-ნაში, მაგრამ შესაფერისი ადგილის მოვნა მისთვის თითქმის შეუძ-

ლებელია, რადგანაც მარტო ლუკმა პურისთვის მუშაობით ეგნატე ვერ დაკმაყოფილდებოდა. გარდა ამისა, ეგნატე თუმც არავითარ მძიმე სამუშაოს არ ერიდებოდა, ჩვენ ვიცით, რომ იგი ქარხანაში შავ სამუშაოსაც კი ასრულებდა ერთხანს, მაგრამ ნუ დაგავიწყდებათ, რომ იგი ჯერ ერთი მეტად სუსტი აგებულობის იყო, და მეორე კლექის ნიწნები მას უკვე პატარაობიდან ეტყობოდა. ასეთი ადამიანი ყოველგვარ სამუშაოს ვერ აიტანდა. მიუხედავად ამისა, ეგნატე მუშაობს როგორც შავი მუშა ყუთების გადატან-გადმოტანაზე ზურგით, ბათომის ნავთის ქარხანაში, შემდეგ საფილოქსერო დასში (ეს უფრო ადვილი სამუშაო იყო) და ბოლოს ჩვენ ვხედავთ მას მარგანეცის წარმოებაში, შავი ქვის მრეწველი ლოლობერიძის კანტორაში. თუ რა გვარი ან ხასიათის იყო ეგნატეს მუშაობა ამ კანტორაში, ეს შეუდარებლად. თუ გნებავთ, პირდაპირ მხატვრულად აწერილი აქვს თვით ეგნატეს რამდენიმე კერძო პირთადმი მიწერილ წერილებში. ამიტომ მე ვაძლევ თავის-თავს ნებას მოვიყვანო აქ ეს წერილები თითქმის უცვლელად. აი, რას სწერს ეგნატე შავი ქვის კანტორიდან ერთ მეგობარს: „არ ვფიქრობ, რომ აქ¹⁾ რამეს დაწერა შეიძლებოდა, თუმცა კი შენ ძლიერ მიჩვენებ რამე დავწერო. აბა წარმოიდგინე რის დაწერა შეიძლება ასეთ გარემოებაში: ათასნარი გარყვნილი ხალხის სამიკიტნოს გვერდზე არის მიკეთებული ბუდესავით ერთი ოთახი, რომელსაც სიგრძე ხუთი არშინი აქვს, სიგანე 3¼ არშ., სიმაღლე 3½ არშ., იატაკი დამპალი, ოღრო-ჩოღრო, ერთი ხელის გულის ოდენა ფანჯარა. ამ კუბო-ოთახს სამიკიტნოდან აწორებს კარდონივით თხელი ფიცრის კედელი. დუქნიდან ისე შემოდის მთვრალი ხალხის ყაყანი, ჩხუბი, ლანძღვა და აყალმაყალის ხმა, თითქოს შიგ ჩვენთან იყოს. ასეთი მორთული ჩვენი ოთახი ასეა გავსილი (გახსოვდეს, რომ ამ ოთახში ორი კაცი ვცხოვრობთ), უხეირო სტოლი, უხეირო ლოგინები, ნიჩბებით, წალკატებით, რალაც ჩვენი ხაბაკ-ხუბაკით, რომ ვერც კი გაინძრევი შიგ. ჯერ სიცხეები არც კი დაწყებულა და სულის შეხუთვას ვგრძნობ შიგ, რალა იქნება შემდეგ, მაკვირვებს როგორ გასძლო შარშან (6) კ-ქემ ამ საშინელ მდგომარეობაში. ერთი საჩივარიც არ განუცხადებია გლახა ოთახიანო. ახლა მოდი და იმუშავე, თან წერა ამისთანა მდგომარეობაში. შეიძლება? არ ვფიქრობ“.

(1892 წ. მაისი. ინგოროყვა ტ. 2, გვ. 406-407).

აი მეორე წერილი:

1) გუმის სადგურზე, ლოლობერიძის კანტორაში.

„ვედივარ ათასი უხეირო მუშაობით და დავიდარაბისაგან მოქანცული; გარშემო შავი ქვისაგან გამურული პაერი, მთვრალი ხალხის ყაყანი, საშინელი ლანძღვა-გინება, ყვირილი და ჩხუბი, სულის შემზუთავი სიციხე, კუბოსოდენა სხვადასხვა ხურდა-მურდათი გატენილი ოთახი, რომელსაც ერთი ხელის გულის ოდენა — „ფორტოჩკას“ გარდა ფანჯარა არსად აქვს გასაყური. აი ერთი წამის წინეთ გავისტუმრე ერთი პარტია მეურმეებისა (თითქმის 50 კაცამდე ერთი კვიტანციით), რომელთაც ათი წლის სამყოფი სისხლი დავახარჯე. ვაიხედავ და გამოჩნდება ახალი გუნდი, რომელსაც ან კვიტანცია ვადაუსწორებია, ან სასწორზე ერთი ჩხუბი აუტეხია და ახლა მოდის „კანტორშიკის“ წასაყვანად. ხელახლავ იგივე ჩხუბი და დავიდარაბა, ხელახლავ იგივე წვალემა ფულის გაყოფაზე, ასჯერ გავყოფ, ასჯერ დაუთვლი, ვაიხედავ და კიდევ მობრუნებულა და თხოულობს ხელახლავ ანგარიშს. წავა, გაისტუმრებ როგორც არის მეურმეებს, გინდა სული მოიბრუნო, გაიღება კარები და შემოცვივო მთვრალი ხალხი და ყვირის „ესა და ეს მომიყიდო“ (ეს ოხერი ჩვენი კანტორა ყველას ღუქანი გონია). ეუბნები „გადი გარეთ, ეს ღუქანი არ არის“—ო, მაგრამ, რა ბრძანებაა, სანამ ერთ აყალ-მაყალს არ გავიწევს, ვერ გადავნი გარეთ. ჩვენ ოთახზე მოკრულ ღუქანში სმა, ყვირილი, ჩხუბი, ზურნა, ლანძღვა, ესე რომ დილაამდე უნდა უსმინო ამ შეზავებულს ჰარმონიულ ხმაურობას“. (1892 წ. 7 მაისი, იგივე, გვ. 408-409).

აი, კიდევ მესამე წერილი იმავე შინაარსისა:

„ვისაც აქაური (გომის) გარემოება არ უნახავს, ის ადვილად ვერ წარმოიდგენს ამას. მე უნდა გამოვტყდე, მომძულდა თავი დიციოტა მაკლია თავის დანებებას. იქვი არ არის ამის წაკითხვის შემდეგ იკითხავთ: მაშ როგორღა ძლებდენ შარშან კიკვაძე და ნესტოოა. შარშანაც სამნი არ იყვნენო. არ ვიცი როგორ სძლებდენ, მხოლოდ ეს კი ვიცი, რომ 1890 წელს მეც ვიყავი აქ. ვიყავი შუა ზაფხულში. როცა ქვის ვადმოტანა ყველა დროზე მეტია, მაგრამ სრულებით არ მიძნელდებოდა მაშინ აქაური მუშაობა, ეხლა კი სადილო-ვახშამის ჭამას და ძილს ძლივას ვასწრებ. ამასთან კიდევ, ყოველ წამში აყალ-მაყალი და ვაი-ვაგლახი. შენ მარიგებ: „გადასწორებული კვიტანციისათვის თავი ოსებს რისთვის უნდა შეაკლაო, მართალია, ჭკუა კი არაა სისულელეა, მერმე რა დიდი სისულელე, შენი სიტყვის არ იყოს, რისი გულისათვის, მე გეტყვი და საზოლოოდ ერთი გროში დაგჩჩეს. ვალები თუ არ დამრჩებოდეს გროშს ვილა ჩივის, მაგრამ რა უნდა ქნას კაცმა, ან სულ უნდა დაეანებო აქ-

ურობას თავი, ან ყველას უნდა დაუთმო ყოველივე სიყალბე, რომელშიაც ბოლოს მე დამდებენ ბრალს — ვინ იცის იქნება მეურვეებს კი არა, თითონ გადაგისწორებია ეს კვიტანციებიო (ხომ იცი იქვინობის ამბავი), თუ არა და ეჩხუბო უნდა, უჩხუბრად ხომ იცი სიმართლეს ვერ აღადგენ. სიყალბეს სინამდვილედ მოგაჩეჩებენ. ვსცადე რამოდენიმეჯერ ტკბილად, თავდაბლად და ადამიანურად დაუწყებლაპარაკს, იმდენზე გაუფითარებელი ოსი ხმას იმალლებს, გლანძღავს, დაჯაბნებას და გალახვას გიპირებს. ეხლა წარმოიდგინე ჩემი მდგომარეობა: თავი დავანებო და შინ წავიდე. რა ვქამო. მერე კიდე კანტორის ფულიც დამედება ვალად. ამჟამად ავყვე და დამჟამად დავყვე, ე. ი. ვაძლიო ფული ყალბ კვიტანციებში, მერე რით გავიმართლო ნიკოლოზთან ¹⁾ თავი. კრიტიკული მდგომარეობა, რომ იტყვიან ეს არის. სულ ორი გზა დარჩენილა — ერთს დაადგები ცეცხლში ჩავარდები. მეორეს — წყალში. ეხლა რომელი ვარჩიო, სულ ერთი არ არის“?

აი, მართლაც რომ იტყვიან, რა აუტანელ პირობებში უხდება სამსახურის შესრულება ეგნატეს, მერე იმ დროს, როცა მას მკითხველი საზოგადოება უკვე იცნობდა, როგორც ნიჭიერ და საყვარელ მწერალს. ექვს გარეშეა, რომ მარგანეცის კანტორაში მუშაობამ საბედისწერო გავლენა მოახდინა ეგნატეს ისედაც დასუსტებულ და დავადმყოფებულ ორგანიზმზე. ოდნავადაც გადაჭარბება არ იყო ეგნატეს მხრივ, როცა ერთ ზევით მოყვანილ წერილში ამბობს: „აქ რომ ერთ დღეს სისხლს გაიფუჭებს კაცი, იმას ათი წლის კარგი ცხოვრება ვეღარ დააჯილდოვებსო“. ეს სრული ჭეშმარიტება იყო, მხოლოდ არა თუ ათი წლის კარგი ცხოვრება აღარ ღირსებია მას, არამედ არც ერთი წლის, და არც ერთი თვის. ჰქონდა თუ არა აზრი მის გაჩერებას ასეთ სამსახურში? აქ ორი პასუხი შეუძლებელია. აქ სამსახურის გაგრძელება მისთვის ყოველად უაზრო იყო, პირიქით, ეს დანაშაული იყო. ჯერ ერთი ლიტერატურულ შემოქმედებაზე ასეთ პირობებში ლაპარაკიც არ შეიძლებოდა, ამაზე გვითითებს თვით ეგნატეც. შემდეგ მისი ჯანმრთელობისათვის კი იქ მუშაობა პირდაპირ დალუპვა იყო. ეგნატეს მხოლოდ რცხენოდა იმ ამხანაგების წინაშე, რომლებმაც მოუხერხეს მას ამ ადგილის შოვნა, მაგრამ სამსახურის გაგრძელება მარგანეცის კანტორაში ეგნატესთვის შეუძლებელი შეიქნა. დავი ანებებს თავს კანტორას და მიეშურება ტფილისისაკენ.

1) შავი ჭვის ბრწყინვალე ნიკოლოზ ლელობერიძეზე ლაპარაკობდა.

თუ რა დაუჯდა ან რა შეიძინა ეგნატემ მარგანეცის სამეურნო მუშაობის დროს, ამის შესახებ თვით ეგნატე მოგვითხრობს ერთ კერძო წერილში თავისი იუმორისტული ენით: „მე დღეს ¹⁾ — წერს იგი — მოვედი ქალაქსა სატახტოსასა (ტფილისსა) და დავემკვიდრე სახლსა ზაქარიასასა (ზ. კიკინაძის). დღეს დილას ნაღდი ფულთა მქონდა 5 მანეთი, რუსული ასიგნაცია, ანუ კრედიტი ბილეთი, 70 კაპ. რუსული ვერცხლი, ე. ი. ლიგატურა და ორი კაპეიკი წმინდა სპილენძი. რაც შეეხება ჩემ ჯანს, გზაში ცოტა უფრო ცუდად შევიქენი, მაგრამ იმედი მაქვს ამ სამთარს რომ მთაზე გავატარო და მომავალ ზაფხულს სადმე მდებლობაში, იმედი მაქვს სრულიად გამოვმრთელდე. ვიპოვნე ისეთი ადგილიც სადაც 7 კაპ. ძალიან მაგრად ვძლები. ვიცი თქვენი ანბავი. პოეზია გიყვართ და აი, ასეთი სადილის შესახებ უთქვამთ: „რალა იგი ნაცია, რომლის ბელეტრისტმა უნდა ქამოს 7 კაპეიკიანი პორცია“. თქვენ რაც გინდათ იგი სთქვით, და მე კი ძალიან ვძლები. მაგრამ მინდოდა პლანი გამომეგზავნა ზაქარიას სახლისა, მაგრამ ხატვა არ ვიცი. მაშ აგიწერთ: მთაწმინდის ბუნებრივი სიმაღლე რომ არ ყოფნია ზაქარიას, ხელოვნურად მიუცია სიმაღლე. გადაუშენებია ზედ წვეროზე ერთი მაღალი ოთახი და დაჰყურებს ტფილისს. მეცადინეობა ისე კარგად შეიძლება, რომ ზაქარიას ქადაგებაში ამ წერილის დაწერის დრო ძლივს ვიშოვნე. ძილიც ძნელია, რადგანაც ღამითაც საჭიროდ დაინახა ქადაგება. წერა-კითხვას ვერ შევიძლებ, დრო არ მექნება, მაგრამ სამაგიეროდ ქადაგება გამაბრძენებს. მეტი წერა აღარა აღარ შემიძლია, მეტი დრო აღარ მაქვს, ქადაგება უნდა მოვისმინო“.

აქედან ვტყობილობთ, რომ ეგნატე დაბრუნდა ტფილისში უკვე დაავადმყოფებული და უსახსროდ. იძულებულია იცხოვროს მალლა გორაზე, ზ. კიკინაძის სახლში ²⁾, მასთან ერთად ისე, რომ წერილის დაწერის დროც არ ქონდა. იმავე დროს იგი იკვებება 7 კაპეიკიანი სადილით. მაგრამ გულს არ იტეხს, ოხუნჯობს კიდევ. აი კიდევ ამ დროს ერთი მისი წერილი:

¹⁾ ეს წერილი 1892 წ. ოქტომბერშია დაწერილი. რიცხვი არა აქვს.

²⁾ ეს სახლი ქარის ბუდეს უფრო მოაგონდება კაცს, ვინც ჩვეულებრივ სახლს, ეს სახლი მალლა გორაზე კლდეზე იყო მიშენებული. იქ ასვლა გასაჭირი იყო. იქ ვაფარებდრით თავს, როგორც მიუფალ ადგილს, სადაც „მეთვალყურეებისგან“ ვიცავდით თავს, რადგანაც ადვილად იქ ვერავინ გაბედავდა ასვლას.

„... რაც ტფილისში ამოველი ამ ბოლო დროს დღე და ღამე ლოგინში ვწევარ უძღურობის გამო. მაინც სულ მომქლა იმ გარემოებამ, რომ შინიდან ძლიერ ცუდი ამბები მომდის: გუშინ დამარხეს ჩვენი ოჯახიდან ერთი უსაყვარლესი ჩვენი ნათესავი.

„ვიცი მკითხავ — რა დასწერეო — აბა რა უნდა დასწეროს ასეთ მდგომარეობაში კაცმა. მე კი მაინც არ დაუჯერე თავს, ძალა დავატანე და ერთი უხეირო მოთხრობა (სახელად „პარტახი“) დავჯღაბნე ჩვენი ამხანაგობის კრებულებისათვის. გადავეცი კიდეც, მაგრამ იმედო კი არ მაქვს, რომ გავიდეს. ეხლა კი აღარ მაქვს წერის ღონე, წერის მაგივრად მძიმე-მძიმედ ვახველებ და ვწევარ ლოგინში“. 1892 წ. ოქტომბერი.

ამ წერილიდან ჩანს, რომ ამ ხანებში ეგნატეს მდგომარეობა ჯანმრთელობის მხრივ უიმედო იყო. მაგრამ იგი მაინც განაგრძობს მეცადინეობას და მუშაობას.

ამ ხანებში იგი გადაჭირთ ემბრობა მარქსის თეორიას და ხდება ნამდვილი მარქსისტი. ამიერიდან იგი საესებით ეძლევა რევოლიუციის საქმეს. მთელი მაშინდელი რევოლიუციონური ახალგაზრდობა ტფილისში იკრიბება მის ირვგლივ. ყველანი თბოულობენ მისგან რჩევა-დარიგებას, გზის ჩვენებას. ეგნატე იზიდავს ყველას, მაგრამ იგი თავის მხრით ყველა იმათგანს უსინჯავს კბილებს.

ეგნატეს ახლო მონაწილეობით 1892 წ. დეკემბერში ხდება პირველად ერთგვარი თათბირი დაბა ყვირილაში რევოლუციონური ახალგაზრდობისა. ამ თათბირზე შეიკრიბენ: ეგნატე ნინოშვილი, მ. ცხაკაია, ნ. ჟორდანიას, ს. ჯიბლაძე, კარლო ჩხეიძე. სტ. დანდუროვი, რ. კალაძე, იოსებ კაკაბაძე, დ. კალანდარიშვილი, ისიდ. კვიციარიძე და სხვ. მიმართულების მხრით აქ არ იყო ერთგვარობა. უმრავლესობა მარქსის თეორიას იზიარებდა, მაგრამ ამ მხრითაც იყო სხვა და სხვა გვარი გაგება მარქსიზმისა, ჟორდანიას წინადადებას იძლეოდა სოციალ-დემოკრატების მაგიერ ნაციონალ-დემოკრატების სახელწოდების მიღებას.

საკითხი რამდენადაც ვიცი გამოურკვეველი დარჩა¹⁾.

¹⁾ უნდა აღვნიშნო აქ, რომ პირადად მე ამ კრების დროს ვარშავაში ვიმყოფებოდი, სადაც მე ჟორდანიასაგან მივიღე მისი პროექტი ქართველ ნაციონალ-დემოკრატების პროგრამისა. მე მას გაუგზავნე ამ პროექტის კრიტიკა, რომელიც სხვათა შორის სრულიად მიუღებლად სთვლიდა სახელწოდება ნაციონალ-დემო-

საქართველო
წინანდელ

ყვირილიდან ეგნატე ისევ ტფილისში ბრუნდება. წინანდელ ლად განაგრძობს მეცადინეობას. კიდევ უფრო მეტი ენერგიით ამთავრებს დაწყებულ მოთხრობებს, ეწევა ახალგაზრდობის წრეების ხელმძღვანელობას. არ შემოძლია არ აღვნიშნო აქ შემდეგი გარემოება. 1893 წლის აპრილში მე ვლებულობ ეგნატესაგან პირველ და უკანასკნელ წერილს, სადაც იგი მატყობინებდა, რომ ჩემს სახელზე იგზავნებოდა ფული არალეგალური მარქსისტული ლიტერატურის შესაძენად. აქედან სჩანს, რომ ეგნატე იმ ხანებში უკვე მეთაურობდა ჩვენში მარქსისტულ პროპაგანდას, მარქსიზმის მოძღვრების გავრცელების საქმეს. ამ ხანებში იგი მიდის იმ დასკვნამდე, რომ უფრო მიზანშეწონილად ხედავს თავისთვის მხატვრული დარგიდან გადავიდეს უშუალო რევოლიუციონური მოქმედების დარგში. ამნაირად მას ებადება ექვი მის ბელეტრისტიულ ნაწარმოებთა სარგებლობაში. იგი ფიქრობს, რომ მისი მოწოდებაა ახლა არა მოთხრობების, არამედ რევოლიუციონური წრეების, რევოლიუციონური ორგანიზაციის შექმნა. იგი ახლა ექვის თვლით უყურებს თავის სამხატვრო ნიჭსაც, მას თითქო აღარ სწამს ეს ნიჭი, ფიქრობს მხატვრობა გასცვალოს ჯერჯერობით პუბლიცისტიკაზე. მან კიდევაც გადადგა პრაქტიკული ნაბიჯი აქეთკენ, მოათავსა რამდენიმე წერილი ჟურნალ „კვალში“ პუბლიცისტურ-კრიტიკული შინაარსისა. ეს პირველი ცდა პუბლიცისტიკის დარგში მოწმობდა, რომ ეგნატე ნინოშვილი აქაც ისახელებდა თავს, მაგრამ იგი მაინც უფრო ძლიერი მხატვარი იყო, ვინემ პუბლიცისტი.

აქ მეტად საინტერესოა, თუ როგორ უყურებდა ნინოშვილი უპირველეს ყოვლისა „კვალს“ და შემდეგ მაშინდელ რევოლიუციონურ ახალგაზრდობას. თქვენ იცით, რომ „კვალმა“ იწყო გამოსვლა 1893 წლიდან. რადგანაც ეს ახალი გამოცემა „ივერიის“ საწინააღმდეგო ორგანოდ იყო მიჩნეული, ამ გარემოებამ მას ერთბაშად მოუპოვა თანაგრძნობა ყველა იმის თვალში, ვინც უკმაყოფილო იყო „ივერიით“. რადგანაც იმ ხანებში გარდა „ივერიისა“ სხვა ორგანო არ არსებობდა და ამიტომ ფაქტიურად „ივერია“ ქართულ პრესაში მონოპოლიას ანხორციელებდა. ამიტომ სავსებით ბუნებრივი იყო, რომ მაშინდელი რევოლიუციონური ახალგაზრდობის ყურადღება განურჩევლად მიმართულეებისა, „კვალისკენ“ იყო მიპყრობილი და მას წინდაწინ უც-

ხადებდა თანაგრძნობას¹⁾. ეს, რა თქმა უნდა, დიდი შეცდომა იყო. მეტად საგულისხმიეროა, რომ ეგნატემ შედარებით ჩქარა აართვა ალ-ლო „კვალს“, იგი საკმარისად ფხიზელი თვალთ უყურებდა ამ გამოცემას, მის მაშინდელ რედაქტორს გ. წერეთელს. ეგნატე არ მალავდა მახლობელ ამხანაგებში, რომ „კვალი“ არ არის ჩვენი, ე. ი. ახალგაზრდა მარქსისტების ორგანო. თავის ასეთ აზრს იგი არ უმა-ლავს არც თვით „კვალის“ რედაქციას, რაც ნათლად სჩანს ერთი მისი კერძო წერილიდან „კვალის“ რედაქტორისადმი. თუმცა წერი-ლის დასაწყისი დაკარგულია, მაგრამ დარჩენილი ნაწილიდანაც ეგ-ნატეს აზრი „კვალზე“ ნათელია. აი სხვათა შორის, რას ვკითხულობთ ამ წერილში:

„რაც შეეხება საზოგადოდ ჩემს ნაწერებს, მე ყოველთვის მსურ-ველი ვიქნები, რომ „კვალში“ დაიბეჭდოს: თუნდაც კიდევ მი-მართულებაში ვერ მოვეწყვეთ და ჩემი პუბლი-ციისტურ კრიტიკული სტატიების ბეჭდვაც აღარ ინებოს „კვალმა“, ბელეტრისტულ ნაწარ-მოებს მაინც ყოველთვის მივაწოდებ, სანამ კი ეს გაზეთი ისურვებს ჩემი მოთხოვნების ბეჭდვას, მაგრამ იმიტომ კი არა, რომ „კვალი“ ახალგაზრდობის ორგანოა. შეიძ-ლება ბევრ ახალგაზრდობასთან მე საერთო არა მქონდეს რა, მე მხოლოდ პატივს ვცემ „კვა-ლის“ მეთაურს. მე თქვენგან დავალებული ვარ არა მარტო ფუ-ლით, ზნეობრივადაც და მე ჩემი მხრივ ვცდილობ სამაგიერო რაითიმე გასიამოვნოთ. ამას გარდა „კვალი“ დღეს არსებულ ქართულ ჟურ-ნალ-გაზეთებში ყველაზე პროგრესიულია. აი ამიტომ მიმანია ჩემ ზნეობრივ მოვალეობათ „კვალის“ თანამშრომლობა“.

ამ წერილს თარიღი არა აქვს, მაგრამ ჩვენ შეგვიძლია დანამდვი-ლებით ვთქვათ, რომ ის დაწერილია დაახლოვებით 1894 წ. დასაწყ-ისში. ე. ი. რამდენიმე თვის წინეთ მისი გარდაცვალებისა. წერილი იყო პასუხი „კვალის“ რედაქტორის გ. წერეთლის — წერილზე, სა-დაც ეს უკანასკნელი თავის პოლიტიკურ მრწამს ააშკარავებდა, ე. ი. ეროვნულ სულისკვეთებას, რითაც იგი ჩრდილავდა კლასთა ბრძო-ლის პრინციპს, და პირველ რიგში აყენებდა ნაციის, ერის, ინტე-რესებს. მიუხედავად იმისა, რომ გ. წერეთლის წერილში ბევრი რამ

¹⁾ პირადად მეც მოვექეცი ამ საერთო ფერხულში, და ვარშავიდან 1893 წ. დასაწყისში გადავუზახენე „კვალის“ რედაქციას წერილი სათაურით: „მწარე ფიქრები“, რომელიც მან არ დაბეჭდა.

მიუღებელი იყო მარქსიზმის თვალსაზრისით, იქ ბევრად უფრო აღსაყურადღებელი იყო აზრები იყო გამოთქმული. ზევით მოყვანილ წერილიდან თქვენ ხედავთ, რომ ნინოშვილი თუმც მეთისმეტი მორიდებით და სიფრთხილით, მაგრამ მაინც გადაჭრით იმიჯნებოდა — „კვალის“ მაშინდელი რედაქციის მიმართულებისაგან. თუნდა კიდევ მიმართულებაში ვერ მოვეწყეთ და ჩემ პუბლიცისტურ-კრიტიკულ სტატიების ბეჭდვაც აღარ ინებოს „კვალმა“, ბელეტრისტულ ნაწარმოებს მაინც ყოველთვის მივაწოდებ, სანამ ეს გაზეთი ისურვებს ჩემი მოთხოვნების ბეჭდვას“, — ასე უბასუხებდა ეგნატე გ. წერეთელს. ამასთან ერთად ეგნატე ააშკარავებს აგრეთვე თავის დამოკიდებულებას მაშინდელ ახალგაზრდობასთან, სადაც იგი ამ სიტყვებს უმატებს შემდეგს: „მაგრამ იმიტომ კი არა, რომ „კვალი“ ახალგაზრდობის ორგანოაო. შეიძლება ბევრ ახალგაზრდობასთან მე საერთო არა მქონდეს რა, მე მხოლოდ პატივს ვცემ „კვალის“ მეთაურსაო“. აქედან აშკარაა ისიც, რომ ეგნატე იმ ხანებში უკვე მკვეთრად იმიჯნებოდა მაშინდელი ახალგაზრდობის სხვადასხვა ჯგუფებიდან. მისთვის საკმარისი არ იყო მარტო ის, რომ ესა თუ ის ახალგაზრდა საერთო რევოლიუციონური ფრაზებით ლაპარაკობდა. არა იგი ახლა რევოლიუციონური ახალგაზრდობისაგან თხოულობდა გარკვეულ პროგრამას, გარკვეულ მსოფლმხედველობის აღიარებას, ე. ი. თხოულობდა მარქსის მოძღვრებასთან დამოკიდებულებას, მარტო ის კი არ კმაროდა, რომ შენ ახალგაზრდა ხარ და ამიტომ კარგი ბიჭი ხარო. არა, გწამს წენ თუ არა მარქსიზმი და რას აკეთებ ამისთვის ცხოვრებაშიო. აი როგორ უდგება ეგ. ნინოშვილი ახალგაზრდობას, და მისთვის, როგორც მარქსისტისთვის სხვა გვარი მიდგომა შეუძლებელი იყო. მიუხედავად იმისა, რომ იგი მეტად გულჩვილი და კეთილი ადამიანი იყო კერძო ცხოვრებაში, იგი იჩენდა უმკაცრეს შეუთრეგებლობას საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ მოღვაწეობაში. აქ იგი სრულიად შეუზრალბელი იყო და არავითარ დათმობაზე იგი არ მიდიოდა. ეგნატე უკანასკნელ ხანებში კარგად გრძნობდა, რომ გ. წერეთლის „კვალი“ იმ სახით, რა სახითაც ის მაშინ არსებობდა, მისთვის როგორც მარქსისტისთვის, სრულებით მიუღებელი იყო. ამიტომ იგი აყენებდა საკითხს, უკვე განსაკუთრებული ანუ ნამდვილი მარქსისტული ორგანოს გამოცემის შესახებ. მაგრამ ამ დროს ეგნატეს სიცოცხლის დღეები უკვე დათვლილი იყო. 1894 წლის დასაწყისიდან იგი ლოგინიდან ველარ ღებოდა, მაგრამ მისი გონება და ტვინი შეუწყვეტლად მუშაობდნენ. მისი მარქსისტული მსოფლმხე-

დველობა თანდათან სულ უფრო და უფრო ღრმა და შეუქცევლობა ხდებოდა.

როგორც ზევითაც ვამბობდი, ბოლო ხანებში ეგნატე აღარ კმაყოფილდებოდა მხატვრული შემოქმედებით, მას ახლა სულ უფრო და უფრო იტაცებდა რევოლიუციონური მოქმედება. იგი მოუთმენლად მოელოდა რევოლიუციას, იგი გრძნობდა რევოლიუციის მოახლოებას, იგი თითქო ყნოსავდა მას. მაგრამ 1894 წლის 12 მაისს (ძველი სტილით) სამუდამოდ დადუმდენ მისი ბაგენი, და შესწყდა მისი მაჯისცემა. ეგნატე გარდაიცვალა თავის მამის სახლში, სო ფ. ჩირგვეთ ში, იქ სადაც დაიბადა.

მისმა სიკვდილმა იმ წამსვე ფეხზე დააყენა როგორც მისი მეგობრები და ამხანაგები, ისე მისი მტრები, ორივე ეს ბანაკი გრძნობდა მასში დიდ ძალას. გამოფხიზლების გზაზე დამდგარმა მუშათა კლასმა, რევოლიუციონურმა ახალგაზრდობამ, განსაკუთრებით ახალგაზრდა მარქსისტების პატარ ჯგუფმა დაკარგეს ეგნატეში თავისი საუკეთესო მასწავლებელი და ბელადი. ყველა ესენი თავის უღრმეს მწუხარებასთან ერთად ეგნატეს დაკარგვის გამო სდებდენ აგრეთვე მტკიცე ფიცს მის მიერ დაწყებული საქმის გასაგრძელებლად. ხოლო თვითმპყრობელობის აგენტები და ლაქიები, რომლებიც გაფაციცებით თვალყურს ადევნებენ ეგნატეს თითოეულ ნაბიჯს უკანასკნელ წლების განმავლობაში, დაეძებდენ მოხერხებულ დროს მის დასაქერად ახლა უდიდეს სიამოვნებას გრძნობდენ ეგნატეს გარდაცვალების გამო და იმავე დროს არ ივიწყებდენ იმასაც, რომ ცნობილი მწერლის და საზოგადო მოღვაწის — ეგ. ნინოშვილის დამარხვის დროს შეიძლებოდა მთავრობის საწინააღმდეგო დემონსტრაციაც მომხდარიყო. ეს მოლოდინი სავსებით გამართლდა.

ეგნატე ნინოშვილის გარდაცვალება ელვის სისწრაფით მოედვა საქართველოს ქალაქებს, დაბებს და სოფლებს. დამარხვის დღეს ყველა მხრიდან იწყო დენა ხალხმა საყვარელი მწერლის და რევოლიუციონერი მოღვაწის პატივსაცემლად და გამოსათხოვებლად. და ასე წარმოიდგინეთ, მაშინდელი ქართული მწერლობის წარმომადგენლებმაც საქიროდ სცნეს მონაწილეობა მიელოთ ნინოშვილის დასაფლავებაში. ეს მეტად სამძიმო იყო იმათთვის, მაგრამ ისინი იძულებული შეიქნენ ასე მოქცეულიყვენ, შეიძლება თავის სურვილის წინააღმდეგაც. ისინი ხომ ნინოშვილის შემოქმედებას არ სცნობდენ, სდევნიდენ კიდევ დიდის გაჭირვებით ბეჭდავდენ მის მოთხოვნებს, უქიანურებდენ უმნიშვნელო გასამრჯელოს (ჰონორარის) მიცემას, და ახლა კი მიდიან მისი ხსოვნის პატივსაცემად გურიის ერთ-ერთ მიყრუებულ სოფელ-

ში. რას მიეწერებოდა ეს, თუ არ ნინოშვილის უდიდეს ნაქსაზსა და მის ლიტერატურულ ნაწარმოებთა დიდ ღირებულებას! კეშმარიტად ეს იყო გამარჯვება არა მარტო მწერალი ნინოშვილისა, არამედ აგრეთვე იმ რევოლიუციონურ იდეებისა, რომლებსაც ნინოშვილი ქადაგებდა.

და მართლაც ისეთი საზეიმო დამარხვა, რაც წილად ხვდა ნინოშვილს ჯერ საქართველოში არ მოსწრებოდა ღარიბ-ღატაკი გლეხის ოჯახიდან გამოსულ მოღვაწეს თუ მწერალს. დასაფლავების დროს წარმოთქმულ სიტყვებში ყველაზე უფრო შესანიშნავი იყო ეგნატეს ყველაზე უფრო ახლო მეგობრის — ს. ჯ ი ბ ლ ა ძ ი ს — სიტყვა, სადაც ორატორი ახასიათებდა განსვენებულს, როგორც მუშათა კლასის მოციქულს და მებაიარაბტრეს ჩვენში. ეს იყო პირველი საჯარო გამოხსენება ახლად დაბადებული მ ა რ ქ ს ი ს ტ უ ლ ი ჯ გ უ ფ ი ს ა ჩ ე ნ შ ი, რომლის სულის ჩამდგმელი და საუკეთესო ხელმძღვანელი იყო ეგნატე ნინოშვილი. ეს ჯგუფი იმ დროს იყო სრულიად ნორჩი და მეტად მცირე-რიცხოვანი, მაგრამ მიუხედავად ამისა, იგი გამოდიოდა სრულიად გაბედულად და ქედმოუხრელად წინაშე ძლიერთა ამა ქვეყნისა. დამსწრეთა ერთი ნაწილი კბილების ღრქენით შეხვდა ახალი ჯგუფის დეკლარაციას. მაგრამ იქ თავს იქერდენ და სიბრაზეს გულში იკლავდენ. ეს იყო ბრძოლის გამოცხადება და ფიცის მიღება ამ ბრძოლის გასაგრძელებლად. ბევრისთვის ეს სრულიად მოულოდნელი ამბავი იყო, და ეგონათ, რომ ეს ჯგუფი თითქო ეგნატეს საფლავიდან იშვაო, მაგრამ ერთი რამ ყველასათვის აშკარა იყო: ეს ის, რომ ეს ახალი ჯგუფი მეტად საშიშარ საფრთხეს წარმოადგენდა მაშინდელი ოფიციალური საზოგადოების და არსებული წესწყობილების წინააღმდეგ. რა თქმა უნდა, დიდ უმრავლესობას სრულებით არ ესმოდა ამ ჯგუფის პროგრამა და მისი მოქმედების გეგმა. არ ესმოდა მისი ისტორიული მისია. და არც კი იცოდენ, თუ რა სახელწოდება მიენიჭებიათ ამ ახალი ჯგუფისათვის. ეს ქმნიდა დიდ უხერხულობას, რომლიდანაც, როგორ თვით ახალი ჯგუფი ე. ი. ნინოშვილის მომხრეები, ისე მისი მოწინააღმდეგეები ადვილად გამოიყვანა ისევ გ. წერეთელმა. თავის წერილში, რომელშიაც აღწერილია ნინოშვილის დასაფლავება, გიორგი წერეთელმა ამ ახალ ჯგუფს უწოდა „მ ე ს ა მ ე დ ა ს ი“. ეს „მესამე დასი“ ჩქარა დაუკავშირეს „კვალს“, და აქედან ამ ახალ ჯგუფს, რომელიც იდგა მარქსის თეორიის ნიადაგზე, შემდეგში უწოდებენ ხან „მ ე ს ა მ ე დ ა ს ე ლ ე ბ ს“ და ხან „კ ვ ა ლ ი ს ტ ე ბ ს“. ასეთი სახელწოდება მოხერხებული იყო ამ ჯგუფის-

თვის იმ მხრით, რომ ეს ერთნაირი საფარის როლს ასრულებდა მთავრობის თვალში, და მაშასადამე, აძლევდა მას პრესაში გამოსვლის საშუალებას პირველ ხანებში. მაგრამ ეს სრულებით იმას არ ნიშნავდა, რომ ყველა ის, ვინც „მესამე დასელის“ და „კვალელის“ სახელს ატარებდენ, მარქსისტი იყო, მით უმეტეს წმინდა წყლის მარქსისტი.

ამგვარად, თუ ნინოშვილის სიცოცხლეში არ მოეწყო მარქსისტული ჯგუფის ჩამოყალიბება და მისი საჯაროდ დაპირდაპირება იმ დროს არსებულ სხვადასხვა დაჯგუფებისათვის ან მიმართულებებისათვის, ეს მოხდა ნინოშვილის დამარხვის დროს.

ერთი შენიშვნა კიდევ. როცა გ. წერეთელი „მესამე დასის“ სახელწოდებით ნათლავდა ნინოშვილის ჯგუფს, მას მხედველობაში ჰქონდა სულ სხვა რამე, სახელდობრ: მას სურდა ქ რ ო ნ ო ლ ო გ ი უ რ ი თ ა ნ რ ი გ ო ბ ა აღენიშნა თ ა ო ბ ე ბ ი ს თვალში მესამოცე წლებიდან მოყოლებული. ჯერ მესამოცე წლების მოღვაწენი, იმათ შემდეგ ეგრედ წოდებული „ტეტიათა მოტრფიალენი“ და ამათ, კიდევ მოყვა ახალი თაობა — „მესამე დასი“, რომლის მსოფლმხედველობა და პროგრამა მას თავისებურად ე ს მ ო დ ა.

(დასასრული შემდეგ №-ში).

მ ს ე თ ი ს თ ა ნ ა მ ე ღ რ მ ვ ე
მ ხ ა ტ ვ რ უ ლ ი ლ ი ტ ე რ ა ტ უ რ ა *)

ჩვენ ყველგან რიხით გავიძახით, რომ ეროვნულ უმცირესობათა პროლეტარულ ლიტერატურას მაქსიმალურ ყურადღებას ვაქცევთ, მრავალმნიშვნელოვანი რეზოლიუციები გამოგვაქვს ნაციონალურ პროლეტმწერალთათვის მათს შემოქმედებითს ლიტერატურულ მოღვაწეობაში დახმარების გაწევის შესახებ, მაგრამ როდესაც გვიხდება ამ მიმართულებით წარმოებული მუშაობის შეჯამება, ირკვევა, რომ ჩვენი მუშაობა ჯერ კიდევ ერთ წერტილზეა გაყინული, რომ პარტიის სათანადო დირექტივების შესასრულებლად ჯერ კიდევ ბევრი რამ არის გასაკეთებელი. უფრო მეტიც: ჩვენ ხშირად ვხედავთ, რომ საბჭოთა კავშირის ცალკეული ხალხების შემოქმედებითს შესაძლებლობებს აღმაცერად უცქერიან, მაშინ, როდესაც ოქტომბრის რევოლუციამ ასე მძლავრად შეგვანძრია და სამოქმედოდ ამოძრავა ესოდენ დიდი ძალები, რომლებიც არიან ჩვენს ქვეყანაში კულტურული რევოლუციის მოხდენის აუცილებელი წინამძღვარნი და რომლების შესწავლასაც მოითხოვს ჩვენი პარტიის პოლიტიკა.

სწორედ საოცარია, რომ, მაგალითად, საბჭოთა კავშირის მოსახლეობის დიდი უმრავლესობა კვლავ განაგრძობს კავკასიის მთიულების გაცნობას ლერმონტოვისა და პუშკინის ნაწერებით, ჰგონია, რომ მთიულები ახლაც მხოლოდ და მხოლოდ სხვისი ქალიშვილების მოტაცებაზე არიან გადამდგარნი და მოხდენილი მხედარნი კი თავისი ცხენებით დაქრიან და აულეებში მიჰყავთ „კავკასიის ტყვეები“. ერთი სიტყვით, როგორც ლერმონტოვი ამბობს:

„Злой чечен ползет на берег,
Точит свой кинжал“,

*) მოხსენება, წაკითხული საქართველოს პროლეტ-მწერალთა გამგეობის მე-3-ე პლენუმზე.

ჩრდილში კი:

„Пену сладких вин
На узорные шарвары
Сонный льет грузин“...

აი მთელი სურათი. აქ ლაპარაკიც კი ზედმეტია რაიმე სოციალისტურ მშენებლობაზე, კულტურულ რევოლიუციაზე, ან და იმ სხვადასხვა დიად გარდატეხაზე და კულტურულ ყოფაცხოვრებით სურთიერთობაზე, რაც ოქტომბრის შედეგს წარმოადგენს. ასეთი აზრის არიან, ასეთი წარმოდგენა აქვთ არა მხოლოდ რ. ს. ფ. ს. რ. შორეულ ქალაქებში, არამედ ხშირად ჩვენშიც—ტფილისში, ბაქოში, როსტოვში. სწორედ ამიტომ განსაკუთრებით დასაფასებელია და დამაკმაყოფილებელი ის ფაქტი, რომ საქართველოს პროლეტარულ მწერალთა პლენუმზე მოვისმენთ მოხსენებას ოსების, აფხაზების და სხვათა მხატვრულ-ლიტერატურული მოღვაწეობის შესახებ.

დროა, მე მგონია, თავი მივანებოთ რომანტიული პეჩორინების მეოხებით ჩვენი თავის რეკომენდაციას. თავისი არსებობისა და იმის შესახებ, რომ მტკიცედ სურთ სოციალისტური სამშობლოს შენება. — თვით ნაციონალურ უმცირესობათა პროლეტ-მწერლებმა უნდა განაცხადონ.

ამ მოხსენების ამოცანაა — მოკლედ, გაკვრით გაგაცნოთ ოსური ლიტერატურა, რომ ზოგადი წარმოდგენა მიანიც მიიღოთ იმის შესახებ, თუ რა კეთდება ამ მიმართულებით ჩვენთან.

ეს ამოცანა ნაწილობრივ ძნელია — ერთის მხრივ იმიტომ, რომ ჩვენ ჯერჯერობით კიდევ არა გვაქვს სისტემატიურად დამუშავებული (თუნდაც ცდის სახით) ლიტერატურის მკოდნეობის კრებული, ხოლო მეორეს მხრივ, — რასაც სიამოვნებით აღვნიშნავთ, — ოსური ლიტერატურა თავისი არსებობის ამ მოკლე ხნის განმავლობაში, მით უმეტეს ოქტომბრის რევოლიუციის გამო, იმდენად გაიზარდა და განმტკიცდა, რომ თითქმის შესაძლებელია მთელი სურათის მოცემა მოკლე მოხსენებაში ან პატარა მიმოხილვაში.

ასეთი შესავალის შემდეგ კიდევ მინდა ცოტა გადავუხვიო მარქსისტულ ლიტერატურის მკოდნეობისა და კრიტიკის სფეროში, რომ კიდევ უფრო მეტად გავარკვიო ის ძირითადი მიზეზები, რომლებიც განსაზღვრავენ მხატვრული ლიტერატურის, ხელოვნების და, საერთოდ, ყოველგვარი იდეოლოგიური ზედნაშენის განვითარებას.

ლიტერატურაც და მეცნიერული კრიტიკაც საზოგადოებრივი განვითარებისა და იმ საზოგადოებრივ სურთიერთობათა განვითარების შედეგია, რომლებსაც ვხვდებით ამა თუ იმ საფეხურზე კაცობ-

რიობის ისტორიის ჩამოყალიბების პროცესში. აი რას ამბობს მამისაძე შესახებ პლენანოვი:

„თუ ისტორია და მოცემული საზოგადოებრივი კლასის თანამედროვე მღვამარეობა აუცილებლად წარმოშობენ მასში ასეთს, და არა სხვანაირ ესთეტიურ გემოვნებას და მხატვრულ ტრფიალებას, მეცნიერულ კრიტიკოსებსაც შეიძლება გაუჩნდესთ თავისი გარკვეული გემოვნება და ტრფიალება, ვინაიდან ისინიც ხომ ისტორიის მიერ არიან წარმოშობილნი“.

ჩვენ დავინახავთ აგრეთვე, რომ მეცნიერული კრიტიკა ჩვენში სუსტია და ისიც, რაც გვაქვს, უმეტეს შემთხვევაში ძალიან შორს დგას მარქსისტული გაგებისაგან. ყოველივე ეს ხდება იმ დროს, როდესაც აუცილებლად გვჭირდება შეფასება როგორც ძველი ლიტერატურული მემკვიდრეობის, აგრეთვე მხატვრულ-ლიტერატურული მოძრაობის ჩამოყალიბებისა და იმ პროცესების, რის მოწმეც ამჟამად ჩვენა ვართ.

კულტურული რევოლუციის ამოცანებს მტკიცედ მივყევართ იმ აზრამდე, რომ ჩვენ კიდევ უფრო მეტად უნდა შევიარაღდეთ ფოლადის ნებისყოფით და ჩავდგეთ იდეოლოგიური ფრონტის რიგებში: ჩვენი შეურნეობის რეკონსტრუქცია, მთელი ჩვენი სოციალ-ეკონომიური წყობის რეკონსტრუქცია, ჩემის აზრით, მეტის-მეტად მჭიდროდ არის დაკავშირებული იდეოლოგიურ რეკონსტრუქციასთან, კიდევ მეტიც — აღნიშნული ისტორიული ფაქტორები თუ ერთმანეთში არ გაიჟონა, ისე არ იქნება მოძრაობა. ასეთია დიალექტიკის კანონი.

ჩვენ ხშირად, ძალიან ხშირად ვხედავთ, რომ იდეოლოგიურ ფრონტს მეორეხარისხოვანი ადგილი ეთმობა, მას ხშირად გართობად, ანდა პირდაპირ დროს ტარებად სთვლიან. ოსეთი და, რამდენადაც ვიცი, კავკასიაში მცხოვრები ბევრი ეროვნული უმცირესობის მიერ „იდეოლოგიის“ ასეთ შეუფასებლობას ემატება აგრეთვე ის, რომ მათ არა სწამთ ნაციონალური კულტურის, ლიტერატურის და, საერთოდ, ნაციონალური ხელოვნების განვითარება. ამ ურწმუნობას ზოგიერთები თეორიულადაც კი ასაბუთებენ: ჩვენ პატარა ერი ვართ, ყველა პატარა ერის ხვედრია ასიმილიაცია, ადრე თუ გვიან ისინი უნდა გაითქვიფონ დიდ ეროვნებათა საერთო ოჯახშიო და სხვა. ამ მოსაზრებით ისინი საბოტაჟს უტყაბდებენ ეროვნულ კულტურას. ჩემის აზრით, ყოველივე ეს არის უხეირო ინტელიგენტების მსჯელობა, რომლებიც ორ ღერ რუსულს ისწავლიან თუ არა, მაშინვე მოესურვებათ

ოს, ლეკ და ქართველ მუშასთან და გლეხთან ესპერანტოს ენაზე გამოლაპარაკება.

ყოველივე ამას იმიტომ ვამბობ, რომ ჩვენში არის ასეთი სულსკვეთებანი და პირველ რიგში მათ წინააღმდეგ უნდა გავილაშქროთ, ვინაიდან ისინი ძირიან-ფესვიანად ეწინააღმდეგებიან ლენინის მოძღვრებას ნაციონალურ კულტურის განვითარების წესახებ.

ახლა გადავდივარ ჩემი მოხსენების საგნის უშუალო გადმოცემაზე და მინდა ერთხელ კიდევ აღვნიშნო, რომ ამა თუ იმ ლიტერატურული მოვლენის ახსნის ძირითად წინამძღვრად უნდა ავიღოთ ამ ლიტერატურული მოვლენის დაკავშირება იმ საზოგადოებრივ წრესთან და მის მიერ მიღებულ იდეოლოგიასთან, რომელთანაც მათ უშუალო მიზეზობრივი კავშირი აქვს. გარდა ამისა, ჩვენის აზრით, ყოველ გამოკვლევას მხოლოდ მაშინ აქვს ფასი, თუ ის ისეთ გარკვეულ პრაქტიკულ დასკვნებს გამოგვაყვანინებს, რომლებს მიხედვით შესაძლო ხდება გამოსაკვლევნი მოვლენის შემდგომში მიმართულებაზე წეგნებული ზეგავლენის მოხდენა.

ოსურ მხატვრულ ლიტერატურას წარსული საუკუნის 60-იან წლებში ჩაეყარა საფუძველი. მის მამამთავრად, ქრონოლოგიური წესის მიხედვით, პოეტი მ ა მ ს ო რ ო ვ ი ითვლება. რუსული იმპერიალიზმის მიერ მთების დაპყრობის მღელვარე ეპოქა აისახა ხალხური ენით დაწერილი და თავიდან ბოლომდე გრძნობით სავსე მის ლექსებში. კავკასიის მთიულები, მეფის სატრაპების ხიშტებით შევიწროებულნი, ნაწილ-ნაწილ გაიხიზნენ ოსმალეთში; ემიგრანტების ერთ-ერთი ორგანიზატორი იყო მამსოროვი, რომელიც სევდით აღსავსე სტოვებდა მშობლიურ მთებს.

სამშობლოს განშორებით გამოწვეული სევდა, საყვარელი მხარის სიყვარულის გამომჟღავნება სანანიო სიმღერის სახით, — აი მისი ძირითადი მოტივები. მისი ლექსი ტექნიკურად სუსტია, მაგრამ მისმა პირველმა ლექსებმაც კი დაარწმუნა ოსეთის შემდგომი მგოსნები, რომ ჩამორჩენილი მთიულების ენაზეც შესაძლოა პოეტურ ნაწარმოებთა შექმნა, ქნარის აულერება და იმ განცდების, იმ შინაგანი გრძნობების გადმოცემა რომლებიც მხატვრულ გაფორმებას მოითხოვენ.

და, აი, გაბრწყინდა ოსეთის ლიტერატურის განთიადი, როდესაც ამ ეროვნების შემოქმედებითი ძალა სავსებით სარწმუნო გახდა. ამის წინამორბედი ა კ ო ს ტ ა ხ ე თ ა გ უ რ ო ვ ი — 90-იანისა და 900-იანი წლების მწერალი.

კ ო ს ტ ა ხ ე თ ა გ უ რ ო ვ ი ითვლება ოსეთის ლიტერატურის მამამთავრად არა ქრონოლოგიური რიგის მიხედვით, არამედ თავისა.

შემოქმედების ძალის მხრივ, იმ ავტორიტეტის მიხედვით, რომელსაც მოიპოვებს ხოლმე მხოლოდ ესა თუ ის შემოქმედი მთელი ისტორიის მანძილზე. მე ვლავარაკობ იმ ავტორიტეტის შესახებ, ამ პოეტს რომ აქვს მოპოებული ოს მუშათა და აგრეთვე გლეხობას შორის, რომელიც ისეთივე მოწიწებით ახსენებს კოსტას სახელს, როგორც ქართველი გლეხი შოთა რუსთველის სახელს.

კოსტას შემოქმედებაზე დაწვრილებით უნდა შევჩერდეთ, ვინაიდან თანამედროვე ოსურ ლიტერატურაში არსებული ძირითად-საკამათო საკითხების გამოსავალი წერტილია ამ პოეტის შეფასება. მისდამი დამოკიდებულება; უფრო მეტიც: კოსტას პიროვნების შეფასების საკითხში ჩამოყალიბდა ჩვენი ლიტერატურის ორი უკიდურესი ფრთა. ვსარგებლობთ რა ჩვენი ახალგაზრდა ლიტერატორის ბოლაევის ტერმინოლოგიით, მემარჯვენე ფრთის ბაკოევწინას ვუწოდებთ, ხოლო ულტრა-მემარცხენე ფრთას, მისივე ტერმინოლოგიური ხერხის მიხედვით, ბოლაევწინას დავარქმევ. რასაკვირველია, ამ ჯგუფების აზრთა სხვადასხვაობა უფრო ღრმავა, მას სოციალური ხასიათი ეძლევა და ოსური ლიტერატურისა და კრიტიკის ასპარეზზე გამოდიან მართლა მემარჯვენენი და მემარცხენენი, სწორედ ისე, როგორც ამას ვხედავთ რუსულ, ქართულ და სხვა მწერლობასა და კრიტიკაში.

აი რა ვერ ვაივო ამ ორივე მიმართულებამ ამ მწერლის შეფასების საკითხში.

მემარჯვენე კრიტიკა სულდგმულებს ჩვენთან, დაწყებული გაბ-პო-ბავეით, რომელიც მეფის დროს კავკავის ქალაქის თავი იყო და ახლა კი ბერლინში ცხოვრობს დანარჩენ „ჩვენს“ პოლიტიკურ ემიგრანტებთან ერთად, და ბეკოევით გათავებული, რომელიც აქ, სამბ-ქოთა კავშირში, ხშირად აკეთებს შინაგანი ემიგრაციის ექსპერიმენტებს (ამ განცხადებას ლიტონ სიტყვად როდი დავტოვებთ, ქვემოთ ამას დავადასტურებთ მისივე ნაწერებით).

თავისი კრიტიკისთვის მან აირჩია სუბიექტიური მეთოდი, ემოციონალური გამოკვლევა, რაც თვით მათთვისვე მეტის-მეტად ცუდი გამოდგა და მთლად ერთიან ამქლავნებს მათს სულისკვეთებას: სწორედ აქ მართლდება პლექსანოვის სიტყვები.

„მეცნიერ კრიტიკოსებსაც შეიძლება გაუჩნდეს თავისი გარკვეული გემოვნება და ტრფიალება, ვინაიდან ისინიც ხომ ისტორიის მიერ არიან წარმოწობილნი“.

დიან, ისინიც გარკვეული კლასობრივი ფენებით არიან წარმოწობილნი ისტორიის განსაზღვრულ ეპოქაში. სუბიექტიური მეთოდი

მით უფრო მკაფიოდ ააშკარავენს, თუ როგორი სოციალური და პოლიტიკური სუნი ასდის თვით მწერალს.

აი რას ამბობს ბაევი კოსტას შესახებ:

„ოდესღაც დიადი ეპოქა ჰქონდა ოსეთსაც. თეთრი თოვლით დაფარულ მთებსა და ნათელ ველებს აზანზარებდა ოსების ხმა“. შემდეგ ის ოცნებობს შორეულ „ოსობაზე“¹⁾, მთლიანზე, განუყოფელზე, დიდზე და სხვ.

ნაციონალიზმი, „ველიკოდერჟავნიკული“ შოვინიზმი ოსეთის ფარგლებში, — აი რა ასულდგმულებს გაბპო ბაევს.

ჩვენი დროის კრიტიკოსი ბეკოევი უფრო მეტ სიფრთხილეს იჩენს წინადადებების ჩამოყალიბებაში, ის ერთგვარ ტაქტს არ ღალატობს, თუმცა ხშირად წასცდება ხოლმე და მთელი სიგრძე-სიგანით წარმოგვიდგება თვალწინ.

აი რას ამბობს ის იმ ეპოქის შესახებ, რომელიც უღრღნიდა შემოქმედებითს სულს კოსტას და ბოლოს, მისი გენიის ფრთის გაშლის ხანაში, საფლავში ჩააწვინა იგი.

„ძალები იხარჯებოდა უცხოეთში, უცხო ადამიანებს შორის, რომლებსაც არასოდეს არ წეიძლოთ გაეგოთ ჩვენი და არც ახლაც ეს მით“ (ბეკოევი, „ჩრდ. ოსეთის ინსტ. უწყებები“, № 1). „არც ახლა ესმისთ“ — რის თქმა სურს ამით ბეკოევს? შემდეგ ბეკოევი ცდილობს კრიტიკული ანალიზი გაუკეთოს კოსტას შემოქმედებას იმ ობიექტიურ საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ პირობებთან დაკავშირებით, რომლებშიც უხდებოდა პოეტს მუშაობა, მაგრამ მან ვერ შესძლო ვერც ამ პირობების და ვერც თვით კოსტას შემოქმედების შეფასება. თურმე კოსტას ეპოქა არის მხოლოდ და მხოლოდ „სისტემა საქციელისა, რომელიც წეთვისებული აქვს ჩვენი ცხოვრების ყოველ სახაზინო მომწყობს“ — მეტს კი ვერაფერს გაუგებ მას, მაგრამ მიუდგომელმა მკითხველმა ისე უნდა გაიგოს მისი სიტყვები, თითქოს „ჩვენი მართვა-გამგეობის ასეთი სისტემა“ ახლაც, ჩვენს დროშიც, არსებობს.

მართალია, თვით წერილის სხვა ადგილს ის ლაპარაკობს „ძღვევამოსილების“ და ცხოვრების მძიმე „საზოგადოებრივ და სახელმწიფოებრივი პირობების“ შესახებ, მაგრამ საბჭოთა კრიტიკოსისაგან ჩვენ კლასობრივ გარკვეულობას მოვითხოვთ, რაც ოდნავაც კი არ აქვს ბეკოევს, წერილ-ბურჟუაზიული იდეოლოგიის მქონე კაცს, რომელიც საზოგადოებრივ-პოლიტიკური საკითხების ზედაპირზე და-

1) ოსობა — ოსების ჰეგემონია.

ცურავს და ხშირად ჩვენთვის აშკარად მანე იდეოლოგიამდე ეშვება. ამას ჩვენ მაშინ უფრო მეტად დავამტკიცებთ, როდესაც დავუბრუნდებით მის კრებულს „მალუსაგ“-თან დაკავშირებით.

თვით კოსტას ის „მოქალაქე პოეტს“ ეძახის მხოლოდ, მაგრამ პირდაპირ არ განგვიმარტავს მისი შემოქმედების საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ მნიშვნელობას. თავისი კრიტიკული ანალიზისათვის იმანაც სუბიექტიური, ბიოგრაფიული მეთოდი აირჩია. ის ასე იწყებს თავის წერილს:

„კოსტა ხეთაგუროვი არის ერთ-ერთი ისეთი პოეტი, რომლის შემოქმედების შესახებ შეუძლებელია ლაპარაკი მის ინდივიდუალურ თვისებებთან დაუკავშირებლად“.

მართლაც, ბეკოევი საერთოდ არ სცილდება ამ სუბიექტიური მეთოდის ფარგლებს, თუმც კი ცდილობს ამას.

მარქსისტული კრიტიკის მიზანია პოეტის შემოქმედების ობიექტიურად შეფასება შინაარსისა და მხატვრული გაფორმების მხრივ, აგრეთვე იმ ესთეტიურ გემოვნებასთან დაკავშირებით, რომელიც უმთავრესი უნდა იყოს განვითარების მოცემულ სტადიაზე. არ არსებობს დროისა და სივრცის გარეშე მდგარი, მოცემულ სოციალურ-ეკონომიურ, იდეურ, უფლებრივ და სხვა პირობებთან დაუკავშირებელი პოეტი.

კოსტას ებოქა მოკლედ შეიძლება ასე დავახასიათოთ: მემამულეთა თვითნებობა, ნიკოლოზის დესპოტიზმი, ნაციონალური ჩაგვრა, წარმოუდგენელი უუფლებობა, დრო, როდესაც ყულფი უფრო და უფრო ვიწროვდებოდა და გადაგვარებისკენ მიჰყავდა პატარა ეროვნებანი.

ხალხის მასებში ღვივდებოდა წარმოუდგენელი პროტესტი, მზადდებოდა 1905 წლის ბრძოლა. ქალაქში, რაღაც დაორგანიზებული პროლეტარიატია, მტკიცდება კლასობრივი თვითშეგნება, მტკიცდება კლასობრივი ბრძოლის იდეა. სოფლად გლეხობის ფართო მასებში გროვდება თავად-აზნაურულ-ბატონყმური წესწყობილების გამანადგურებელი ძალები. ნაციონალურ განაპირა კუთხეებში ამას ემატება ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის იდეები. ყველა ამ მოვლენათა კომპლექსი შეადგენს 1905 წლის რევოლუციის მამოძრავებელ ძალას. ეროვნულ განმათავისუფლებელ მოძრაობას, იმდენად, რამდენადაც ის რუსული იმპერიალიზმის წინააღმდეგ იყო მიმართული, ობიექტიურად რევოლუციონური ხასია-

თი ჰქონდა — ეს კარგად უნდა შევიგნოთ, სწორედ ამას გვასწავლის ლენინიზმი.

მაგრამ არც მემარჯვენეებს, არც მემარცხენეებს ლენინიზმის ეს ანბანი ამნაირად არ სურთ შეითვისონ, არ სურთ მიიღონ მხედველობაში კოსტას და რევოლუციის წინა დროის სხვა ჩვენი მწერლების (ბრიტაევი, კუბალოვი და სხვ.) შემოქმედების ანალიზის დრო. მემარჯვენეებს მექანიკურად გადააქვთ ეროვნულ-განმანათავისუფლებელი მოტივები მეფის პერიოდიდან პროლეტარული რევოლუციის ეპოქაში, ვინაიდან არ იციან, სად სადღეგრძელო იმღერონ და სად შესანდობარი. მათი ნაციონალიზმი ჩვენს დროში კონტრრევოლუციონურ მოვლენად იქცევა.

ბეკოევი, მაგალითად, კრებულ „მალუსაგ“-ის წინასიტყვაობაში სწერს, რომ ამჟამად, რევოლუციონური გრიგალის ხანაში, ჩვენ უნდა გადავარჩინოთ ერი რევოლუციონურ ქარიშხალს, ვინაიდან ცოტანი ვართ და ამ ქარიშხალს ადვილად შეუძლია აღგვავოს დედამიწის პირიდან.

განა ეს პირწმინდა ნაციონალიზმი არ არის, რომელიც რევოლუციის საბოტაჟისაკენ მოგვიწოდებს?

ჩვენი მემარცხენეები მეორე უკიდურესობაშიც ვარდებიან, რამდენადაც ისინი კოსტას და სხვების შემოქმედებაში ხვდებიან ეროვნულ-განმანათავისუფლებელი გაერთიანებისკენ მოწოდებას, მაგრამ არა სურთ დააკავშირონ ეს მოწოდება ეროვნულ-განმანათავისუფლებელ მოძრაობასთან, ობიექტურად რევოლუციონურთან, და საცხებით უარყოფენ მთელ ძველ მხატვრულ-ლიტერატურულ მემკვიდრეობას, იმათ კუჭყიან წყალთან ერთად სურთ ბავშიც გადაისროლონ, სურთ დასწვან ყველა ხიდი, იმ მხატვრულ ლიტერატურულ ტრადიციებთან შემაერთებელი, საიდანაც ბევრი რამის გამოყენება შეიძლება, თუკი მათ პროლეტარული რევოლუციის იდეებით გავანაყოფიერებთ.

კოსტა თავისი დროის მოწინავე ინტელიგენტია. ინტელიგენცია, ლენინის მოძღვრების თანახმად, არ წარმოადგენს საზოგადოებრივ კლასს, ხდება მისი დიფერენციაცია მებრძოლ კლასებს შორის, ანდა ის მერყევ პოზიციებს იჭერს გადამწყვეტი შეტაკების პერიოდში. ინტელიგენტი კოსტა არის იმ რევოლუციონური, ეროვნულ-განმანათავისუფლებელი სულისკვეთების მგოსანი, რომელიც თანდათან ღვივდება და მწიფდება. მისი ფოლადის ლექსები ბრძოლისაკენ მძლავრი მოწოდებაა.

რასაკვირველია, ბევრ მის ნაწარმოებში არ არის ბრძოლისაკენ პირდაპირი მოწოდება, მის შემოქმედებაში ხშირად ვხვდებით ტოლსტოის იდეებს თვითგაუმჯობესების ბოროტებისთვის წინააღმდეგობის გაუწევლობის შესახებ, საერთო ფრაზებს სიმართლისა და სამართლიანობის, ადამიანებს შორის თანასწორობისა და ამხანაგობის შესახებ. წამდაუწყებლად ვხვდებით მის ნაწერებში დაცემულობის გრძობას, წუწუნს, ხან პირადი ხასიათის განცდებთან დაკავშირებით (ავადმყოფობა, სიყვარული), მაგრამ უმთავრესად იმის გამო, რომ არ აკმაყოფილებს თანამედროვე პოლიტიკური წესწყობილება, აწუხებს სამშობლოს ჩაგვრა, კავკასიიდან გადასახლება, მშობლიური მთებისა და ახლობლებისაგან განშორებით გამოწვეული სევდა და სხვა.

მაგრამ მეტის-მეტად უნუგეშო სულისკვეთება მას უტყდად ეცვლება, მის ადგილს იჭერს სიცოცხლის სიყვარული, უსაზღვრო სიყვარული გარემოცულის, სიყვარული, რომელიც აღფრთოვანებდა მას ახალი ცხოვრებისათვის.

ტოლსტოისებური „ბოროტებისათვის წინააღმდეგობის გაუწევლობის“ ადგილს ახლა ამ ბოროტების გამათრახება იჭერს.

შვედაროთ მაგალითად, წემდეგი სტრიქონები და დავინახავთ, რომ ეს მართლაც ასეა.

„... ამ ქვეყნად სხვა ბედნიერება არ არსებობს, გარდა უსაზღვრო პატივების და სიყვარულისა“

მეორე ადგილას კი:

„მე არ შემიძლია შურისძიება, მაგრამ ბოროტებისათვის წინააღმდეგობის გაწევა ყველგან მხვევია“.

კოსტას რელიგიური მოტივიც ბევრი აქვს, რის გამოც განსაკუთრებით სძულს იგი ბოლავეს, რომელიც ვერ ერკვევა ამ სარწმუნოებრივი გრძობის მიზეზებში და იმ დადებით მხარეებსაც უკუაგდება, რომელიც აქვს პოეტს. თვითონ კოსტას ხშირად შეიპყრობდა ხოლმე ღრმა ექვი სარწმუნოებრივი საკითხების შესახებ, ღვთის არსებობის საკითხის შესახებ (თუმცა გ. ბეკოევი ვერ პოულობს მის წემოქმედებაში ამ ექვებს და მას „ქეშმარიტად მორწმუნე ადამიანს“ უწოდებს). ამას მოწმობს ლექსი „ჯადოსნური ზღაპრით“.

ბოლოსა და ბოლოს კოსტას მაინც სურს ირწმუნოს ღმერთი, მაგრამ ფაქტია, რომ ეს ექვი უღრღნიდა მას გულს. მეფის თვითმპყრობელობის ამ საშინელ დღეებში ბევრს საბოლოოდ ეკარგებოდა გზა-კვალი, პერსპექტივები ქრებოდა და მხოლოდ რევოლუციონურ მარქსისტთა პროლეტარულ ავანგარდს ძალუძდა მომავალი ბრძოლის აუცილებლობის შეთვისება, წინააღმდეგობათა დაგროვების და

საზოგადოებრივი ყოფის ერთი საზოგადოებრივი ფორმის მეორე ფორმით დიალექტიური შეცვლის აუცილებლობის შეთვისება.

ზოგიერთები იმდენად იყვნენ დარეტიანებულნი, მემამულეთა და კაპიტალისტური რეჟიმის წინაშე მომწყვდეულნი, რომ სულ დაეკარგათ ჩვენი „ცოდვილი“ ქვეყნის ბრძოლით, რევოლუციით გამოსწორების იმედი და შეველას რელიგიაში, თვითგაუმჯობესებაში და „ახლოების“ უსაზღვრო სიყვარულში ეძიებდნენ.

ყოველივე ამას ვხედავთ კოსტას შემოქმედებაში. მაგრამ განა ამიტომ უნდა ამოვშალოთ იგი ჩვენი ლიტერატურის ისტორიიდან? განა ლენინი არ გვასწავლიდა, როგორ უნდა მოვიქცეთ ასეთ შემთხვევებში? ამისათვის გავიხსენოთ, თუ როგორ შეაფასა მან ტოლსტოის შემოქმედება: „ჩვენ უნდა მივალწიოთ იმას, რომ ტოლსტოის კითხულობდნენ მშრომელთა ფართო მასები, მხოლოდ საჭიროა ვიცოდეთ, თუ რის აღება შეიძლება ტოლსტოიდან და რა არ უნდა ავილოთ იმისაგან“:

შევიჩრდეთ კიდევ კოსტას შემოქმედების მხოლოდ ერთ დამახასიათებელ თვისებაზე. როგორც ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის მგოსანს, მას შეიძლება საერთო ეროვნული იდეის მწერალი დავარქვათ, ის მოუწოდებდა მთელ ოსეთის ხალხს გაერთიანებისაკენ.

მაგრამ ამავე დროს მისი სიმბატიები უნუგეშო მდგომარეობაში მყოფ მშრომელ მთიულთა მხარეზეა. მისი პოემების გმირები არიან ამბოკარები, მწყემსები, ლატაკები.

ბევრი ასეთი მაგალითის მოყვანა შეიძლება, რაც მოწმობს, რომ ის იყო ლატაკების მწერალი. მე არ ვიცი, მაშ რათ ლანძღავს მას ასე მწარედ ბალაევი? უმჯობესი იქნება, თუ ის დაუწყებს ლანძღვას ოსეთის ნაციონალისტებს, რომელნიც კოსტას დროშას ეფარებიან და სწამლავენ ჩვენს ატმოსფერას ზოვინიზმის შხამით, თვითონ კოსტა კი აქ რა უფაზია!

შეუძლებელია დაწვრილებით შევებო კოსტას შემოქმედებას ნოკლე მოხსენების დროს, — ეს შეიძლება სხვა დროს მოეწყოს. ჩვენთვის საჭირო იყო შევებოდი მისი შემოქმედების ძირითად მხარეებს, ვინაიდან ეს გავვიადვილებს ძველი მხატვრული მემკვიდრეობის შეფასებას, უამისოდ კი, თუ არ გამოვარკვევდით ჩვენი კრიტიკის უარყოფით და დადებით მხარეებს, ჩვენ არ გვექნებოდა გამოსავალი წერტილი შემდგომი მსჯელობისათვის.

(შემდეგი იქნება)

იდეოლოგიურ ფრონტზე გამწვავებული კლასიური ბრძოლა სწარმოებს. სახალხო მეურნეობის სოციალისტური რეკონსტრუქცია კულტურულ რევოლუციის დაჩქარებით განვითარებას იწვევს.

ხელოვნების სფეროში თვალსაჩინო ხდება კლასიურ ძალთა დანაწილება და მათი ურთიერთისადმი დაპირდაპირება. ამ პროცესში გამოჩნდის არ შეადგენს არც სახვითი ხელოვნება. ამას საცხებით ადასტურებს ქართული მხატვრობის დღევანდელი მდგომარეობა.

მხატვრობის ამოცანები დღეს დიდია.

მხატვრები იდეოლოგიის ფრონტზე აქტიურ ბრძოლას უნდა აწარმოებდნენ ახალის დადგინებისათვის. ხელოვნება ყველა თავისი შემადგენელი ნაწილით უნდა იყოს მასის ფსიხიკის და ნებისყოფის ორგანიზატორი, სოციალისტური მშენებლობის აქტიური მონაწილე. თანამედროვე რევოლუციონური მხატვარი ისეთი ოსტატი უნდა იყოს, რომელიც თავისი სპეციფიური მხატვრული იარაღით შესძლებს ოტომბრის რევოლუციის იდეების ფართო პროპაგანდას, დაეხმარება მშრომელ მასას კულტურული დონის აწევაში, გაამახვილებს სოციალიზმის მშენებელ პროლეტარიატის იდეოლოგიურ-კლასიურ შეგნებას და ყოველმხრივ ხელს შეუწყობს ახალი ადამიანის ჩამოყალიბებას.

მხატვარი უნდა იყოს ახალი ყოფაცხოვრების კოლექტიური ფორმების აქტიური ორგანიზატორთაგანი, ამიტომ ის მჭიდროდ უნდა დაუკავშირდეს ჩვენს წარმოებას, მრეწველობას. მხატვრებმა უნდა მიიღონ უშუალო მონაწილეობა მასიური მოხმარების სამრეწველო საგანთა მხატვრულ გაფორმებაში. მხატვრობამ უნდა შესძლოს ძველი ყოფის გარდაქმნის ჩვენება.

მუშათა კლასი ახალ საფუძველზე აგებს ყოფას. იწყება მუშაობა სოციალისტური ქალაქების აგებისათვის. მხატვართა შემოქმედებითმა ენერჯიამ უშუალო მონაწილეობა უნდა მიიღოს ახალი ყოფის ჩამოყალიბებაში. მხატვართა მუშაობა უნდა ჩანდეს მუშათა კლუბების, ქონ-სამკითხველოების, ახალი საცხოვრებელი ბინების, კომუნების,

საზოგადოებრივი შენობების, მოედნების, შინაური ავეჯის, კულტურის, წიგნების და სხვათა გაფორმებაში.

მხატვარი — ორგანიზატორი უნდა იყოს მასიური დღესასწაულების. მხატვარი რევოლიუციონურ-პროლეტარულ არქიტექტურასთან ერთად, ახალი დიდი წამოწყების ინიციატორთა და პიონერთა რიგებში უნდა იდგეს.

— ჩვენს ქვეყანაში სწარმოებს სასტიკი ბრძოლა კაპიტალიზმის ნაშთების წინააღმდეგ, ხდება კულაკობის, როგორც კლასის ლიკვიდაცია, იქმნება სოციალისტური სოფელი. წარსულს ბარდება საუკუნოების ქოხები, ქვარტლი უვიცობა.

ჩვენ უნდა ვიქნეთ იქ, სადაც შენდება ახალი სოციალისტური სოფელი-ქალაქი. პრაქტიკულად უნდა დავეხმაროთ კოლმეურნეობას, სოციალისტურ სოფელს, არა პეიზაჟების ასლების გადმოღებით, რეაქციონური რომანტიკით, არამედ ძველი სოფლის სოციალისტურად გარდაქმნაში, ახლის განმტკიცებაში აქტიური მონაწილეობით.

ჯერ კიდევ ძლიერია თავად-აზნაურული, წვრილ-ბურჟუაზიული და ბურჟუაზიული ყოფის ნაშთები. ჯერ კიდევ ფესვგამჯდარია ინდივიდუალური ყოფა, ტრადიციული გემოვნება, შტამპი. ჯერ კიდევ ჩვენი ყოფითი გარემოცვის მრავალი ელემენტი, საგანი, მხატვრობა და სხვა, ძველი ყოფის აგიტაციას ეწევა და მას ანმტკიცებს. საბჭოთა ხელოვნება, რევოლიუციონური მხატვრობა უნდა შეებრძოლოს ამ გარემოცვას, ტრადიციებს. საზოგადოებრივი აქტიურობა და სიმბავილე უნდა ახასიათებდეს მხატვრის საქმიანობას.

საბჭოთა რევოლიუციონური სინამდვილის არა პასიური ამსახველობა, არამედ — მომქმედი, პერსპექტიული. რევოლიუციონურ მხატვართა შემოქმედებაში უნდა იგრძნობდეს საბჭოთა საზოგადოებრივობის ბრძოლა ყველა ფრონტზე, სოციალისტური მშენებლობის ტემპი. მხატვრობა მასის გრძნობების და აზრების ორგანიზატორი უნდა იყოს და მაქსიმალურად ამტკიცებდეს მშრომელთა რევოლიუციონურ ნებისყოფას.

რევოლიუციონურმა მხატვრობამ თავისი შემოქმედებითი ენერჯია უნდა დარაზმოს ახალი გრანდიოზული მასალის და ამოცანების ახალ ფორმაში ჩამოყალაბებისათვის. ჩვენ ვიცით, რომ ახალი ფორმის შესაქმნელად უპირველეს ყოვლისა საჭიროა ახალი შემოქმედებითი მასალა და ძველი ფორმების გამოყენება. აუცილებელია წარსულის კულტურის კრიტიკული დაძლევა.

ჩვენ ბრძოლას გამოუტყდადებთ წარსულის კულტურის ფორმების ტყვეობას, მათ უკრიტიკო მიღებას, წამბადველობას და ეპიგო-

ნობას. წარსულ კულტურის კრიტიკული დაძლევა და გამოყენება არ ნიშნავს მათი ასლის გადმოღებას, აუცილებელია დიალექტიური მატერიალიზმის მეთოდით შეიარაღება, ცხოვრების ჩვენება მოძრაობაში. სტატიურობას, უსახო ნატურალიზმს, პასიურ კერეტას უნდა დაუპირდაპიროთ დინამიურობა, მოვლენათა პერსპექტიული ათვისება, აქტიური კლასიური მიზანდასახულობა. ჩვენი კურსი პროლეტარული რეალიზმისაკენ არის აღებული.

ჩვენ ვერთიანდებით საბჭოთა პლატფორმაზე და სავსებით ნორმალურად და საქიროდ მიგვაჩნია ჩვენი გაერთიანების შიგნით ფორმალური სხვადასხვაობა, ახალი სტილის ძიება-ჩამოყალიბებაში სასურველი და ჯანსაღი მოვლენაა ფორმალური შეჯიბრი ჩვენი ორგანიზაციის შიგნით.

ხელოვნება უნდა გახდეს მასის კუთვნილება და ამავე დროს ის უნდა შეიქმნეს მასის ხელოვნებად. ამ მიზნით ჩვენ მჭიდროდ დაუკავშირდებით მუშურ-გლეხურ თვითმოქმედებითი წრეებს, შევეცდებით ამ წრეებიდან აღვზარდოთ ხელოვნათა ახალი კადრები. უმთავრესი ამოცანაა ჩვენი მუშაობის დაახლოვება მასასთან.

ჩვენ სასტიკად შევებრძოლებით მხატვრობის მემარჯვენე-რეაქციონურ ფენას, მეწიანობის, ობივატელობის, ინდივიდუალური ყოფის მხატვრობას.

მხატვართა გაერთიანება „ქართულ მხატვართა საზოგადოება“-ს სახით, თავისი „პოლიტიკური“ პოზიციებით, ეროვნული შემოზღუდულობით, გარკვეულად არათანამედროვე ორგანიზაციაა. ეს გაერთიანება, არ გრძნობს საბჭოთა საზოგადოებრივობის მოთხოვნილებებს, ხელს უშლის საბჭოთა მხატვრობის განვითარებას, აფერხებს მისი მემარცხენე რევოლუციონური ნაწილის ზრდას, მის დაახლოვებას თანამედროვეობასთან და ამრიგად მანებელი ხდება საბჭოთა მხატვრობის განვითარებისათვის. ამ მიზნით გამოვდივართ „ქართველ მხატვართა საზოგადოებიდან“ და ვაარსებთ საქართველოს რევოლუციონურ მხატვართა ასოციაციას.

გაერთიანებით რა, საქართველოში მომუშავე ყველა ეროვნების რევოლუციონურ მხატვრებს, მაქსიმალურად ხელს შეუწყობთ ჩვენს რიგებში უნარიანი რევოლუციონური ახალგაზრდობის ჩაბმას და მუშათა კადრების შექმნას მხატვრობაში. ვთვლით რა, რომ რევოლუციონური მხატვრობა უნდა იქნეს გამწვავებული კლასიური ბრძოლის აქტიური მონაწილე, ჩვენი მუშაობის საფუძვლად ვიღებთ ბრძოლას პროლეტარული იდეოლოგიის პოზიციების გამაგრებისა-

თვის, ახალი ყოფის ჩამოყალიბებისათვის და მასის რევოლუციონურ ნებისყოფის განმამტკიცებელ ხელოვნების შექმნისათვის.

ა. ბახტაძე, მირზოევი, მოსე თოიძე, ირ. თოიძე, ა. კობალეიშვილი, კ. სანაძე, ვ. თოფურიძე, შ. მიქათაძე, რ. ნადარეიშვილი, თალაკვაძე, ს. ყუბანეიშვილი, ალ. მაყაშვილი, ს. მაისაშვილი, ი. რომანიშვილი, ვ. ლემანუაშვილი, ე. კეცხოველი, ლ. გრიგოლია, დ. წერეთელი, ნ. კანდელაკი, რომანოვსკი, ვ. კეშელაშვილი, ვ. ქუთათელაძე, ი. კარალოვი, ს. გაბაშვილი, რ. ამიროვი, მერაბიშვილი, თ. თავაძე, დ. კაკაბაძე, გ. გრიგორიანი, ლ. გუდიაშვილი, ე. ზაალიშვილი, აპოლონ ქუთათელაძე, დავით ქუთათელაძე.

გალაქტიონ ტაბიძე — ვკოპა. 1930 წელი. სახელგამო.

გალ. ტაბიძე ქართულ ლიტერატურაში ცნობილია, როგორც პროლეტარული რევოლუციის ერთი პირველ თანამგზავ-რთავანი. 1917 წელს მან საკუთარი თვა-ლებით დაინახა თუ როგორ იზგრეოდა ძველი რუსეთი. ამ ნიადაგზე მის მაშინ-დელ მხატვრულ ფაქტებში იპოვა გა-მოვლენა გრანდიოზული გარდატეხის ამ-ბეგმა. გალაქტიონ ტაბიძის შემოქმედე-ბის სოციალური საფუძველი, როგორც საერთოდ ყველა თანამგზავის, წვრილ-ბურჟუაზიულია. წვრილბურჟუაზიულ ინტელიგენციას უყვარს ფილისტერუ-ლი თამაში ცხოვრებასთან, მას არ აქვს მტკიცე ნებისყოფა. ის შერყევია, მუდამ წინ და უკან იცქირება, რომ მის თვალს არ გამოეპაროს ის გარემოება თუ ვის მხარეზეა გამარჯვების სასწორი. ის დგას პროლეტარიატთან, რადგანაც ეშინია ბურჟუაზიის ეკონომიური კონკურენცი-ისა, ამავე დროს ის გვერდში უდგას კა-პიტალისტებს, რადგან აფრთხობს ბოლ-შევიზმის პროლეტარული იდეოლოგია და კერძო საკუთრების მოსპობის იდეები. გალ. ტაბიძის შესახებ უნდა ითქვას, რომ იგი აცდა ამ ვაჭრულ შერყევას. ის თა-ვიდანვე ერთ გზას დაადგა: ეს გზა იყო პესიმოზმის, სიკვდილის და აგონიის მწუ-ხარე გზა. გ. ტაბიძის ამ პერიოდის შე-მოქმედება გარდაიქცა ქართული ობივა-ტელის ესთეტიურ სახარებათ.

მოხდა ოქტომბრის რევოლუცია და ეს დიადი სოციალური დემონსტრაცია ძველი ქვეყნის წინააღმდეგ, გალაქტიონ-მა აითვისა, როგორც მარადიული ჯანყი, ბუნტარული ნგრევა და განუწყვეტელი გრიგალი. ასე აითვისეს რევოლუცია

ყველა დიდმა ლირიკოსებმა. ოქტომბ-რის რევოლუცია ეპიური მოვლენა იყო, ამიტომ ინდივიდუალური ლირიკა დაიბ-ნა, ვერ მონახა თავის წერტილი და მხო-ლოდ რევოლუციის ენერგიული ბრჭყვი-ალა ეფექტის მიხედვით დაიწყო ნაღვ-ლიანი სიმღერა. ასე დაემართა გალ. ტა-ბიძესაც, ეს მოვლენა განსაკუთრებით მკვეთრად მოსჩანს მის ახალ პოემაში: „ეპოქა“.

„რევოლუცია არის გრიგალი, რევოლუცია არის სტიქია, რომლის სისწრაფე და ძლიერება არ გწამს არ გჯერა, არ გაიგვია? რევოლუცია არის ქარბუქი იგი მაისის არის დამდეგი“...

(„ეპოქა“ — გვ. 181.)

რევოლუციას არაფერი არა აქვს სა-ერთო მაისის ლირიკულ სიზმრებთან. ოქტომბერი ჩატარდა არა ანარქისტული-ჯანყის ნიშან ქვეშ, არამედ მისი მწყო-ბრი, ორგანიზაციული პროცესი იმ თა-ვითვე განსაზღვრა პროლეტარულმა ტაქ-ტიკა-სტრატეგიამ.

დღეს კულტურულ რევოლუციის პროცესში მხატვრულ მწერლობის წინა-შე სდგება მთელი რიგი აქტუალური ამოცანები, რომელთა სწორი გადაჭრა შეუძლებელია ლიტერატურული რაციო-ნალიზაციის გარეშე. ამ მცნების ქვეშ ჩვენ ვგულისხმობთ მხატვრულ ფაქტს, რომლის უოველი ნაკვეთი წინასწარ გა-მიზნულია და ლიტერატურის საერთო-სხეულში იმყოფება ორგანიულ კავშირში დანარჩენ ელემენტებთან. ამ მოთხოვნი-ლებას ჩვენ ვუყენებთ არა მარტო პრო-ლეტარულ მწერლობას, არამედ თანა-

მგზავრულ ფრთასაც. ამ თვალსაზრისით ყოველგვარი ლირიკული წყაღდილობა, მრავალსიტყვაობა, უსიუვეტო ფაქტი და ინტელიგენტური არწიყობა სიტყვებთან წარმოადგენს ერთგვარ „უხერხულობას“, რომელიც ვერაფერს ვერ გააკეთებს კულტურულ რევოლუციისათვის. გალ. ტაბიძის უკანასკნელ პოემას სწორედ ეს ნაკლი აქვს: ამ პოემაში არ არის არც დასაწყისი, არც დასასრული. არის მხოლოდ წყაღდილობის რომანტიზმი და ინტერნაციონალის მარადიული გუგუნო. ეს ორას თოთხმეტ გვერდიანი პოემა სრულებით ადვილი წასაკითხი და სასარგებლო იქნებოდა, რომ ამ ფურცელზე მთავსებელიყო. „ეპოქას“ აკლია მონტაჟი. ამის გარეშე თანამედროვე ლიტერატურა მოკლებულია სოციალურ ფუნქციონალობას; ამ პოემაში მომენტი მომენტს მისდევს, ლექსი ლექსს და საბოლოო ანგარიშში მკითხველი ფაქტების ანალიზს მათი დაჯგუფების და გარკვევის მიზნით, ვერ ახდენს.

მიუხედავად ამ ძლიერ დიდი ნაკლისა „ეპოქა“ მაინც პროგრესიული მოვლენაა თანამედროვე ლიტერატურის ზედაპირზე. პოეტი გრძნობს ოქტომბრის რევოლუციის გრანდიოზულ როლს. მას იტაცებს ამ რევოლუციის ყოველი მომენტი: იგონებს პოემაში სამოქალაქო ომის წლებს, იქვე ეხება ვეროპის პროლეტარიატის აუტანელ გაჭირვებას, შემდეგ ჰკიცხავს მეშინების დახაცვებულ ყო-

ფას, რომელთა ცხოვრებაში „ჯერ ისევ ძველი მთავრების რომანტიზმის სურნელება ტრიალებს. ის გრძნობს ოჯახის გარდატეხის საჭიროებასაც:

„იმიტომ ხდება რევოლუცია, იოს ოჯახი ახალით სრული და არა ძველისძველი რუტინით შებორკილი და შეწუხებული“.

გალ. ტაბიძე ეხება წარმოების ელემენტებსაც, როგორცაა მაგალითად ქარხანა:

„ქარხანა შრომობს, ბორბალი ბრუნავს წარმოებისთვის წამი. არ იცდის პროლეტარული აღფრთოვანება მოახლოვებულ სოციალიზმის“.
(გვ. 95).

„ეპოქა“ დიდი ლექსია სადაც სისტემატიზაციის გარეშე ასახულია ომი, რევოლუცია, გრიგალი, ქარბუქი, ჭალი, ჯარისკაცები, ქარხანა, ნოტორი, კრემლი, უზარმაზარი გემები, აეროპლანის ჩრდილი, მაქსიმ გორკი, ხანჯალი, პანსიონი, ირისის ფერი შარფი, ტფილისი, ცისფერი ყელსახვევი და ზაპვისის ტურბინები. ყველაფერი ეს ბრუნავს ერთიმეორეში და ყოველგვარ სიუჟეტის გარეშე დაშლილ შთაბეჭდილებას სტრავებს.

საერთოდ „ეპოქა“ დადებითი მოვლენაა, ერთი ახალი ნაბიჯია წინ თანამგზავრულ ლიტერატურაში.

ა. ნ.

„НА РУБЕЖЕ ВОСТОКА“ № 11-12 (ა/კ. პრ. მწ. ასოც. ორგანო)

ჟურნალის მიზანია გაერთიანებული ფრონტით ებრძოლოს ნაციონალისტურ-შოინისტურ ტენდენციებს და თავის ირგვლივ შემოიკრიბოს ა/კ. პროლეტ-მწერლობის საუკეთესო ნაწილი. ამ სამოქმედო პროგრამის გამართლებას წარმოადგენს უკანასკნელი ნომერიც.

„На рубеже востока“-ს № 11-12 იხსნება ანხ. ბ. ბუაჩიძის ქართველ მკით-

ხველთათვის უკვე ცნობილ წერილით „მხატვრული მწერლობის რეკონსტრუქციის საკითხები“. ანხ. ბ. ბუაჩიძე არკვევს პროლეტარული მწერლობის მხატვრულ და იდეოლოგიურ ხედვრითი წონის ზრდას და მის ანტიოპიდის ბურჟუაზიულ მწერლობის გააქტიურების ტენდენციასაც. ანხ. ბ. ბუაჩიძე იქვე დასძენს, რომ ეს გააქტიურების პროცესი მწერალთა ამ

ფრონტის ლიტერატურულ წინსვლის გამოვლინება კი არ არის, არამედ წარმოადგენს სასიკვდილოთ გაბრძოლების აქტს. დასასრულ ამხ. ბ. ბუაჩიძე აყენებს მეტად მნიშვნელოვან და საყურადღებო ამოცანას. რადგანაც ლიტერატურა, ეკონომიკის ზედ-ნაშენთა რთული სისტემის ერთ-ერთი ორგანიული ნაწილია, ამიტომ სოფლის აგარულ მუერნობის და ეკონომიურ ცხოვრების რეკონსტრუქციასთან დაკავშირებით, საჭიროა მთლიანად მწერლობის და პერსონალურად თითოეულ მწერლის მხატვრული შემოქმედების რეკონსტრუქცია.

ამხ. ბ. ბუაჩიძის წერილის შემდეგ მიდის აზერბეიჯანელ მწერლის ეს-ხაბიბ-ვაფას ლექსი „სახარობელა“. თემა აღებულია ინგლისელების ბატონობის ეპოქიდან ბაქოში, პარალელურად ნაწეენება ბაქოელ მემამბოზე მუშის ფსიქოლოგია. ლექსი თემატიურად სუსტად არის აგებული.

უსათუოდ ღირებული ლიტერატურული ნაწარმოებია თურქ პროლეტარულ მწერლის ნახარლის მოთხრობა „როცა ცეკვავენ მკვდრები“. მამდუხ-ნიჯატის სახით. (მოთხრობის მთავარი გმირია გ. ლ.) გამოქვეყნებულია წარსულ დეკადენტურ მწერლობის განწირული ნაწილის ფსიქოლოგია, რომელიც ვერც ძველ ტრადიციებს ჩამოშორებია მთლიანად და პროლეტარიატის დიქტატურასთან კომპრომისის გზაზედაც ვერ წასულა. მოთხრობის დიალექტიურ ბუნებას უსათუოდ არღვევს ავანტიურისტული ხერხით გაკეთებული დაბოლოვება. მამდუხ-ნიჯატის მდინარეში გადავარდნა მიუხედავად იმისა, რომ თითქოს მას გარკვეული მიზანი აქვს, ხელოვნურია და დამაჯერებლობის გარეშეა გაკეთებული. მოთხრობის ამავე ნაწილში საკმაო დონით არის შეტანილი სანტიმენტალურიული ელემენტები.

გ. კრეიტანის „ლექსები მანქანებისა და ადამიანების შესახებ“. საწარმოო თემის მასალობრივად დაფლობის მხრივ კარგია.

აღსანიშნავია აგრეთვე ახალგაზრდა ბაქოელ პროლეტარულ მწერლის გ. სტროგანოვის ლექსი „გემების ქარავანი“. ავტორს სურს ინდუსტრიალურ ქალაქის და გემთა მსწრაფლი მოძრაობის სურათი მოგვეცეს, მაგრამ მიზანს მთლიანად ვერ აღწევს. გ. სტროგანოვი ინდუსტრიალურ ქალაქს პეიზაჟებით იძლევა. პეიზაჟები, როგორც ეს რეალისტებს ახასიათებდათ, ერთმანეთთან დაკავშირებულია მხოლოდ ფაბულის დინამიკით, ამიტომ ის ნაწყვეტ-ნაწყვეტების შთაბეჭდილებას სტრევებს. არის სუსტი ადგილებიც.

ა. ბაშინჯაგიანის „მთები“ ნეიტრალურ და არავითარ გარკვეულ კონკრეტულ შინაარსს არ ატარებს, თუმცა კომპლიმენტად ჩართულია კოლმუერნობაც.

თეორიულ განყოფილებაში აღსანიშნავია ამხ. შ. რადიანის „ქართული პროლეტარული პროზა“. წერილი იძლევა ნათელ სურათს, ქართულ პროლეტარულ პროზის თანამედროვე მდგომარეობის. ავტორის ყოველი დებულება სათანადო არგუმენტებით და ფაქტებით არის დასაბუთებული და აგებულია დიალექტიურ მატერიალიზმის მეთოდოლოგიურ პრინციპებზე. მაგრამ არ შეიძლება დავეთანხმეთ ამხ. შ. რადიანს ერთ მოსაზრებაში. ამხ. შ. რადიანი ამბობს, რომ არსებობს ორი სტილი: პროლეტარული და რომანტიული. (დაახლოვებით ასეთივე „თეორია“ წამოაყენა ხრაპჩენკომ „პენტა ი რევოლიუცია“-ში „პროლეტარულ ლიტერატურის შემოქმედებით გზები“-ს მეორე კრებულის გარჩევის დროს. გ. ლ.) როგორც ვიცი, რომანტიზმის თეზისი ეს ანტიურ-ქვეყნებში დაბრუნების ტენდენციაა. რომანტიკოსი იყო თავის შემოქმედების პირველ ეტაპზე ე. ვერხარნი. რომანტიკოსები იყვნენ თ. რუსსო, ტ. გოტიე, ლ. ტოლსტოი, დერეჟინი, მაგრამ ეს კიდევ არ ნიშნავს, იმას რომ თითქო მათ შექმნეს რომანტიული სტილი. რომანტიული სტილი არ არსებობდა და არც შეიძლება, რომ არსებობდეს, აი რატომ: სტილი როგორც ივ. ბესპალოვი

განმარტავს არის მწერლის მსოფლ-მხედველობის კონკრეტული გამომვლავნება შინაარსსა და ფორმაში (პირობითი ცნებებია გ. ლ.) ცნობილია აგრეთვე რომ სტილის გარკვევის დროს სწავდება საკითხი იმის შესახებ, რომ მწერალმა გაამონახა თუ არა ისეთი ფორმა ან ენარი, რომლის საშუალებით მას უკეთ შეეძლება თავის იდეების გამოსახვა და რადგანაც რომანტიზმი მტკიცედ ჩამოყალიბებული ლიტერატურული მიმართულება არ ყოფილა, ამიტომ რომანტიკოსები ხშირად ერთმანეთის საწინააღმდეგო პრობლემებსაც ეხებოდნენ მაგ.: საფრანგეთის რომანტიკოსები. აქედან უკვე ცხადია, რომ ამ ერთმანეთის საწინააღმდეგო პრობლემების მხატვრულად გაფორმების დროს, იცვლებოდა მწერლის ამ საკითხებისადმი მიდგომა და სტილისტური ხერხებიც, მაშასადამე ირღვეოდა სტილის შექმნისათვის აუცილებელი ფუნდამენტი. საბოლოოდ რომანტიული სტი-

რატუდენ კალაძე — ანტონ ფურცელაძე. მონოგრაფია

საკვირველია ზოგი კაცის ბედი! რაკი ერთი ამოიჩემებენ და ათვალწუნებენ, ყველა უყურებს იმას, როგორც გვალხ, ყველა უზღვევრის და ყველა თითქოს ეუბნება: შენ რა გასაჩენი იყავო.

(ანტ. ფურცელაძე. „მართა“.)

და, „მართას“, მომქმედ პირის როსტომის ეს ჩივილი თვით ანტონ ფურცელაძის ჩივილია. ის მართლაც ათვალწუნებული იყო ქართველ ინტელიგენციის თვალში და ზედმეტი არ იქნება თუ ვიტყვით — მათგან გათელილი.

ნიკო ნიკოლაძე, ილია ჭავჭავაძე, გ. წერეთელი, არჩილ ჯორჯაძე — აი, ხალხი, რომლებიც ჰკიცხავდნენ ანტონ ფურცელაძეს.

არც ჩვენს კრიტიკას მოუქცევია მისთვის სათანადო ყურადღება. ჩვენს „მირონ“ ცხებულ კრიტიკოსებს ფურცელაძეზე რაიმეს დაწერა დროს დაკარგვად მიაჩნიათ — და ეს დუმილი ქართულ სინამდვილეში ანტონის მიმართ დღემდე გრძელდება.

ანტონს ყველგან სდევნიდნენ და ცდილობდნენ მის ჩაწუმებას.

ლი თავის ატრიბუტებით არ არსებობს, არის მხოლოდ რომანტიზმისათვის დამახასიათებელი ელემენტები; რაც შეეხება პროლეტარულ სტილს ის ჯერ კიდევ საბოლოოდ დამკვიდრებულს არ არის, და ყალიბობის პროცესშია.

ეურნალში მოთავსებულია აგრეთვე ამხ. გ. ტატულოვის „ლაშქრული მეთოდოლოგი“ რომელიც ამხ. პლ. ქიქოძის შეხედულებათა სისტემის მკაცრ კრიტიკას შეიცავს.

ა. კარინიანი არკვევს მიკაელ ნაღბანდიანის შემოქმედების მთავარ ხაზებს.

ეურნალში მოთავსებულია აგრეთვე: ამხ. გ. ნატროშვილის „პროლეტარულ ლიტერატურის წინამორბედი“, „ფურცელები მრავიანის ცხოვრებიდან“, ნ. ლორთქიფანიძის „ტყეს ჩეხავენ“, ალ. ზანის „გზაში“, ვალ. გაფრინდაშვილის „ბაჭო“, ბორ. კიევილიანის „ბარცოცას გასაღები“ და ბიბლიოგრაფია.

გოგი ლომიძე.

ჩვენ არ ვლაპარაკობთ იმას, რომ ვითომ ამ დავაში სახეებით მართალი იყო ან. ფურცელაძე, მაგრამ უმეტეს შემთხვევაში სიმართლის სასწორი მისკენ, რომ იხრებოდა, ეს კი უდავოა.

რადენ კალაძის მონოგრაფია: „ანტონ ფურცელაძე“ — ზე მეტად მნიშვნელოვანი მოვლენაა.

ან. ფურცელაძის ბიოგრაფია რატ. კალაძის მიერ მეტად დაკვირვებითაა დაწერილი.

ამავე მონოგრაფიაში ვრცელადაა ახსნილი ის პირობები, თუ რამ გამოიწვია დავა ან. ფურცელაძესა და გ. წერეთელ-ჭავჭავაძეს შორის.

მიუხედავად ამისა, რადენ კალაძე მეტად აკარბებს ანტონ ფურცელაძის რევოლუციონურ როლს.

ჩვენ ვლავარაკობთ, რომ რაე. კალაძის წიგნი პირველი ცდაა იმ უაღბლო ატმოსფეროს და საზოგადოებრივი აზრის გასაფანტავად, რომელიც ჭართულ ინტელიგენციაშია შექმნილი ანტონ ფურცელაძის ირგვლივ.

მაგრამ ზოგჯერ კალაძე ვარდება უციოდურესობაში. მან ანტონ ფურცელაძე დავის მომენტის გადმოცემის დროს „უცოდველად“ გამოიყვანა. ჩვენ ვფიქრობთ, რომ აქ ავტორის მეტი ობიექტიურობა უნდა დაცვა.

რ. კალაძის მიერ ვერ არის საფუძვლიანად გარჩეული ან. ფურცელაძის მხატვრული ნაწარმოები, რაც ჩვენი აზრით უფრო სერიოზულ კრიტიკულ ანალიზს მოითხოვდა.

მეხედავად ამისა, წიგნი მაინც საინტერესოა. მასში მოცემულია ისტორიული ცნობები, რომლებიც დღეს მნიშვნელობას მოკლებული არ არის.

ეს წიგნი ჩვენს მოზარდ ახალგაზრდობას მდიდარ მასალას აწვდის ან. ფურცელაძეზე ჯანსაღი აზრის შესამუშავებლად.

ამ დადებით მხარეების გარდა, რაედენ კალაძემ მაინც ამავე წიგნში აკმაოდ დაუშვა შეცდომები — ეროვნული საკითხის განხილვის დროს.

რ. კალაძე ძალიან აჭარბებს ან. ფურცელაძის როლს ეროვნულ საკითხის შემუშავებაში (მაგალითად მისი „ინტერნაციონალიზმი“ და სხვა).

როგორ შეიძლება ან. ფურცელაძე წარმოვიდგინოთ ეროვნულ ჩაგვრის მოსპობის მამამთავრად და მებრძოლად, როდესაც ის წმინდა ეროვნული იდეების მხატვრულად აღიარებს — იტალიაში ჯუზეპე გარიბალდს და საქართველოში — გიორგი სააკაძეს.

ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ამ წიგნში სპეციალური თავი „გიორგი სააკაძე“, რომელიც კალაძეს აქვს შეტანილი — სრულიად უადგილოა.

აქედან გამომდინარე ანტონ ფურცელაძე არ შეგვიძლია ჩვენ, როგორც თე-

ორეტიულად, ისე პრაქტიკულად წინააღმდეგ რაე. კალაძისა, მივიღოთ ეროვნულ თანასწორობის იდეის წინამორბედით. ეროვნული თანასწორობა „ეროვნულ კერპის“ მსახურებას არ ჭადაგებს და არც მას ნიშნავს.

რაე. კალაძე იმდენადაა გატაცებული ამ ეროვნულ საკითხით და მისი წინა პლანზე წამოწევით, რომ სწერს:

„ქართული იდეოლოგიის მკვლევარს არ შეუძლია ეროვნულ საკითხს გვერდი აუხვიოს და პირდაპირ სოციალურ საკითხის გამორკვევით და ანალიზით დაიწყოს, როგორც ამას ახალგაზრდა მკვლევარი, ამბ. ს. ხუნდაძე თავის ნარკვევში, „სოციალიზმის ისტორიისათვის საქართველოში“, ჩადის, სადაც ის სწერს: „წინ წაუძღვარეთ ჩვენი ცხოვრების მე-XIX-ე საუკ. მეორე ნახევრის ვრცელი სამეურნეო მიმოხილვა, რაც საშუალებას მოგვცემს გავიცნოთ ჩვენი ერის ეკონომიური სტრუქტურა და მისი სოციალური ანატომია — საზოგადოებრივი კლასები აღნიშნულ პერიოდში“. რაედენ კალაძე არ ეთანხმება ს. ხუნდაძეს და სწერს: „ავტორს (ხუნდაძეს) დავიწყებია, რომ მკვლევარი — სოციოლოგი რომელიმე „ერის ცხოვრების“, განსაკუთრებით — ფეოდალიზმიდან ამ ერის კაპიტალიზმში გადასვლის პროცესის ანალიზს შეუდგება, მას არ შეუძლია ამ ერის ეკონომიური სტრუქტურით და სოციალური ანატომიით დაკმაყოფილდეს და არ გამოარკვიოს საკითხი თუ რა დამოკიდებულებაშია ეს ერი სხვა ერებთან“ და სხვა.

რაედენ კალაძე, როგორც ხედავთ ამონაწერიდან წინა პლანზე აყენებს ეროვნულ საკითხს, ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ეს არ არის მარქსისტული მსჯელობა.

მარქსიზმი საკითხს სულ სხვაფერ აყენებს: „მარქსისტული თეორიის აუცილებელი მოთხოვნაა, როდესაც რომელსამე სოციალურ საკითხს ვარჩევთ განვიხილოთ იგი განსაზღვრულ ისტორიულ ჩარჩოებში და მერე, თუ კი ლავარაკია

ერთს, რომელსაზე ქვეყანაზე (მაგალითად, ამა თუ იმ ქვეყნის ეროვნულ პროგრამაზე), — მხედველობაში უნდა მივიღოთ ის კონკრეტული თავისუფლებანი, რომელიც ერთსა და იმავე ისტორიულ ეპოქაში განასხვავებს ურთიერთ შორის ამა თუ იმ ქვეყანას“ (ლენინი. ეროვნული საკითხი“ გვერდი: 114).

აი, მარქსისტები ასე აყენებს საკითხს, ჯერ იხილავს განსაზღვრულ სოციალურ-ისტორიულ ჩარჩოებს და შემდეგ სხვა საკითხებს.

როგორც ვიცით ან. ფურცელაძემ ერთგვარი ეროვნული „კერბო-მსახური“ შექმნა გიორგი სააკაძის სახით.

„ჩვენ ვდგევართ წმინდა კლასობრივ თვალსაზრისზე“, სწერდა ლენინი და ჩვენ აქედან გამომდინარეს არ შეგვიძლია მივიღოთ რაე. კალაძის ის განცხადება ანტონ ფურცელაძეზე, სადაც ლაპარაკობს: „როგორც ხედავთ ან. ფურცელაძე ეროვნული საკითხის გადაჭრაში თეორეტიულად თითქმის მივიდა მარქსისტულ კონცეპციამდე — ყოველნაირი ეროვნული ჩაგვრის მოსპობის და იმავე დროს საერთო საკაცობრიო იდეალისათვის ბრძოლის პრინციპამდე“.

აქ ორგვარ წინააღმდეგობასთან გვაქვს საქმე. ერთი, რომ ან. ფურცელაძე არც თეორიულად და არც პრაქტიკულად მარქსისტულ კონცეპციამდე არ მისულა.

იგივე კალაძე შემდეგ გვერდზე სწერს: „მისი პიროვნების (ანტონის) მთავარი დამახასიათებელი ისაა, რომ ქართველ 60-იანთა შორის მხოლოდ ის იყო რევოლუციონერ-სოციალისტურ იდეის ეროვნულ განვითარების იდეასთან მტკიცედ და შეურყვევად დამაკავშირებელი“.

აქედან ერთი ამბავი უნდა აღინიშნოს განსაკუთრებით ის, რომ ანტონი იყო მომხრე ეროვნულ კულტურის განვითარების, რასაც უნდა აღინიშნოს ზანგასმით თვით კალაძეც იზიარებს. ეროვნულ კულტურის ლოზუნგი აქ კალაძემ წამოაყენა.

„ეროვნულ კულტურის ლოზუნგი არის ბურჟუაზიული (ხშირად შერაზმულ-კლერიკალურიც) სიცრუე. ჩვენი ლოზუნგია დემოკრატიზმისა და მსოფლიო მუშათა მოძრაობის ინტერნაციონალური კულტურა“...

„ვისაც პროლეტარიატის სამსახური უნდა, იგი უნდა აერთიანებდეს ყველა ეროვნების მუშებს და შეურყვევად ებრძოდეს როგორც „თავის“, — ისე უცხო ბურჟუაზიულ ნაციონალიზმს. ვინც ეროვნულ კულტურის ლოზუნგს იცავს — მისი ადგილია ნაციონალისტურ „მეშენობის“ ბანაკი და არა ბანაკი მარქსისტებისა“. (ლენინი).

რაე. კალაძე თავის წიგნში ან. ფურცელაძის ეროვნულ საკითხის განხილვის დროს მოქცეულია წინააღმდეგობაში.

მაგალითად, ის ამავე წიგნში შემდეგს სწერს: „ანტონ ფურცელაძე შეპყრობილი იყო ორგვარი სიყვარულით. ერთია: — ქართველი ხალხის ერის სიყვარული, მეორეა — სოციალისტური იდეალით, სოციალიზმით გატაცება“.

ცხადია „ქართველი ერის“ სიყვარული ეს ნიშნავს ნაციონალისტურ ტენდენციების გამომვლენებას და ჩვენ ვერ წარმოგვიდგენია თუ რაე. კალაძემ ამ ნაციონალისტურ ფერულმარლით რად მონიდომა მარქსიზმის შეღამაზეება, როდესაც სწერდა: „თეორიულად ეროვნულ საკითხში ანტონი მარქსისტულ კონცეპციამდე მივიდა“.

ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ეს ეროვნულ კულტურის განვითარებით გატაცებაა.

ან. ფურცელაძემ, როგორც კალაძე გადმოგვცემს გამოამყლავნა „ქართველი ერის, ქართველი ხალხის სიყვარული და მზად იყო მათი „ბედნიერებისთვის“ თავი დაედო“ — ვო, ასევე ის კალაძე.

ეს ნიშნავს თუ არა ქართველ ხალხის სხვა ეროვნებაზე მალა დაყენებას? ჩვენ ვფიქრობთ ნიშნავს და სწორედ ასეთი ანალოგიურ მოვლენის შესახებ ლენინი სწერდა:

„არც ერთი ბეწო პრივილეგია არც ერთ ერს, არც ერთ ენას! არც ერთი ბეწო ჩაგვრა, არც ერთი ბეწო უსამართლოება ეროვნულ უმცირესობისადმი“.

„მარქსიზმის და ნაციონალიზმის შერიგება შეუძლებელია, რაგინდ „სამართლიანი“, „წმინდა“, ფაქიზი და ცივილიზაციურიც უნდა იყოს ეს ნაციონალიზმი!“

მარქსიზმი ყოველგვარ ნაციონალიზმის მაგივრად ქადაგებს ინტერნაციონალიზმს“ (ლენინი).

ეს რაე. კალაძეს არ აქვს გათვალისწინებული და ან. ფურცელაძის ნაციონალისტური ტენდენციები მას მიაჩნია წმინდათ „უცოდველ“, უწყინარად და ამიტომ არის მის შორიგებას მარქსიზმთან, რომ ცდილობს. აქ რაე. კალაძე შუამავლის როლში ჩანს.

ამასთან ერთად რაე. კალაძეს სრულიად გამოშვებული აქვს მხედველობიდან კლასობრივი მომენტები.

„ჩვენ ყოველთვის კლასობრივ პრინციპზე ვდგევართ“ — სწერდა ლენინი.

ცხადია, კალაძეს აქვს აქა-იქ კლასობრივ ხედვით წარმოდგენილი მოსაზრებები, მაგრამ ეს არ კმარა.

ის სწერს, რომ „ანტ. ფურცელაძის იდეები ეროვნულ საკითხში ფრთებს ისხამს“: „ანტონ ფურცელაძის ეროვნულ-სოცია-

ლისტურ კონცეპციაზე ეს არ ითქმის, რადგან ის სოციალიზმთან და ინტერნაციონალიზმთან მკიდროთ არის დაკავშირებული და ეს ეროვნულ-სოციალისტური იდეალი და როლი დღეს ისხამს ფრთებს და დღეს სრულდება, მაგრამ არა ანტონ ფურცელაძის მიმდევართაგან მისი იდეოლოგიის წარმომადგენელთაგან, არამედ მარქს, ენგელსისა და ლენინის მოწაფეთაგან“.

რაე. კალაძემ უნდა იცოდეს ის ამბავი, რომ ეროვნულ საკითხის ლენინური გაგება დიდით დაშორებულია ან. ფურცელაძის აზროვნებას.

რაე. კალაძე მთელ წიგნში ამტკიცებს საერთოდ ეროვნულ კულტურის განვითარების აუცილებლობას, რომელიც ჩვენი აზრით სრულიად ეწინააღმდეგება ლენინიზმს. „აბსოლუტური ბრძოლა ყოველგვარ ეროვნულ ჩაგვრის წინააღმდეგ დიან მისაღებია, აბსოლუტურად ყოველგვარ ეროვნულ განვითარების „ეროვნულ კულტურისათვის ბრძოლა საერთოდ არა, არ არის მისაღები“ (ლენინი. „ეროვნული საკითხი“ გვერდი 59).

აი ასეთია ის უმთავრესი შეცდომები, რომლებიც რაე. კალაძემ დაუშვა ეროვნულ საკითხში.

კარლო შელაძე.

სარედაქციო კოლეგია:

ბ. ბუაჩიძე, ვ. ლუარსაგშიძე, ა. მაზაზვილი, ს. ეშლი და შ. რაღიანი.

იღება ხელის მოწერა 1980 წ. უკველთვიურ ლიტერატურულ-მხატვრულ და საზოგადოებრივ პოლიტიკურ შურნალში:

პროლეტარული მწერლობა

მარ. პროლეტარულ მშენებელთა ასოციაციის ორგანო:

პროლეტარული მწერლობა

თავის ირგვლივ ამართიანებს პროლეტარულ მშენებლობის საუკეთესო კადრებს.

პროლეტარული მწერლობა

გეგმავს პროლეტარული ლიტერატურის საუკეთესო ნაწარმოებებს, აუწყებს საზოგადოებრივ პოლიტიკურ და კულტურულ ცხოვრების მნიშვნელოვან მოვლევებს.

პროლეტარული მწერლობა

ათავსებს აგრეთვე რევოლუციურ თანამგზავრ მწერლ. საუკეთესო ნაწარმოებებს.

პროლეტარული მწერლობა

ფართო აღვილს უთმობს თეატრის, კინოს, მხატვრობის, მუსიკის და საერთოდ ხელოვნების საკითხებს.

პროლეტარული მწერლობა

აუწყებს თანამედროვე ლიტერატურის აქტუალურ საკითხებს.

შურნალის ფასი: წლიურად — 4 მან., 6 თვით — 2 მანეთი.
ცალკე ნომერი 50 კაპ.

ღის მოწერა მიიღება: თბ., სახელგამი, პერიოდებობი, რუსთაველის პრ. № 22 და აგრეთვე კომპიუნიაში სახელგამის ქველა მაღაზრებში.